

UNIVERSITATEA “ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE GEOGRAFIE ȘI GEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE GEOȘTIINȚE

TEZĂ DE DOCTORAT

- Rezumat –

*Programul LEADER și rolul Grupurilor de Acțiune
Locală în dezvoltarea durabilă a spațiului rural românesc*

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Corneliu IAȚU

Student-doctorand:

Ana-Maria OPRIA

2022

Cuprins

Introducere	4
1. Motivație.....	6
2. Problematika lucrării	6
3. Obiective.....	7
Capitolul I. Dezvoltarea durabilă	9
I.1. Definiții ale conceptului de dezvoltare durabilă	9
I.2. Provocările dezvoltării durabile	11
Capitolul II. Dezvoltarea rurală.....	14
II.1. Apariția conceptului de dezvoltare rurală.....	14
II.2. Abordări privind dezvoltarea rurală.....	16
II.3. Determinanții dezvoltării rurale.....	21
II.4. Sursa fondurilor pentru investiții în dezvoltarea spațiului rural românesc.....	26
II.4.1 Finanțarea europeană post-aderare a României la Uniunea Europeană: FEADR.....	27
Capitolul III. Programul LEADER și dezvoltarea durabilă a spațiului rural.....	30
III.1. Ce reprezintă programul LEADER și Grupurile de Acțiune Locală?.....	30
III.2. Extinderea teritorială a Grupurilor de Acțiune Locală la nivelul României	31
III.2.1 Perioada de finanțare 2007-2013.....	33
III.2.2 Perioada de finanțare 2014-2020.....	35
Capitolul IV. Metodologie	39
IV.1. Demersul metodologic urmărit în evaluarea impactului economic.....	39
IV.1.1 Indicatori analizați.....	39
IV.1.2 Metode contrafactice de evaluare a impactului.....	40
IV.1.3 Etapele evaluării impactului economic.....	42
IV.2. Demersul metodologic urmărit în evaluarea impactului spațial.....	45
IV.2.1 Indicatori analizați.....	45
IV.2.2 Metode de analiză spațială aplicate	46
IV.2.3 Etapele evaluării impactului spațial.....	48
IV.3. Demersul metodologic urmărit în evaluarea impactului social.....	50
IV.3.1 Metode de estimare a impactului social.....	50
IV.3.2 Etapele evaluării impactului social.....	51
Capitolul V. Impactul introducerii programului LEADER la nivelul spațiului rural românesc	54
V.1. Impactul economic	54
V.1.1 Impactul LEADER asupra evoluției economice a comunităților rurale incluse în GAL-uri	54
V.1.1.1 Impactul în evoluția numărului de întreprinderi din cele trei sectoare economice.....	55

V.1.1.2 Impactul în evoluția cifrei de afaceri pe cele trei sectoare economice.....	60
V.1.1.3 Impactul în evoluția profitului net al firmelor pe cele trei sectoare economice	62
V.1.1.4 Impactul în evoluția numărului de salariați din cele trei sectoare economice	64
V.1.1.5 Impactul în evoluția venitului pe cap de locuitor	66
V.2. Impactul spațial	68
V.2.1 Influența configurației spațiale asupra gradului de absorbție a fondurilor LEADER.....	69
V.2.2 Influența configurației spațiale asupra gradului de diversitate al proiectelor LEADER.....	75
V.2.3 Alcătuirea internă a GAL-ului ideal în România și gradul de conformitate al rețelei actuale de GAL-uri cu aceasta.....	79
V.3. Impactul social	86
V.3.1 Percepția GAL-urilor la nivel general privind impactul social al programului LEADER...	87
V.3.2 Studii de caz privind impactul social al programului LEADER în România.....	103
V.3.2.1 Tipul GAL-ului rural: studiu de caz GAL Microregiunea Belcești-Focuri (județul Iași)	104
V.3.2.2 Tipul GAL-ului de tranziție: studiu de caz GAL Someș Transilvan (județul Cluj).....	112
V.3.2.3 Tipul GAL-ului periurban: studiu de caz GAL Ștefan cel Mare (județele Iași și Vaslui)	123
Concluzii.....	132
1. Poziționarea rezultatelor LEADER în România în raport cu rezultatele înregistrate în alte state europene beneficiare ale programului	137
2. Direcții viitoare de cercetare	139
3. Limitări ale tezei	140
4. Originalitatea lucrării.....	141
Bibliografie selectivă	142

Lista prescurtărilor

ADI – Asociație de Dezvoltare Intercomunitară

AFIR – Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale

APDRP – Agenția de Plăți pentru Dezvoltare Rurală și Pescuit

CAEN – Clasificarea Activităților din Economia Națională

ENRD – European Network for Rural Development

FEADR – Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală

GAL – Grup de Acțiune Locală

GWR – Geographically Weighted Regression

IDUL – Indicele de Dezvoltare Umană Locală

IMM – Întreprinderi Mici și Mijlocii

ITE – Indicele Tehnico-Edilitar

IUCN – International Union for Conservation of Nature

JICA – Japan International Cooperation Agency

LEADER – Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale

MADR – Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale

NUTS – Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques

OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development

OLS – Ordinary Least Squares

ONG – Organizație Neguvernamentală

ONRC – Oficiul Național al Registrului Comerțului

PNDR – Programul Național de Dezvoltare Rurală

SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development

SDL – Strategie de Dezvoltare Locală

UAT – Unitate Administrativ-Teritorială

UNEP – United Nations Environment Programme

WTO – World Trade Organization

Introducere

Subiectul dezvoltării rurale durabile continuă să fie unul de actualitate atât în țările dezvoltate ale Uniunii Europene, cât mai ales în cele aflate în curs de dezvoltare. Decalajul tot mai accentuat dintre rural și urban a contribuit la apariția unei noi direcții de cercetare, și anume aceea a dezvoltării rurale durabile și a modalităților prin care aceasta poate fi atinsă. Cu toate acestea, așa cum afirmă Talbot et al (2009), dezvoltarea rurală durabilă este un domeniu prea puțin explorat, prea puțin "teoretizat". Cel mai frecvent, cercetările științifice abordează separat dezvoltarea durabilă și dezvoltarea rurală. Prea puține lucrări vorbesc despre acestea două într-o manieră integrată, împreună (Shaporova și Tsvettsykh, 2020).

În contextul spațiului rural, printre aspectele ce stau la baza unei dezvoltări durabile a acestuia se numără asigurarea unei exploatare trainice a resurselor locale, preservarea obiceiurilor, tradițiilor și a altor elemente ce oferă identitate teritoriului, investirea eficientă a resurselor financiare pentru a conduce la creștere economică, reducerea decalajelor privind nivelul de trai al populației locale, creșterea atractivității pentru locuire, stimularea implicării populației locale în problemele comunității etc. În sprijinul îndeplinirii acestor obiective, în spațiul Uniunii Europene au venit de-a lungul timpului numeroase instrumente de întrajutorare financiară a statelor membre, programe europene de dezvoltare durabilă. În spațiul rural, acestea au fost și continuă să fie axate preponderent pe stimularea domeniului agricol, principala ramură economică a zonelor rurale. Acestea s-au concentrat nu doar pe creșterea economică bazată pe agricultură ci s-au dorit a fi orientate majoritar către dezvoltarea socio-economică a comunităților rurale, având potențialul să asigure reducerea decalajelor dintre diverse regiuni și un nivel de trai și calitate a vieții mai ridicat pentru populația rurală. Programul LEADER reprezintă unul din aceste instrumente financiare europene puse la dispoziție zonelor rurale europene, inclusiv spațiului rural românesc începând cu anul 2007, anul aderării României la Uniunea Europeană. Acesta este orientat către finanțarea zonelor rurale, dar în special către stimularea cooperării teritoriale, creșterea gradului de colaborare între actorii locali cu scopul identificării unor soluții viabile la problemele comune. Potrivit lui Talbot et al (2009) există două direcții principale ce trebuie urmărite în vederea unei dezvoltări rurale durabile, și anume construirea unor economii rurale sănătoase, ce se bazează pe valorificarea resurselor locale (naturale, umane), și formarea unor comunități implicate în procesul de luare a deciziilor la nivel local și interesate de dezvoltarea locală. Privind din

această perspectivă, programul LEADER poate fi considerat calea spre dezvoltarea rurală durabilă în măsura în care prin sprijinul financiar oferit și prin modul specific de acțiune, ce presupune mobilizarea și implicarea actorilor locali în problemele comunității, contribuie la îndeplinirea acestor două obiective.

Pentru a putea aprecia aplicabilitatea acestui concept de dezvoltare rurală durabilă și mijloacele prin care poate deveni o realitate, lucrarea de față abordează tema dezvoltării rurale durabile din perspectiva contribuției programului LEADER în atingerea acestui deziderat la nivelul spațiului rural românesc. LEADER își propune să aducă o schimbare în cadrul comunităților rurale, schimbare care să conducă la dezvoltare durabilă a acestora. Programul european reprezintă un adjuvant al politicii de dezvoltare regionale din România care creează condițiile favorabile unei dezvoltări durabile și reducerii disparităților la nivelul spațiului rural românesc prin introducerea unui mod de abordare ce oferă o mai mare importanță particularităților teritoriale. Astfel, studiul are în prim-plan analiza modului de implementare al programului LEADER la nivelul spațiului rural românesc și a rezultatelor acestuia atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ.

La nivel european, pentru implementarea programului LEADER și mai ales pentru atingerea obiectivelor politicii de coeziune promovată prin intermediul acestuia, s-a impus înființarea unor noi organisme teritoriale responsabile cu gestionarea programului la nivel local, și anume Grupuri de Acțiune Locală (GAL). Acestea sunt menite a crea premisele favorabile unei dezvoltări durabile prin implementarea unor strategii de dezvoltare în colaborare cu actorii locali. Astfel, prin înființarea GAL-urilor se are în vedere atât determinarea direcțiilor de dezvoltare prin consultare cu actorii locali, cât și schimbul de bune practici între aceștia sau între diversele zone rurale, creșterea nivelului de colaborare, reducerea decalajelor de dezvoltare economică și socială și eficientizarea capacității organizaționale, de guvernare a comunităților rurale. Lucrarea de față urmărește realizarea unei analize extinse a GAL-urilor unui stat devenit parte a Uniunii Europene relativ recent, stat în care programul LEADER are o perioadă mai scurtă de când a fost implementat, spre deosebire de Europa vestică. Având în vedere acest aspect, se pune problema aprecierii măsurii în care concluziile statelor vestice și experiența acestora în gestionarea programului LEADER au fost fructificate pentru o mai bună funcționare a programului în spațiul est-european. Astfel, determinarea succesului / eșecului programului LEADER într-un spațiu “tânăr” ca timp de implementare al acestuia poate evidenția gradul de transferabilitate al rezultatelor anterioare și nivelul de comunicare la scară internațională a exemplelor de bune practici.

1. Motivație

Determinarea unor modalități eficiente de creștere a nivelului de coeziune al regiunilor europene și dezvoltarea durabilă a spațiului rural, reprezintă o problemă de actualitate în întreaga Uniune Europeană, aceasta fiind mai acută în țări precum România. Motivul alegerii temei de față este nivelul de actualitate al subiectului și gradul ridicat de importanță oferit la scară europeană, cât și noutatea abordării (*bottom-up*) propuse la nivel de uniune politică și economică prin intermediul Grupurilor de Acțiune Locală. Astfel, această abordare *bottom-up* constă în identificarea acelor soluții care să răspundă problemelor cu care se confruntă comunitățile rurale prin oferirea unei mai mari puteri de decizie actorilor de la nivel local. Dacă în trecut predominau strategiile de tip *top-down* în care liderii de la nivelurile ierarhice superioare aveau puterea de a decide modul de gestionare a resurselor și direcțiile de dezvoltare trasate la nivelul comunităților rurale, în prezent se încearcă prin această nouă abordare de tip *bottom-up* o creștere a gradului de implicare al actorilor locali. Astfel, se are în vedere creșterea colaborării, interacțiunii dintre membrii comunităților rurale cu scopul de a identifica acele soluții cu adevărat eficiente care să răspundă nevoilor locale.

2. Problematica lucrării

Care este impactul acestor noi forme de organizare teritorială implementate prin intermediul programului LEADER la nivelul spațiului rural? Aceasta este problematica ce stă la baza studiului prezent, urmărindu-se a fi identificat în acest fel dacă inițiativa europeană a finanțării zonelor rurale conduce la rezultatele așteptate, și anume la dezvoltarea durabilă a comunităților rurale, analiza fiind realizată prin raportare la ruralul românesc. Impactul va fi apreciat la nivel economic, spațial și social pentru a putea obține o imagine cât mai clară asupra rezultatelor aduse de programul LEADER, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. De asemenea, din problematica expusă anterior rezultă o serie de întrebări secundare ce vor contribui la determinarea succesului / insuccesului implementării programului LEADER și a Grupurilor de Acțiune Locală la nivelul teritoriului românesc. Printre acestea pot fi menționate:

- Este contribuția programului LEADER una semnificativă în economia comunităților rurale românești?
- Care este forma spațială ideală a GAL-urilor românești pentru ca acestea să atingă o performanță optimă în îndeplinirea obiectivelor LEADER de stimulare și diversificare a economiei rurale ?

- A reușit programul LEADER să aducă schimbări de ordin calitativ în comunitățile rurale beneficiare? Dacă da, care sunt acelea?

Ipoteze

Ipotezele testate în studiul de față și care vor conduce la oferirea răspunsului la problematica anterior expusă, pot fi grupate pe 3 categorii corespunzând celor 3 tipuri de impact: economic, spațial și social (vezi tabel 1).

Tabel 1. Ipotezele studiului pe categorii de impact

Evaluarea impactului economic	<i>Ipoteza 1:</i> Sprijinul financiar oferit prin intermediul programului LEADER a condus la o creștere semnificativă a nivelului de performanță economică a spațiului rural românesc.
Evaluarea impactului spațial	<i>Ipoteza 2:</i> Modul de alcătuire internă al GAL-urilor românești influențează performanța acestora.
Evaluarea impactului social	<i>Ipoteza 3:</i> GAL-urile au condus la dezvoltarea relațiilor de colaborare dintre actorii locali și creșterea nivelului de implicare al acestora în problemele comunității, ceea ce contribuie la o mai bună guvernare locală.

Scopul studiului este acela de a aprecia eficiența programului LEADER în dezvoltarea socio-economică a zonelor rurale incluse în GAL-uri, noile forme de organizare a teritoriului. De asemenea, se poate estima în mod indirect randamentul noului tip de abordare *bottom-up* promovat și implementat în spațiul rural prin intermediul programului LEADER.

3. Obiective

O1: Printre obiectivele studiului se numără **evaluarea nivelului de dezvoltare economică al comunităților rurale din spațiul românesc anterior înființării Grupurilor de Acțiune Locală**. Aceasta va avea rolul determinării poziției inițiale a indivizilor analizați astfel încât să poată fi realizată în final o analiză a evoluției economice a acestora între cele două puncte de referință, și anume ante și post finanțare LEADER.

O2: **Identificarea tipologiei și analiza repartizării spațiale a proiectelor implementate** reprezintă un alt obiectiv al studiului care va pune în evidență rezultatele concrete ale finanțării LEADER și, implicit, ale GAL-urilor. De asemenea, aceasta va contribui la aprecierea capacității GAL-urilor de a conduce la diversificarea economiei rurale prin proiectele implementate, unul din obiectivele programului LEADER, și la analiza măsurii în

care se dezvoltă decalaje teritoriale din punctul de vedere al performanței asociațiilor de a absorbi fondurile programului și de a implementa proiecte.

O3: Cel de-al treilea obiectiv al lucrării are în vedere evaluarea impactului economic al programului LEADER reflectat în evoluția indicatorilor economici ai comunităților rurale beneficiare. Aceasta va scoate în evidență dacă sprijinul financiar oferit spațiului rural românesc prin programul LEADER este suficient de ridicat încât să poată produce schimbări semnificative în economia rurală, să poate conduce la rezolvarea unor probleme acute ca slaba tehnologizare agricolă sau gradul redus de diversificare al activităților economice, probleme ce conduc la o eficiență economică redusă.

O4: Analiza configurației spațiale a GAL-urilor românești reprezintă un prim pas în aprecierea impactului spațial al programului LEADER și cel de-al patrulea obiectiv al studiului de față. Pentru aceasta se va realiza o evaluare a modului de alcătuire internă al celor 239 de asociații LEADER din România, fiind luate în considerare aspecte de ordin cantitativ și calitativ.

O5: Determinarea relației ce se stabilește între modul de alcătuire internă al GAL-urilor și performanța acestora ca grad de absorbție al fondurilor LEADER și grad de diversitate al proiectelor implementate reprezintă un alt obiectiv care va conduce la validarea/invalidarea celei de-a doua ipoteze a studiului. De asemenea, atingerea acestui obiectiv va scoate în evidență unele dintre aspectele ce trebuie luate în considerare în formarea asociațiilor în vederea obținerii unor rezultate superioare.

O6: Conturarea modului de alcătuire internă a GAL-ului ideal și aprecierea gradului de conformitate al rețelei actuale de GAL-uri cu acesta contribuie la aprecierea impactului spațial al programului LEADER, oferind o perspectivă asupra ponderii asociațiilor LEADER construite ce prezintă o eficiență ridicată, și implicit, asupra măsurii în care este nevoie de o reorganizare a GAL-urilor mai puțin eficiente.

O7: Aprecierea percepției reprezentanților GAL-urilor românești cu privire la rezultatele calitative ale programului LEADER aduse în comunitățile rurale. Acest obiectiv va sta la baza analizei impactului social al programului LEADER. În urma analizei percepției reprezentanților GAL-urilor, prin aplicarea de chestionare și realizarea de interviuri, se vor contura principalele schimbări produse la nivelul comunităților rurale și se va aprecia măsura în care acestea sunt văzute ca fiind unele semnificative.

Capitolul I. Dezvoltarea durabilă

Accentuarea treptată a decalajelor dintre zonele urbane și cele rurale ca nivel de trai a favorizat creșterea interesului acordat conceptelor de creștere și dezvoltare economică. Dezvoltarea economică, așa cum a fost definită de către Maillet (1976) în lucrarea sa intitulată *La croissance économique*, reprezintă “un proces de sporire a venitului național, total sau pe locuitor, eventual însoțit de transformări structurale, ca o tendință fermă și de durată”. De cealaltă parte, creșterea economică reprezintă „expansiunea producției sau a PIB-ului potențial al unei țări” (Samuelson și Nordhaus, 2000). Astfel, spre deosebire de creștere, dezvoltarea economică constituie un proces complex al creșterii producției naționale și pe locuitor în condițiile unor schimbări structurale majore în folosul comunității locale, vizând producția, infrastructura, realocarea resurselor între sectoare, cât și domeniul instituțional, cultural și mental. Ceea ce diferențiază cele două concepte este rezultatul final în măsura în care dezvoltarea conduce către atingerea nu doar a unui nivel superior de performanță economică, ci mai ales la o îmbunătățire a calității vieții, a condițiilor de trai, modului de viață și a mentalității umane.

Dezvoltarea durabilă reprezintă un concept apărut relativ recent în literatura de specialitate, superior celui de dezvoltare economică prin aria mult mai mare de cuprindere a acestuia în măsura în care dezvoltarea durabilă privește nu doar aspecte economice, ci și sociale, teritoriale, de mediu etc. Aceasta are ca prim obiectiv satisfacerea nevoilor prezentului fără a compromite “capacitatea generațiilor viitoare de a și le satisface pe ale lor proprii”, așa cum a fost definit în Raportul Brundtland al Comisiei Mondiale asupra Mediului din 1987. Conceptul de dezvoltare durabilă răspunde intereselor actuale de reducere a disparităților dintre zonele urbane și cele rurale prin identificarea unor metode eficiente de evoluție, prin asigurarea reconcilierii dintre dezvoltarea economică și resursele mediului de care depinde societatea globală (Elliott, 2006). Aceste metode vizează nu doar dezvoltarea în plan economic, ci mai ales trecerea spre o treaptă superioară caracterizată de schimbări structurale majore care asigură o îmbunătățire a calității vieții pe termen lung, a condițiilor de trai, modului de viață și a mentalității.

I.1. Definiții ale conceptului de dezvoltare durabilă

Dincolo de definiția oferită conceptului de dezvoltare durabilă în cadrul Raportului Brundtland al Comisiei Mondiale asupra Mediului în 1987, se remarcă o serie de alte încercări ale diferiților autori de a aduce lumină asupra semnificației conceptului și a implicațiilor sale.

Rogers et al. (2008) încearcă astfel să sintetizeze conceptul și îl definește ca fiind puntea ce face legătura între dezvoltare și mediu. Necesitatea de a aduce aceste două direcții împreună rezidă din dorința de a obține un echilibru între creșterea, dezvoltarea economică a lumii și protecția mediului, a resurselor naturale, menținerea biodiversității etc. Creșterea și dezvoltarea economică au fost pentru multă vreme de o importanță primordială la nivel global ceea ce a condus la exploatarea haotică a resurselor și, implicit, la apariția unor dezechilibre, a degradării resurselor și calității mediului. Dezvoltarea durabilă se dorește a fi astfel un concept care să asigure reconcilierea dintre dezvoltare și resursele mediului de care depinde societatea globală (Elliott, 2006).

Banca Mondială în 1992, încercând să elaboreze o definiție a conceptului de dezvoltare durabilă prin care să surprindă și căile prin care poate fi atinsă aceasta, afirmă că politicile de dezvoltare și cele de mediu sunt cheia. Acestea trebuie însă să aibă la bază o analiză economică temeinică, cât și o analiză a costurilor și beneficiilor, doar astfel fiind posibilă consolidarea protecției mediului și creșterea precum și durabilitatea nivelurilor de bunăstare (Rogers et al., 2008). Astfel, dincolo de asigurarea unui echilibru între cele două direcții, și anume dezvoltare și protecția mediului, prin dezvoltarea durabilă se urmărește totodată îmbunătățirea pe termen lung a bunăstării atât a comunităților umane cât și a mediului (Elliott, 2006).

Urmărind același obiectiv al identificării modalităților prin care poate fi pus în aplicare conceptul de dezvoltare durabilă, Kelly et al. (2004) identifică trei aspecte care stau la baza schimbării și care conduc către dezvoltare durabilă. Aspectul economic este unul din cele trei identificate de către Kelly et al., pentru dezvoltare durabilă fiind necesară o orientare către o creștere economică care să aibă în vedere și aspectele sociale și de mediu. Cel de-al doilea motor al schimbării este socialul care face referire la asigurarea unei bune calități a vieții populațiilor prezente, dar fără a periclita capacitatea generațiilor viitoare de a beneficia de aceleași condiții. Un ultimul aspect este cel de mediu ce face trimitere către stoparea degradării mediului și a dezechilibrelor ecologice. Astfel, pentru dezvoltare durabilă, economicul, socialul și mediul trebuie să se afle într-o relație de interdependență, asigurându-se un echilibru între cele trei.

Strong (1992) susține aceeași idee a schimbării care stă la baza conceptului, considerând că dezvoltarea durabilă constituie un proces complex ce presupune schimbări profunde în domeniul politic, social, economic, instituțional și tehnologic. Aceste schimbări pot și trebuie să conducă și la o redefinire a relațiilor dintre țările dezvoltate și cele în curs de

dezvoltare (Strong, 1992), în măsura în care dezvoltarea durabilă trebuie să fie un obiectiv comun al acestora. Potter et al. (2004) observă o tendință de a pune sarcina obținerii unei dezvoltări durabile doar în responsabilitatea țărilor în curs de dezvoltare, or dezvoltarea durabilă nu poate fi atinsă decât prin implementarea unor schimbări la toate nivelurile, pornind de la local până la global. Astfel, dezvoltarea durabilă se impune ca un concept multidimensional, dar și multiscalar în măsura în care acesta are în vedere atât schimbări în interiorul comunităților, din punctul de vedere al modului în care acestea funcționează în diversele domenii, cât și acționarea acestor schimbări la toate nivelurile ierarhice, de la local la global.

Cele mai multe din definițiile oferite până în prezent conceptului de dezvoltare durabilă pun accentul pe buna gestionare a celor trei direcții, și anume economic, social și mediu, dezvoltarea durabilă aflându-se la intersecția dintre acestea (Elliott, 2006). Definiția termenului oferită în cadrul Raportului Brundtland în 1987 conferă însă conceptului și o puternică încărcătură morală în măsura în care vorbește despre grija pentru generațiile viitoare. Astfel, dezvoltarea durabilă presupune un nou tip de abordare a problemelor globale care promite asigurarea unei bune calități a vieții, aceasta printr-o utilizare echitabilă a resurselor care să nu pună în pericol capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi (Munasinghe și Lutz, 1991).

I.2. Provocările dezvoltării durabile

În prezent, dezvoltarea durabilă reprezintă obiectivul central al politicii europene, Uniunea Europeană cât și Națiunile Unite urmărind promovarea unui nou mod de consum și producție care să asigure durabilitatea resurselor naturale (Comisia Europeană). Care sunt însă provocările pe care acest obiectiv le aduce? Elliott (2006) vorbește în primul rând despre dificultățile întâmpinate în această încercare de a gestiona eficient resursele globale, gestionarea resurselor de apă fiind una din provocările majore alături de gestionarea deșeurilor și a poluării generate de activitățile economice, provocări la care dezvoltarea durabilă trebuie să răspundă și să ofere soluții.

Nu doar implementarea unui nou model global de exploatare a resurselor care să asigure viitoarea durabilitate a acestora reprezintă o provocare, ci și lupta ce trebuie dusă pentru înlăturarea, diminuarea efectelor negative ale poluării generate de vechile practici specifice dezvoltării trecute. Industrializarea caracteristică fostelor state comuniste și URSS-ului este un bun exemplu în acest sens, aceasta generând grave probleme de poluare (ex. dezastrul de la

Cernobîl și costurile pe care le-a generat pentru a curăța locul de radiații), unele dintre acestea fiind descoperite abia după căderea respectivelor regimuri politice. În încercarea de a diminua impactul negativ al activităților industriale, în prezent sunt tot mai mult promovate noile industrii ce au un grad cât mai redus de poluare și care utilizează resursele regenerabile. De asemenea, a fost stabilit un angajament global al statelor industrializate de a se implica și în alte probleme de rang internațional precum reducerea sărăciei prin alocarea a 0,7% din PIB către atingerea acestui obiectiv. Cu toate acestea, “cu excepția câtorva țări dezvoltate ale lumii (cum ar fi țările scandinave și Olanda), majoritatea statelor industrializate nu au reușit să-și îndeplinească acest angajament” (Rogers et al., 2008).

Conflictele militare au avut în trecut și încă mai au în zonele în care încă se mai desfășoară un puternic impact negativ asupra dezvoltării sociale și economice, cât și asupra protecției mediului în măsura în care distrug biodiversitatea și resursele naturale ale regiunilor în care au loc (Elliott, 2006). Astfel, acestea se adaugă la lista de provocări cu care ne confruntăm în atingerea obiectivului dezvoltării durabile. Pe fondul creșterii populației globale, probabilitatea apariției sau cronicizării unor conflicte între state va fi tot mai mare. Aceste conflicte pot avea ca punct de plecare modul de gestionare al resurselor naturale (ex. managementul apei în India, Pakistan, Asia de Sud) sau alte aspecte precum gradul de dezvoltare al anumitor industrii ce au ca efect creșterea nivelului de poluare la nivel global și implicit degradarea calității vieții populației mondiale. Rogers et al. (2008) susține acest punct de vedere considerând că “odată cu creșterea populației, concurența pentru resurse de apă și sol se intensifică; într-o astfel de situație, este posibil ca tensiunile sociale să crească până la un punct în care conflictele (etnice, religioase etc.) vor fi susceptibile să apară.”

Referindu-ne din nou la acel mod eficient de consum și producție ce se încearcă a fi promovat la nivel global, extracția abuzivă a resurselor naturale din anumite regiuni sărace și utilizarea lor în alte state mai dezvoltate reprezintă o altă provocare (ex. extragerea petrolului și comercializarea lui în alte state decât cele de origine). Problema constă în direcționarea foloaselor materiale, bănești către aceleași state bogate în vreme ce regiunile de origine ale respectivelor resurse sunt și mai mult împovărate cu problemele de mediu ce rămân în urma extragerii resurselor (Elliott, 2006).

Proasta manageriere a resurselor naturale și existența unor legi care favorizează exploatarea resursei brute dar nu și prelucrarea ei la un nivel înalt, astfel încât prin comercializarea produsului finit să poată fi obținut un profit mai mare, reprezintă o altă

problemă ce intră sub aceeași umbrelă a modului de consum și producție. În acest fel, eșecurile politice și ale pieței sunt într-o relație de interdependență în măsura în care absența unor legi care să reglementeze modul de exploatare, prelucrare și comercializare a resurselor, determină un management defectuos al respectivelor resurse, toate acestea reflectându-se în economia țării respective și implicit în nivelul de dezvoltare atins de către aceasta. Eșecurile politice și ale pieței pot fi evitate printr-o bună guvernare a statelor respective, guvernare care trebuie să aibă la bază buna colaborare, participare a actorilor cu putere de decizie în procesul de identificare a direcțiilor asupra cărora trebuie intervenit și a acțiunilor ce trebuie implementate (Rogers et al., 2008).

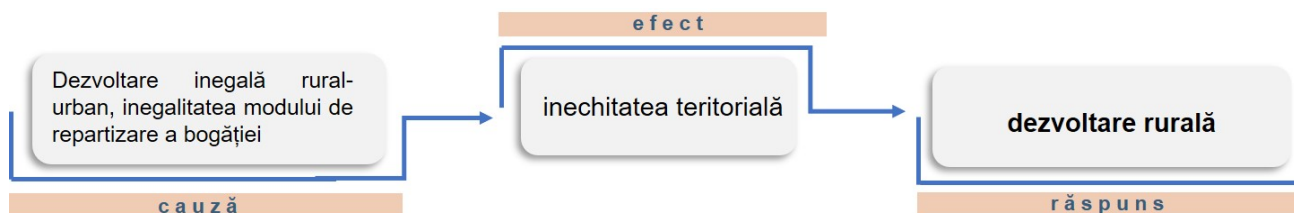
Toate acestea enumerate anterior sunt doar câteva din provocările cărora dezvoltarea durabilă trebuie să le răspundă. În ultimele decenii a existat o concentrare majoră pe identificare acelor măsuri, direcții, acțiuni ce trebuie implementate pentru o bună gestionare globală a acestor probleme cu caracter internațional. În ciuda înmulțirii numărului de măsuri ce pot răspunde acestora, provocarea principală rămâne însă aceea de a le pune în practică și de a le adapta la particularitățile fiecărei regiuni astfel încât să poată răspunde nevoilor acestora (Elliott, 2006).

Capitolul II. Dezvoltarea rurală

II.1. Apariția conceptului de dezvoltare rurală

Interesul manifestat de către cercetători în studiul spațiului rural și definițiile acordate acestuia au fost puternic influențate de către spațiul urban. Fiind un teritoriu mult mai dinamic din punctul de vedere al activităților economice și al oportunităților oferite, spațiul urban a devenit tot mai atractiv pentru locuire în contextul unei dezvoltări economice inegale a celor două tipuri de teritorii, ceea ce a favorizat adâncirea decalajelor sociale și economice între urban și rural. Ca răspuns la unul dintre efectele negative ale acestei dezvoltări economice inegale, și anume inechitatea teritorială așa cum o denumeste Calatrava (2016), apare necesitatea identificării unor căi de dezvoltare, de susținere a spațiului rural, conturându-se astfel ideea de dezvoltare rurală. Dezvoltarea economică într-un ritm inegal a stimulat exodul populației din spațiile rurale defavorizate către centrele urbane prospere. Astfel, ceea ce a stimulat inechitatea teritorială, de care amintește Calatrava, a fost inegalitatea modului de repartizare a bogăției. În încercarea de a soluționa aceste efecte secundare provocate de dezvoltarea economică inegală au fost elaborate diferite strategii. În ceea ce privește inechitatea teritorială, a fost abordată această direcție a dezvoltării rurale, moment ce marchează însăși apariția conceptului (vezi fig. 1).

Fig. 1 Apariția conceptului de dezvoltare rurală

Sursa: adaptare după Calatrava (2016)

Potrivit lui Calatrava (2016), SUA este teritoriul în care au fost înregistrate primele inițiative în sensul dezvoltării rurale, acestea fiind implementate încă de la începutul secolului al XX-lea prin apariția unei mișcări sociale denumită *County Life Movement* ce privea în principal îmbunătățirea nivelului de trai în spațiul rural. Această mișcare a contribuit la constituirea unui nou organism național în anul 1908, și anume *County Life Commision*. Alcătuit din cercetători și specialiști din domeniul agriculturii și silviculturii, această comisie avea sarcina de a oferi consiliere și sprijin președintelui Roosevelt în gestionarea problemelor cu care se confruntau zonele rurale și identificarea celor mai eficiente soluții. Odată cu formarea acestui organism național au fost create premisele pentru implementarea primelor

programe de dezvoltare a zonelor rurale. Cu toate acestea, abia după cel de-al II-lea Război Mondial ideea de dezvoltare rurală începe să fie cu adevărat pusă în aplicare la nivelul SUA și să apară inițiative în acest sens și în alte state.

În anii 1950, sintagma dezvoltare rurală apare pentru prima dată în documentele strategice oficiale ale SUA odată cu elaborarea Programului de Dezvoltare Rurală (*Rural Development Program*). Cu toate că acest program era orientat în principal către susținerea fermierilor cu venituri reduse și a familiilor acestora, neatingând astfel cu adevărat problema dezvoltării rurale, poate fi considerat ca un prim pas către această direcție în măsura în care a avut un impact în îmbunătățirea vieții comunităților rurale. Începutul anilor 1960 marchează însă o extindere a adresabilității acestor programe de dezvoltare rurală care au început să urmărească combaterea sărăciei la nivelul întregului teritoriu rural și nu doar în rândul anumitor comunități (Calatrava, 2016).

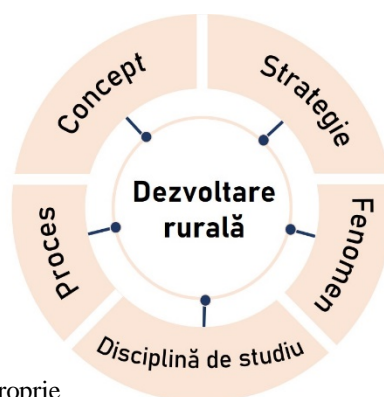
În spațiul european, primul document care prezenta oficial strategia Uniunii Europene de dezvoltare a regiunilor defavorizate a fost *Viitorul Societății Rurale* elaborat în 1988 (*The Future of Rural Society*), document prin care se trata problema aducerii regiunilor defavorizate la un nivel ridicat de coeziune socială și economică (McAreavey, 2009). Acesta a fost documentul prin care s-a recunoscut oficial la nivelul Uniunii Europene nevoia de a introduce un nou tip de abordare (*bottom-up*) care să aibă la bază consultarea cu actorii locali. Totodată, este documentul prin care s-a recunoscut oficial necesitatea de traversare de la guvernare la guvernanță prin acordarea responsabilității, a puterii de decizie și comunităților locale, nu doar autorităților centrale așa cum era specific abordării tradiționale *top-down*.

Al doilea document care a marcat evoluția dezvoltării rurale a fost *Declarația Cork* prin care se dorea redeschiderea subiectului eterogenității zonelor rurale și a necesităților lor diferite ce impunea implementarea unor politici distincte capabile a răspunde eficient particularităților locale (politici adaptate nevoilor, problemelor locale). Această declarație a căutat să simplifice multitudinea fondurilor și a schemelor de finanțare prin implementarea unui program mai extins care să fie accesibil întregului teritoriu rural. Acest program nu a fost însă avizat, cu toate că *Declarația Cork* a fost premergătoare unui set de reforme care au culminat cu Agenda 2000.

II.2. Abordări privind dezvoltarea rurală

Așa cum a fost prezentat în capitolul anterior, s-a observat de-a lungul timpului o tranziție de la o dezvoltare economică preponderent prin susținerea sectorului agricol, la o dezvoltare rurală integrată prin diversificarea activităților economice. Mai mult decât atât, s-a constatat o adevărată evoluție în modul de abordare, de înțelegere a dezvoltării în ansamblu, prin depășirea aspectului economic văzut în gândirea generală ca principală caracteristică a dezvoltării și traversarea către un nivel superior unde dezvoltarea nu este înțeleasă doar ca prosperitate economică, ci ca ansamblu de acțiuni ce conduc la o mai bună calitate a vieții. Cu toate că există un consens în privința a ceea ce presupune dezvoltarea rurală și obiectivele sale, definițiile acordate termenului de către cercetători diferă din punctul de vedere al valorii acestuia. Astfel, dacă unii cercetători desemnează dezvoltarea rurală doar ca un concept, ceea ce conferă valoare teoretică termenului, există și viziuni în care dezvoltarea rurală este considerată a avea valori mai practice, aceasta fiind percepută ca un proces sau strategie (vezi figura 2).

Fig. 2 Valori acordate dezvoltării rurale în literatura de specialitate

Sursa: reprezentare proprie

Definiția dezvoltării rurale are la bază aceleași principii ca definiția dezvoltării durabile oferită în cadrul Raportului Brundtland, accentul fiind pus în cazul dezvoltării rurale pe îmbunătățirea calității vieții populației rurale. Astfel, Singh (2009) vede dezvoltarea rurală prin prisma valorii sale de concept, un concept multidimensional și cuprinzător care presupune înflorirea activităților agricole și a altor activități specifice zonelor rurale, îmbunătățirea infrastructurii socio-economice, a facilităților și serviciilor existente, valorificarea meșteșugurilor locale, și mai presus de toate, formarea resursei umane locale. De asemenea, Singh susține ideea anterior menționată potrivit căreia dezvoltarea rurală deține multiple valențe, aceasta putând fi privită simultan ca proces, fenomen, strategie și disciplină de studiu. Dezvoltarea rurală presupune o strânsă colaborare interumană, implicarea comunităților locale

în atingerea unui obiectiv comun, toate acestea făcând din dezvoltarea rurală un proces. Ca fenomen, așa cum afirmă Singh, dezvoltarea rurală reprezintă rezultatul interacțiunii dintre un ansamblu de factori fizici, tehnologici, economici, socio-culturali și instituționali. Scopul său de a îmbunătăți nivelul de bunăstare economică și socială al populației rurale și acțiunile întreprinse în acest sens fac din dezvoltarea rurală o adevărată strategie, iar ca disciplină aceasta se află la intersecția a numeroase științe precum geografie, management, științe ingineresti și comportamentale.

În ceea ce privește caracterul teritorial, geografic, Adisa (2012) afirmă că dezvoltarea rurală este un concept deopotrivă spațial, multisectorial și dinamic. Astfel, dezvoltarea rurală poate fi văzută ca un concept spațial deoarece se ocupă cu studiul teritoriilor rurale din diferite zone geografice și a diferențelor ce există între acestea ca probleme și oportunități întâlnite. Acestea din urmă diferă substanțial de la un teritoriu rural la altul, diferențele putând fi percepute atât ca un aspect pozitiv (când diferențele sunt percepute ca diversitate) cât și negativ (când diferențele sunt percepute ca disparități). Totodată, dezvoltarea rurală reprezintă un concept multisectorial prin prisma paletei largi a problemelor pe care le abordează, acestea fiind deopotrivă de natură demografică, economică, socială sau de mediu. Nu în ultimul rând, dezvoltarea rurală este un concept dinamic având în vedere că presupune schimbări în structura socio-economică a comunităților rurale (Adisa, 2012). De asemenea, alți autori văd dezvoltarea rurală ca un concept tridimensional (Topcu, 2009). O primă dimensiune a dezvoltării rurale este cea economică, dezvoltarea rurală având în vedere o reducere a disparităților intra și interteritoriale și crearea de oportunități pentru populația rurală defavorizată. Dimensiunea socială este cea de-a doua, aceasta făcând referire la susținerea și integrarea socială a grupurilor defavorizate, eradicarea inegalității de gen și oferirea de sprijin categoriilor sociale vulnerabile. A treia dimensiune a dezvoltării rurale este cea politică ce presupune implementarea unor noi modele de guvernare bazate pe implicarea și participarea tuturor actorilor, inclusiv a populației defavorizate, a grupurilor minoritare în identificarea problemelor comunităților, a soluțiilor la acestea și a direcțiilor de dezvoltare (Topcu, 2009).

Există și definiții ce prezintă dezvoltarea rurală dintr-o altă perspectivă, definiții în care este subliniată mai mult latura practică, valența de proces a dezvoltării rurale. În această categorie se înscrie definiția elaborată în 1979 în cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Aici dezvoltarea rurală era prezentată ca un proces socio-economic ce aduce schimbări în domeniul societății agricole. Schimbările urmărite priveau reducerea sărăciei, a

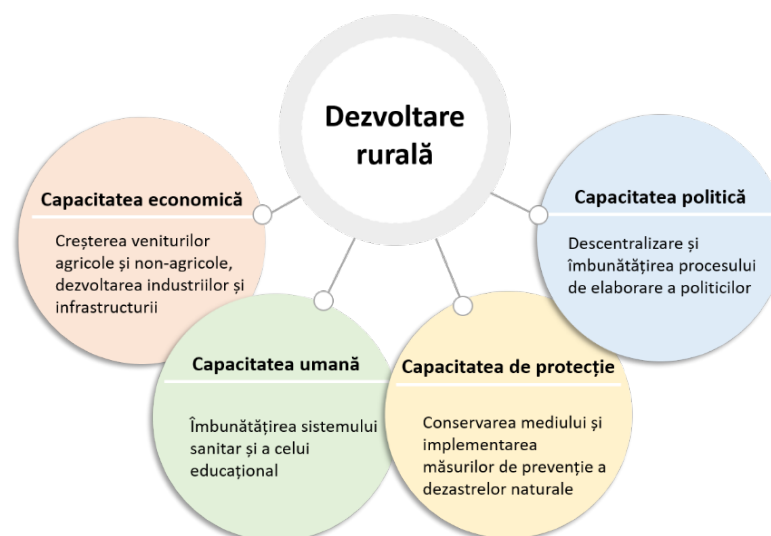
inegalității, a șomajului, asigurarea satisfacerii nevoilor de bază ale populației defavorizate, cât și creșterea gradului de participare al acestora în procesul dezvoltării rurale (Erskine, 1985). Aceeași viziune este împărtășită și de către Singh (2009) care realizează o sinteză a celor menționate în Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare prin definirea dezvoltării rurale ca proces de îmbunătățire a calității vieții în rândul populației defavorizate. Potrivit lui Singh, acest proces complex al schimbărilor, al transformării unei comunități este unul influențat de un ansamblu de factori ce pot fi diferiți de la regiune la regiune și care dictează ritmul dezvoltării și nivelul la care aceasta poate ajunge. Ideea de schimbare este susținută și de către alți autori, Stratta Fernandez et al. (2017) considerând că dezvoltarea rurală aduce o transformare, o schimbare în cadrul comunităților rurale prin susținerea inovației, a diversificării activităților economice, reducerea sărăciei, investiții în infrastructură și îmbunătățirea calității vieții.

Adisa (2012) subliniază aceeași valoare de proces a dezvoltării rurale, considerând dezvoltarea rurală ca un proces ce implică o transformare și schimbare permanentă a spațiului rural din punctul de vedere al guvernantei, al performanței sectoarelor economice, al instituțiilor și infrastructurii acestor teritorii. În ceea ce privește guvernanta, Adisa consideră că transformarea trebuie să se realizeze la nivelul legăturilor dintre diferite categorii de actori astfel încât să se ajungă la crearea unor parteneriate, a unor colaborări eficiente între sectorul privat, societatea civilă și autoritățile publice centrale. Totodată, dezvoltarea rurală presupune o diversificare a activităților economice care să permită valorificarea tuturor resurselor, atât agricole cât și non-agricole, de care dispun zonele rurale. Un alt aspect de bază îl reprezintă îmbunătățirea calității serviciilor oferite populației, în special a serviciilor educaționale și sanitare, cât și a infrastructurii publice (de transport, electricitate, canalizare etc.). Așadar, dezvoltarea rurală presupune o schimbare, o transformare multilaterală în măsura în care privește deopotrivă aspecte sociale și economice, fiind abordate în egală măsură aspecte ce țin de guvernanta, de creșterea performanței economice și de îmbunătățirea infrastructurii publice locale.

Spre deosebire de autorii anterior menționați care subliniază mai mult latura conceptuală și cea de proces a dezvoltării rurale, Chambers (1974) pune accent pe o a treia latură a acesteia pe care o definește mai mult ca fiind o strategie decât un concept, o strategie prin care se urmărește îmbunătățirea nivelului de trai în rândul populației rurale defavorizate. Urmărind aceeași direcție, Banca Mondială definea dezvoltarea rurală în 1975 ca fiind o

strategie de creștere a nivelului socio-economic al comunităților rurale, strategie orientată cu precădere către populația săracă a acestor teritorii. În completarea acestei definiții vin mai târziu și Stockbridge și Dorward (2015) care pun în atenție grija strategiei de a valorifica particularitățile locale și de a se adapta la caracteristicile teritoriului în care este implementată. Aceeași autori urmărind aceeași direcție a dezvoltării rurale văzută ca strategie consideră că aceasta depinde de buna gestionare a patru tipuri de capacități, și anume capacitatea economică, umană, de protecție și politică (vezi figura 3). Potrivit lui Stockbridge și Dorward (2015), printre obiectivele dezvoltării rurale pot fi menționate următoarele: creșterea randamentului activităților agricole și non-agricole, a industriilor și infrastructurilor pentru a permite creșterea veniturilor comunităților rurale (capacitatea economică), îmbunătățirea calității și accesibilității serviciilor de sănătate și a celor educaționale (capacitatea umană), conservarea mediului și introducerea unor măsuri de prevenție a dezastrelor naturale (capacitatea de protecție), implementarea unui sistem de conducere descentralizat și îmbunătățirea procesului de elaborare a politicilor și de luare a deciziilor (capacitatea politică). Toate acestea stau la baza unei strategii eficiente de dezvoltare rurală, strategie care trebuie să fie orientată în principal pe identificarea unor măsuri prin care toate aceste capacități ale comunităților rurale să fie stimulate.

Fig. 3 Tipuri de capacități abordate în strategiile de dezvoltare rurală

Sursa: adaptare după Stockbridge și Dorward (2015)

Un alt aspect ce merită a fi menționat atunci când se are în vedere definirea noțiunii de dezvoltare rurală este existența unei tendințe de a confunda dezvoltarea rurală cu dezvoltarea agricolă sau dezvoltarea regională, ultimele două fiind adesea utilizate ca sinonime, aceasta fiind o abordare greșită așa cum precizează și Stockbridge și Dorward (2015). Dacă toate cele trei sunt văzute ca strategii, atunci ceea ce face diferența dintre ele este aria de cuprindere a acestora. Dezvoltarea agricolă ar putea fi considerată o strategie de creștere a productivității

zonelor rurale prin susținerea exclusivă a sectorului agricol, indivizii și teritoriul în sine fiind privite doar ca simple bunuri și mijloace de producție. De cealaltă parte, dezvoltarea rurală poate fi privită ca o strategie de nivel II, mai cuprinzătoare, care depășește granițele dezvoltării agricole prin valorificarea potențialului tuturor activităților economice, inclusiv a celor non-agricole dar mai ales prin valorificarea potențialului indivizilor și actorilor locali de a participa la implementarea sa. Dezvoltarea regională reprezintă strategia de rang superior în această situație, ce include atât dezvoltarea agricolă cât și pe cea rurală în măsura în care o strategie regională include măsuri aplicabile deopotrivă așezărilor urbane sau rurale în cazul în care acestea sunt aparținătoare aceleiași regiuni.

Indiferent de modalitatea de raportare a diferiților cercetători față de dezvoltarea rurală, fie că aceasta a fost considerată concept, proces sau strategie, ceea ce apare evident este convergența tuturor definițiilor către conturarea acelorași trăsături. Astfel, după analiza diferitelor definiții acordate noțiunii de dezvoltare rurală se conturează trei direcții principale după cum urmează:

- **abordarea teritorială, integrată:** potrivit lui Harris (1982), politicile de dezvoltare rurală se concentrează mai degrabă asupra unei zone geografice decât pe un anumit sector economic sau pe o anumită categorie socială. Astfel, dezvoltarea rurală are la bază o abordare teritorială, o abordare integrată a spațiului rural în măsura în care aceasta urmărește o dezvoltare armonioasă a întregului, atât din punct de vedere economic, cât și social.
- **abordarea multisectorială:** prevalența sectorului agricol în zonele rurale nu poate fi contestată, ceea ce explică concentrarea preponderentă de-a lungul timpului în strategiile de dezvoltare asupra susținerii acestuia, asupra creșterii productivității agricole. Dezvoltarea rurală însă presupune o conștientizare a necesității de diversificare a activităților economice în măsura în care sectorul agricol nu poate asigura de unul singur creșterea economică durabilă a spațiului rural. Dezvoltarea rurală se dovedește a avea un caracter multisectorial prin concentrarea pe diverse sectoare economice și sociale. Astfel, aceasta susține deopotrivă valorificarea resurselor naturale în agricultură, cât și dezvoltarea altor activități și servicii cu specific non-agricol, dezvoltarea infrastructurii rurale pentru îmbunătățirea calității facilităților de bază oferite populației și creșterea accesibilității la servicii calitative de educație și sănătate.
- **abordarea multidimensională / multidisciplinară:** dezvoltarea rurală presupune o schimbare în mai bine a comunităților, schimbare care poate fi adusă prin adoptarea unor

strategii cât mai bine construite, cât mai eficiente. Această schimbare se produce atât la nivel economic, cât și social. De aceea, pentru a putea construi acea strategie eficientă care să aducă schimbarea dorită, este necesară o implicare a diverși actori din diverse domenii precum agricultură, mediu, sociologie, politică, geografie și lista poate continua. Dezvoltarea rurală se impune astfel ca un concept multidimensional și multidisciplinar datorită paletei largi de domenii pe care le antrenează în atingerea obiectivelor sale, în aducerea schimbării pozitive la nivelul comunităților rurale.

În termeni generali, dacă este să privim într-o manieră abstractă fără a atribui valoare de strategie, proces sau concept dezvoltării rurale, aceasta presupune o serie de schimbări pozitive. Așa cum afirmă Shortall (1994), aceste schimbări pot aduce cu sine situații conflictuale însă cu siguranță vor conduce la deschiderea drumului către o nouă etapă de evoluție a comunităților rurale.

II.3. Determinanții dezvoltării rurale

Așa cum a fost prezentat în capitolul anterior, dezvoltarea rurală reprezintă un proces amplu, de durată ce aduce schimbări la nivel multisectorial. Succesul acestui proces, îndeplinirea obiectivelor dezvoltării rurale depind în bună măsură de modul de abordare adoptat în soluționarea problemelor locale și de buna gestionare a resurselor aflate la dispoziție. Există astfel, o serie de factori care influențează ritmul de dezvoltare al unei comunități și nivelul la care aceasta poate ajunge. Acești factori, numiți determinanți ai dezvoltării rurale de către Singh (2009) și Adisa (2012), sunt după cum urmează:

Resursele naturale ale comunității: potrivit lui Adisa (2012), o comunitate care dispune de resurse naturale în cantități suficient de mari care să permită exploatarea și comercializarea pe scară largă este susceptibilă de a atinge un nivel de dezvoltare mai ridicat într-un timp mai scurt. Abundența și diversitatea resurselor naturale reprezintă cu siguranță un atu în măsura în care acestea pot asigura o creștere economică semnificativă. Cantitatea și calitatea resurselor naturale, ritmul și eficiența cu care acestea sunt valorificate determină în bună măsură nivelul de dezvoltare economică pe care îl poate atinge o comunitate (Singh, 2009). Astfel, de o importanță ridicată în această situație este capacitatea localnicilor, a actorilor locali de a pune în valoare cât mai bine aceste resurse, dar și de a asigura o exploatare durabilă a acestora încât obiectivul dezvoltării rurale să nu se transforme în unul al creșterii economice. Singh (2009) susține că dezvoltarea rurală durabilă presupune o exploatare doar a

acelor resurse naturale regenerabile pentru ca daunele, pierderile aduse mediului să fie minore sau chiar inexistente, dacă este posibil. În aceste condiții, diferența dintre dezvoltare economică și dezvoltare rurală durabilă este evidentă și constă în atitudinea adoptată de către comunitatea locală față de resursele aflate la dispoziție, în modul în care aceasta le pune în valoare. Cu toate acestea, abundența și diversitatea resurselor naturale ale unui teritoriu nu reprezintă o condiție *sine-qua-non* a atingerii unui nivel cât mai ridicat de dezvoltare (rurală în cazul de față). Ceea ce este important însă este modul în care acestea sunt exploatate, valorificate astfel încât profitul potențial generat să fie unul cât mai ridicat. Există numeroase exemple de state nu foarte bogate în resurse naturale însă foarte prospere din punct de vedere economic (ex. Danemarca, Elveția, Israel, Honk Kong). Acest fapt se datorează unei valorificări eficiente a resurselor și, în unele situații, concentrării pe alte direcții capabile a asigura atingerea unui nivel de dezvoltare economică mai ridicat (ex. investiții în tehnologie, R&D, servicii etc.). De cealaltă parte, există și state abundente în resurse naturale însă care nu sunt caracterizate în mod deosebit de un nivel ridicat de dezvoltare (ex. România, India etc.). Explicația constă tocmai în abordarea greșită pe care o au față de modul de valorificare a potențialului resurselor de care dispun. Așadar, dezvoltarea nu este o șansă, un bun rezervat doar celor înzestrați de la natură, ci este o șansă oferită în mod egal tuturor, șansă care depinde însă substanțial de capacitatea unei populații de a identifica acele direcții de dezvoltare eficiente și de a aloca timp și efort pentru a le exploata (Singh, 2009).

Resursa umană și capacitatea de producție a comunității: potrivit lui Adisa (2012), o productivitate crescută aduce cu sine venituri ridicate, ceea ce contribuie implicit la creșterea economică a comunității. Aceasta nu este echivalentă cu dezvoltarea, însă ea contribuie la atingerea obiectivului dezvoltării rurale, la fel ca și utilizarea forței de muncă locale. Valorificarea resursei umane locale, prin antrenarea acesteia în activitățile economice ale comunității rurale de origine, reprezintă un aspect cheie în dezvoltarea durabilă a spațiului rural în măsura în care prin aceasta se poate stopa fenomenul exodului rural către spațiul urban precum și a celui migratoriu către alte state. Singh (2009) susține ideea promovată de Adisa (2012) conform căreia unul din determinanții dezvoltării este resursa umană, importantă atât din punct de vedere cantitativ, cât mai ales calitativ. Așa cum afirmă autorul, pentru dezvoltare (rurală) durabilă este necesară orientarea nu doar către creșterea efectivului forței de muncă, ci în special pe formarea, dezvoltarea capitalului uman prin școlarizare, prin oferirea accesului la informație și educație. Mai mult, realitatea arată că resursa umană și, în special, calitatea acesteia reprezintă un factor mult mai important al dezvoltării decât abundența și diversitatea

resurselor naturale. Așa cum afirmă Singh (2009), este vizibilă la nivel mondial importanța calificării la nivel înalt a forței de muncă prin faptul că nici o țară bogată în resurse și săracă în capital uman nu se bucură de un nivel ridicat de dezvoltare, așa cum nici o țară săracă în resurse naturale dar bogată în capital uman nu este subdezvoltată (ex. Japonia). Mai presus de toate însă stă dorința, determinarea oamenilor de a fi educați, de a aloca timp pentru propria lor formare. De aceea, această dorință a studiului trebuie cultivată de timpuriu și promovată intens de la nivel central (național) prin oferirea de facilități, oportunități variate potențialilor beneficiari (ex. burse școlare, taxe mici de școlarizare, susținere financiară substanțială pentru cei aflați în grupurile defavorizate etc.).

Stabilitatea politică: conflictele și instabilitatea politică reprezintă aspecte ce se interpun în calea dezvoltării rurale în măsura în care acestea adesea fac dificilă implementarea inițiativelor, a proiectelor de dezvoltare și, implicit, atingerea obiectivelor stabilite. Astfel, pentru ca dezvoltarea rurală să poată avea loc, este imperios necesară existența unui climat de stabilitate politică care să facă posibilă punerea în funcțiune a mecanismului dezvoltării (Adisa, 2012).

Instituțiile și organizațiile: așa cum susține Singh (2009), actorii locali, regionali și naționali văzuți sub forma instituțiilor și organizațiilor publice sau private sunt un alt determinant al dezvoltării ce reglează modul în care acționează factorii anterior menționați. Astfel, actorii constituie un "ajutor" al dezvoltării în măsura în care aceștia influențează în mod direct viața economică a comunităților și evoluția acestora, fie în sens pozitiv către dezvoltare, fie în sens negativ către regres. Astfel, instituțiile și organizațiile influențează decisiv acest demers al dezvoltării rurale durabile deoarece acestea asigură legătura dintre determinanții anterior menționați, cât și buna lor funcționare. Actorii sunt cei care pot pune în funcțiune acest mecanism / proces al dezvoltării, prin acțiunile pe care le întreprind și prin deciziile luate venind în sprijinul dezvoltării. De asemenea, un alt aspect important este și deschiderea actorilor spre colaborare, spre inițierea de parteneriate, acestea asigurând un flux al schimbului de experiență, de idei, de bune practici, cât și asigurarea instrumentelor necesare punerii în mișcare a procesului dezvoltării rurale durabile. Această idee este susținută și de către Adisa (2012) care pune accent mai mult pe rolul actorilor de la nivel local și precizează că existența unui *leadership* participativ și responsabil conduce la valorificarea durabilă a resurselor existente, la identificarea problemelor locale și a acelor soluții eficiente la acestea. Participarea localnicilor și a unei palete cât mai diverse a actorilor locali în procesul de luare a deciziilor constituie un aspect cheie în dezvoltarea rurală în măsura în care aceasta se bazează pe o bună

guvernanta locala în care colaborarea, implicarea și participarea comunității sunt esențiale. Se distinge astfel o relație de determinare, un *leadership* participativ conducând la o bună guvernanta locala, iar aceasta din urmă la o dezvoltare rurala de nivel superior.

Capitalul public și privat: Singh (2009) afirmă că pentru dezvoltare rurala durabila este necesara realizarea unor investiții atât de capital privat, cât și public, investiții care pot proveni fie din ajutor străin (ex. fondurile Uniunii Europene), fie din economiile proprii. În cazul țărilor cu un nivel mai redus de dezvoltare, cum este și cazul României, economiile proprii sunt reduse în măsura în care veniturile populației sunt cel mai adesea utilizate integral pentru acoperirea necesităților de bază. Astfel, nu rămâne un surplus suficient de ridicat care să poată fi redirecționat către constituirea unui fond considerabil de economii ce poate fi investit ulterior în capital. Din acest motiv, ajutorul străin venit sub forma fondurilor europene nerambursabile este unul mai mult decât binevenit în scopul atingerii obiectivului dezvoltării rurale durabile. Mai mult, așa cum afirmă Singh, mare parte din țările dezvoltate ale prezentului au ajuns la acest nivel în bună măsură datorită ajutorului extern venit de la alte state, dar în principal de la investitori privați. În prezent însă, cea mai mare parte a ajutorului vine de la instituții, organizații publice precum Banca Mondială, Banca Asiatică de Dezvoltare, Banca Inter-Americană de Dezvoltare etc. (Singh, 2009).

Existența unei infrastructuri publice de bază: potrivit lui Adisa (2012), pentru a putea demara procesul de dezvoltare rurala este necesara existența unei infrastructuri minime în comunitățile rurale care să permită implementarea inițiativelor de dezvoltare. De altfel, absența acestei infrastructuri publice de bază este cea care a contribuit la perpetuarea subdezvoltării în zonele rurale, după cum afirmă Adisa. Totodată, un aspect esențial al dezvoltării este acela al direcționării investițiilor și către îmbunătățirea infrastructurii locale pentru a asigura buna desfășurare a proceselor de producție și desfășurarea activităților populației în bune condiții.

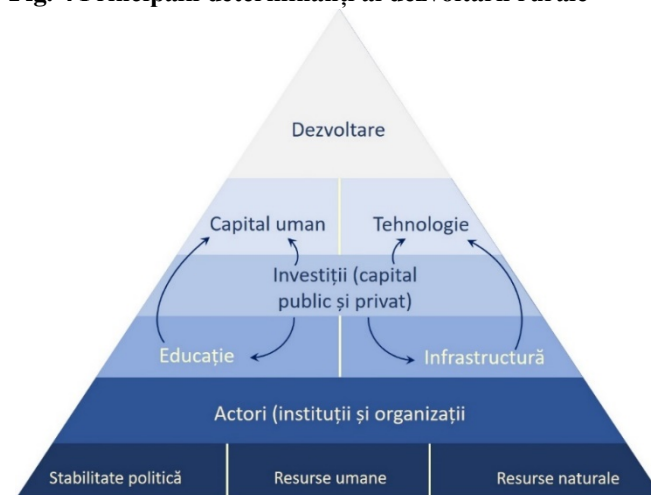
Educația populației: așa cum existența unei infrastructuri publice de bază reprezintă o condiție *sine-qua-non* pentru ca dezvoltarea rurala să poată avea loc, tot astfel existența unei populații alfabetizate, educate reprezintă un aspect esențial pentru a putea demara procesul dezvoltării. Prin educație se formează capitalul uman iar acesta dictează în bună parte ritmul dezvoltării. Ideile, inițiativele, proiectele de dezvoltare, capacitatea de a identifica problemele comunității și soluțiile cele mai eficiente la acestea toate depind de capitalul uman, de calitatea acestuia. Astfel, pentru ca dezvoltarea rurala să poată deveni o realitate este necesar un

minimum al populației educate care să poată pune în mișcare acest proces al dezvoltării (Adisa, 2012).

Tehnologia: introducerea unor metode, mijloace, echipamente moderne de producție reprezintă de asemenea un factor important care contribuie la dezvoltarea rurală prin creșterea nu doar a productivității, ci și a calității serviciilor sau bunurilor oferite consumatorilor. Astfel, o productivitate crescută și o calitate superioară a produsului final oferit asigură incontestabil o creștere a veniturilor, venituri ce contribuie la o accelerare a ritmului de dezvoltare al unei comunități rurale (Adisa, 2012). Potrivit lui Singh (2009), dezvoltarea se datorează în principal îmbunătățirii calitative și mai puțin cantitative a factorilor de producție. Dezvoltarea presupune o schimbare, o schimbare în sens pozitiv a resurselor, a modului în care acestea sunt valorificate, această schimbare constând în principal într-o îmbunătățire calitativă. Astfel, tehnologia asigură atingerea acestui obiectiv al unei dezvoltări calitative în măsura în care face posibilă îmbunătățirea, eficientizarea proceselor de producție și, implicit, o creștere a productivității. Tehnologia nu se rezumă însă la producția efectivă de bunuri, ci implică și o dezvoltare a cunoștințelor, a abilităților resursei umane astfel încât asigură și o creștere a capitalului uman, un alt determinant important al dezvoltării durabile așa cum a fost prezentat anterior. Tehnologia depinde indiscutabil și de nivelul de educație al populației, de calitatea instituțiilor de învățământ, de capacitatea acestora de a instrui la un nivel înalt indivizii. Astfel, educația este cea care "furnizează" materia necesară pentru introducerea unor noi tehnologii, a unor tehnologii inovatoare care pot asigura creșterea producției, utilizarea eficientă a resurselor și dezvoltarea rurală durabilă.

Reprezentarea grafică a principalilor determinanți ai dezvoltării rurale și legăturile dintre aceștia poate fi analizată în figura 4.

Fig. 4 Principalii determinanți ai dezvoltării rurale

Sursa: reprezentare proprie

Determinanții dezvoltării rurale sunt în continuă schimbare astfel încât aceștia pot crește ca număr, se pot modifica de-a lungul timpului, pot fi diferiți de la o regiune la alta, pot contribui în ponderi diferite la dezvoltarea rurală în funcție de contextul în care acest proces are loc. Astfel, cuantificarea impactului precis pe care fiecare dintre aceștia îl are asupra dezvoltării și elaborarea unei rețete general valabile pentru dezvoltare este o sarcină irealizabilă. Din acest motiv, pentru ca strategiile de dezvoltare să poată conduce la rezultatul așteptat, fiecare teritoriu trebuie să-și elaboreze o analiză proprie cât mai solidă în care să identifice proprii determinanți ai dezvoltării, cât contează fiecare în acest proces, care este contribuția fiecăruia, urmând ca într-o etapă ulterioară să fie stabilite direcțiile de intervenție. Doar astfel, prin analiza propriului context, a propriilor resurse / oportunități și probleme / particularități va putea fi elaborată o strategie pertinentă care să poată răspunde nevoilor specifice și care să conducă la rezultatul dorit.

II.4. Sursa fondurilor pentru investiții în dezvoltarea spațiului rural românesc

Dezvoltarea rurală reprezintă un proces complex ce necesită timp și resurse financiare, pe lângă implicarea tuturor actorilor. Între acestea trei există o relație de interdependență, prin buna lor corelare fiind posibilă punerea în mișcare a acestui mecanism al dezvoltării rurale. Astfel, implicarea actorilor se traduce prin dorința acestora de a participa, de a contribui la identificarea căilor de dezvoltare, a direcțiilor în care trebuie investit, iar în mod practic prin implementarea unor proiecte de dezvoltare ce pot contribui la atingerea acestui obiectiv. Aceste proiecte necesită atât timp cât și resurse financiare pentru a putea fi unele de succes, adesea statele cu un nivel mai redus de dezvoltare confruntându-se cu problema unor fonduri insuficiente direcționate către respectivele proiecte. Sprijinul financiar străin este indispensabil în special pentru această categorie de state ce nu își pot asigura doar prin forțe proprii capitalul necesar punerii în funcțiune a proiectelor de dezvoltare. Acest sprijin este de cele mai multe ori necesar în procurarea echipamentelor tehnologice moderne care contribuie major la creșterea producției. Dacă în privința timpului necesar implementării și derulării proiectelor nu putem interveni, în ceea ce privește resursele financiare putem identifica potențiale surse care să contribuie la succesul proiectelor de dezvoltare. Aceste surse de finanțare, în cazul statelor în curs de dezvoltare, pot lua forma organizațiilor internaționale precum Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Uniunea Europeană etc., acestea contribuind substanțial la atingerea obiectivului dezvoltării oferind sprijinul financiar necesar în statele mai puțin favorizate. Așa cum afirmă Singh (2009), pentru a asigura existența unui fond substanțial de

resurse financiare necesare procesului de dezvoltare, se recomandă luarea unor măsuri de natură economică precum reducerea importurilor, creșterea exporturilor și accesarea sprijinului financiar extern.

Potrivit lui Singh (2009), pentru dezvoltarea rurală există două mari categorii de surse de finanțare, și anume cele proprii (interne) și cele străine (externe). Fiecare dintre acestea se separă ulterior în surse instituționale (fonduri provenite de la guvern, organizații mondiale, bănci, companii, corporații) și neinstituționale (fondurile personale ale indivizilor, împrumuturi acordate de rude, prieteni etc.). În prezent, la nivelul României se disting atât surse interne cât și surse externe de finanțare a dezvoltării spațiului rural, din prima categorie făcând parte fondurile alocate de către Guvernul României, iar din cea de-a doua, fondurile alocate de către Uniunea Europeană prin intermediul Fondului European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR). Dintre acestea, cea mai mare parte a sprijinului financiar este acordat din sursă externă prin intermediul fondurilor nerambursabile ale Uniunii Europene.

II.4.1 Finanțarea europeană post-aderare a României la Uniunea Europeană: FEADR

Urmare a integrării României în Uniunea Europeană, programul SAPARD 2000-2006 destinat țărilor candidate a fost substituit cu un nou instrument european dezvoltat pentru statele membre, și anume Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală (FEADR). Potrivit Comisiei Europene, FEADR reprezintă instrumentul financiar al Politicii Agricole Comune a Uniunii Europene ce are rolul de a sprijini strategiile și proiectele de dezvoltare rurală.

Începând cu anul 2007, sprijinul financiar primit în scopul reducerii decalajelor rural-urban și inter-rurale prin intermediul programului SAPARD a fost reorientat către stimularea economică, îmbunătățirea condițiilor de trai și dezvoltarea aceluiași areale rurale prin intermediul programului FEADR. Potrivit informațiilor oferite pe pagina oficială a AFIR, accesarea fondurilor puse la dispoziție prin intermediul acestui program a fost posibilă începând cu anul 2008 în urma aprobării Programului Național de Dezvoltare Rurală (PNDR). Finanțarea Planului Național de Dezvoltare Rurală se face prin intermediul instrumentului european destinat țărilor membre (FEADR), la baza acestuia aflându-se Planul Național Strategic pentru România care are în vedere Liniile Directoare Strategice Comunitare. Proiectele finanțate trebuie să se încadreze ca obiective urmărite în una din măsurile menționate în PNDR, măsuri care sunt stabilite în funcție de necesitățile și direcțiile de acțiune identificate în urma realizării unei analize socio-economice și de mediu, toate aceste măsuri aflându-se în strânsă legătură cu prioritățile identificate la nivel comunitar.

Procesul elaborării Planului Național de Dezvoltare Rurală revine Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale, în acest document fiind detaliat modul concret de alocare a fondurilor europene primite în scopul susținerii agriculturii și dezvoltării zonelor rurale. De asemenea, în urma realizării Planului Național de Dezvoltare Rurală pentru perioada 2007-2013, au fost identificate 4 axe prioritare ce urmau a fi finanțate prin intermediul FEADR:

- Axa I: Creșterea competitivității sectorului agricol și silvic
- Axa II: Îmbunătățirea mediului și a zonelor rurale
- Axa III: Îmbunătățirea calității vieții în zonele rurale și diversificarea economiei rurale
- Axa IV: LEADER (orientată către creșterea eficienței modului de guvernare a arealelor rurale).

În următoarea perioadă de finanțare, 2014-2020, noul Plan Național de Dezvoltare Rurală a avut în vedere aceleași direcții, pe pagina web oficială a AFIR fiind enunțate ca principale priorități ale planului următoarele (www.afir.info):

- Modernizarea și creșterea viabilității exploatațiilor agricole prin consolidarea acestora, deschiderea către piață și procesare a produselor agricole;
- Încurajarea întineririi generațiilor de agricultori prin sprijinirea instalării tinerilor fermieri;
- Dezvoltarea infrastructurii rurale de bază ca precondiție pentru atragerea investițiilor în zonele rurale și crearea de noi locuri de muncă.
- Încurajarea diversificării economiei rurale prin promovarea creării și dezvoltării IMM-urilor în sectoarele nonagricole din mediul rural;
- Promovarea sectorului pomicol, ca sector cu nevoi specifice, prin intermediul unui subprogram dedicat;
- Încurajarea dezvoltării locale plasate în responsabilitatea comunității prin intermediul abordării LEADER¹. Competența transversală a LEADER îmbunătățește competitivitatea, calitatea vieții și diversificarea economiei rurale, precum și combaterea sărăciei și excluderii sociale.

Sarcina implementării tehnice și financiare a Planului Național de Dezvoltare Rurală revine Agenției pentru Finanțarea Investițiilor Rurale (AFIR), structură înființată în anul 2014. Aceasta are rolul de substitut al Agenției de Plăți pentru Dezvoltare Rurală și Pescuit (APDRP),

¹ Liaison Entre Actions pour le Development de l'Economie Rurale (Acțiuni Închegare pentru Dezvoltarea Economiei Rurale)

organism cu atribuții asemănătoare în perioada implementării programului european de finanțare în perioada de pre-aderare, SAPARD 2000-2006. Efectuarea plăților, monitorizarea gradului de implementare al proiectelor și respectarea clauzelor asumate prin contractele de finanțare sunt atribuții asumate de către AFIR, direcțiile de investiții fiind realizate în continuarea programului SAPARD, dar și în concordanță cu PNDR 2007-2013.

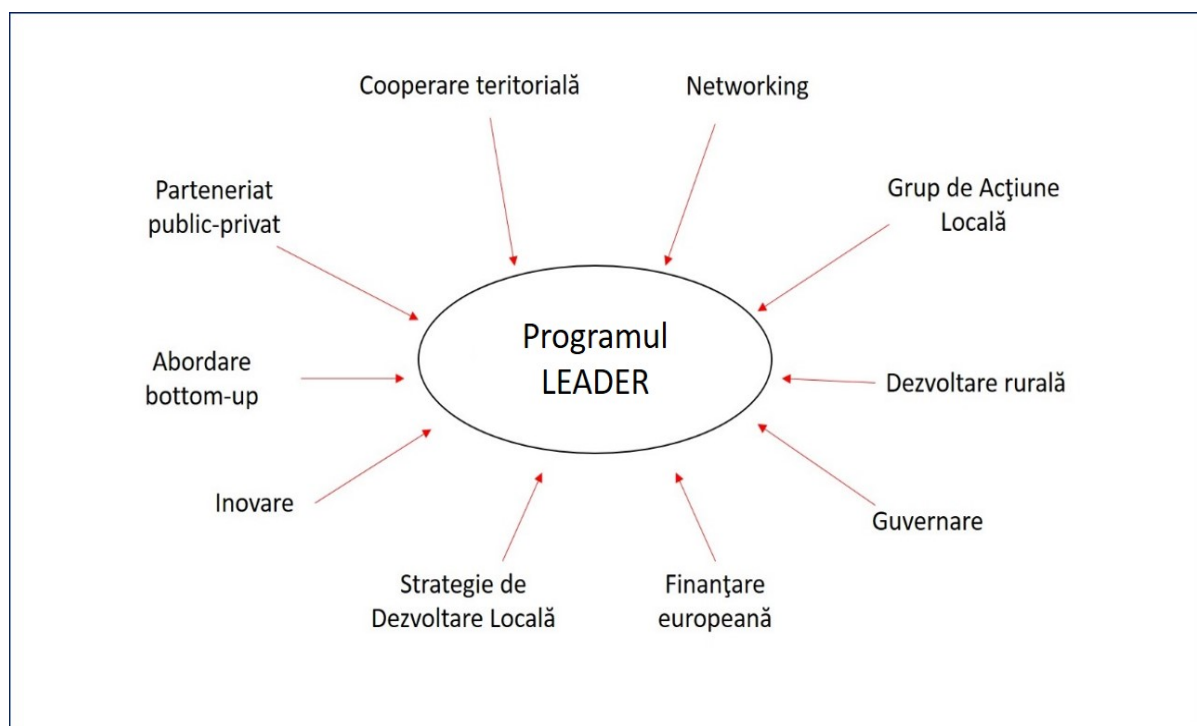
Capitolul III. Programul LEADER și dezvoltarea durabilă a spațiului rural

III.1. Ce reprezintă programul LEADER și Grupurile de Acțiune Locală?

După cum a fost menționat anterior, Planul Național de Dezvoltare Rurală cuprinde 4 axe majoritare de intervenție, una dintre acestea fiind axa LEADER (programul LEADER în prezent). Aceasta este orientată către finanțarea zonelor rurale, dar în special către stimularea cooperării teritoriale, creșterea gradului de colaborare între actorii locali cu scopul identificării de soluții viabile la problemele comune.

Motivația alegerii programului LEADER ca instrument de dezvoltare rurală, așa cum a fost prezentată în PNDR 2007-2013, este aceea că specificul abordării de la bază către vârf a problemelor teritoriilor rurale va conduce către o creștere a acurateții de identificare și soluționare a nevoilor locale. Aceasta se va realiza prin implicarea populației direct afectate de problemele în cauză în realizarea unor strategii locale de dezvoltare. Aceste strategii vor rezulta în urma consultării cu actorii locali considerați a fi factorii decizionali în stabilirea direcțiilor de intervenție. Conceptele și elementele cheie care stau la baza abordării LEADER au fost sintetizate în figura nr. 5.

Fig.5 Programul LEADER și conceptele ce stau la baza acestuia.

Sursa informațiilor: ec.europa.eu

Pentru implementarea programului LEADER și mai ales pentru atingerea obiectivelor politicii de coeziune promovate prin intermediul acestuia, se impune înființarea unor noi organisme de administrare teritorială la nivel local, și anume Grupuri de Acțiune Locală (GAL) care sunt menite să creeze premisele favorabile unei dezvoltări durabile prin intermediul strategiilor de dezvoltare elaborate în colaborare cu actorii locali. Astfel, prin înființarea GAL-urilor se are în vedere atât determinarea direcțiilor de dezvoltare prin consultare cu actorii locali, cât și schimbul de bune practici între aceștia sau între diversele zone rurale, creșterea nivelului de colaborare, reducerea decalajelor de dezvoltare economică și socială și eficientizarea capacității organizaționale de guvernare a comunităților rurale.

Activitatea GAL-urilor constă în implementarea Strategiilor de Dezvoltare Locală (SDL), la baza acestora aflându-se parteneriatul public-privat care trebuie să respecte un procentaj cumulat de peste 51% a partenerilor privați și a societății civile. De asemenea, procesul de deschidere a apelurilor de selecție pe fiecare măsură, animarea teritoriului acoperit de GAL, selectarea proiectelor depuse, verificarea eligibilității acestora și, în final, oferirea sprijinului financiar sunt sarcini ce revin acestor forme de parteneriat public-privat. Monitorizarea stadiului de implementare a proiectului, gradul de absorbție a fondurilor primite și evaluarea finală a proiectelor ca atingere a obiectivelor stabilite inițial sunt alte responsabilități atribuite GAL-ului ca organizație locală. Colaborarea teritorială promovată prin intermediul programului LEADER nu se limitează doar la îmbunătățirea comunicării între factorii decizionali ai teritoriilor incluse în interiorul unui GAL, colaborarea vizând de asemenea și schimbul de bune practici între mai multe GAL-uri, dezvoltarea de proiecte comune, astfel încât extinderea relațiilor de colaborare să se realizeze la o scară cât mai mare.

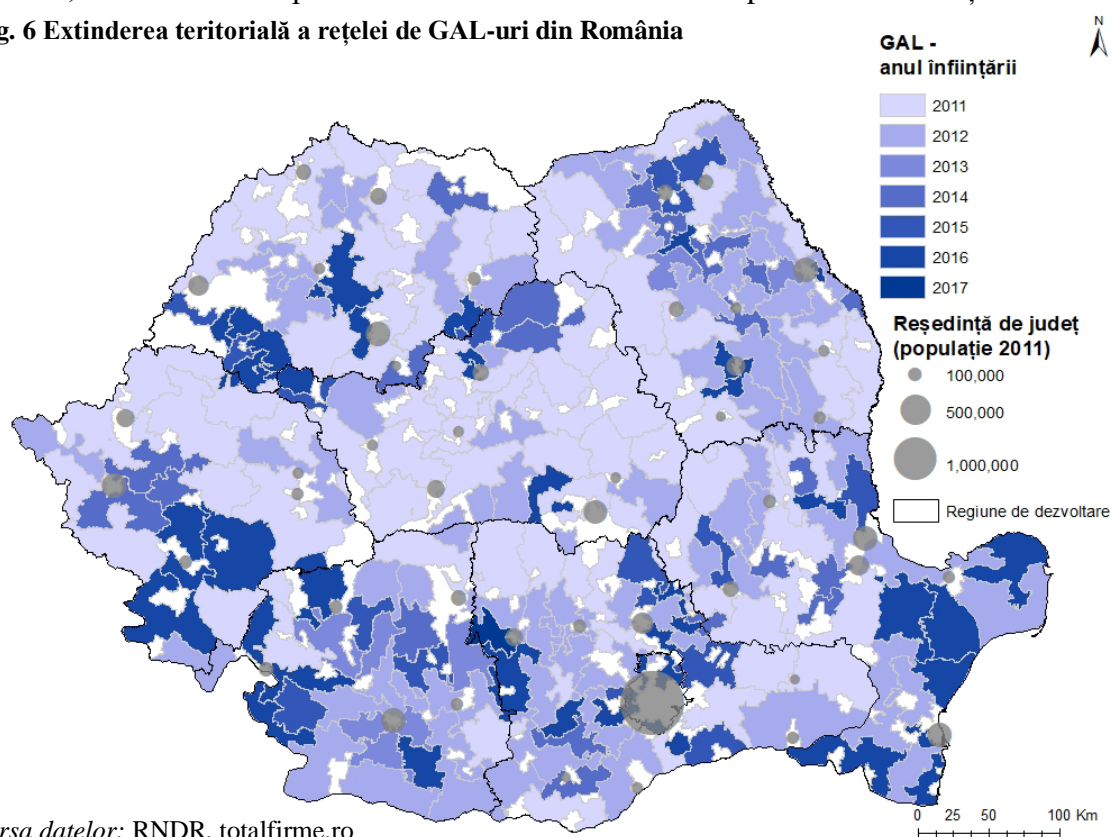
III.2. Extinderea teritorială a Grupurilor de Acțiune Locală la nivelul României

La nivelul României implementarea programului LEADER a devenit posibilă începând cu anul 2007, anul ce a marcat integrarea în Uniunea Europeană și începutul celei de-a IV-a perioade de finanțare LEADER în Europa. Prima selecție la scară națională a GAL-urilor a demarat în septembrie 2010, conform Raportului Strategic de Monitorizare publicat de către Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, rezultatele fiind făcute publice în anul 2011 când se anunța prin raportul de selecție înființarea primelor 82 de GAL-uri. Mai târziu, la finalul anului 2012 a fost inițiată o a doua selecție în urma căreia numărul asociațiilor s-a dublat, ajungând la finalul primei perioade de finanțare (2007-2013) la un total de 163 de GAL-uri. Ca

acoperire spațială acestea ocupau o suprafață de 142.267 km², mai exact 78,34% din suprafața eligibilă vizată și servind 72,34% din populația totală a teritoriilor rurale eligibile LEADER (MADR, 2014). Începând cu anul 2013 au fost depuse primele proiecte în cadrul parteneriatelor nou create, acestea ajungând la aproximativ 2.000 până la finalul calendaristic al primei perioade de finanțare. Astfel, perioada 2007-2013 a fost mai degrabă una de acomodare, dedicată în special gestionării chestiunilor administrative și înființării GAL-urilor a căror existență reprezintă o condiție *sine-qua-non* pentru implementarea programului LEADER în teritoriul național.

În perioada actuală de finanțare, 2014-2020, gradul de acoperire teritorială cu asociații LEADER a crescut considerabil, atingând în prezent un total de 239 de GAL-uri. Acestea ocupă 88,9% din teritoriul României și prezintă o distribuție spațială uniformă, astfel încât majoritatea așezărilor rurale sunt incluse într-o formă de parteneriat de tip LEADER (vezi figura 6). Creșterea considerabilă a numărului de asociații de la o perioadă de finanțare la alta, dar mai ales extinderea teritorială a acestora indică o receptivitate deosebit de ridicată a comunităților rurale românești la noua inițiativă de guvernare de tip *bottom-up*. Aceasta nu poate fi decât de bun augur având în vedere nivelul redus de dezvoltare al spațiului rural românesc și obiectivul principal al programului LEADER de stimulare a dezvoltării. De asemenea, numărul total al proiectelor aferente celei de-a doua perioade de finanțare LEADER

Fig. 6 Extinderea teritorială a rețelei de GAL-uri din România

Sursa datelor: RNDR, totalfirme.ro

în România se ridică la 7.121, ceea ce susține ideea unui interes crescut al populației rurale și al administrațiilor în a profita de oportunitățile aduse de acest nou instrument de finanțare a spațiului rural.

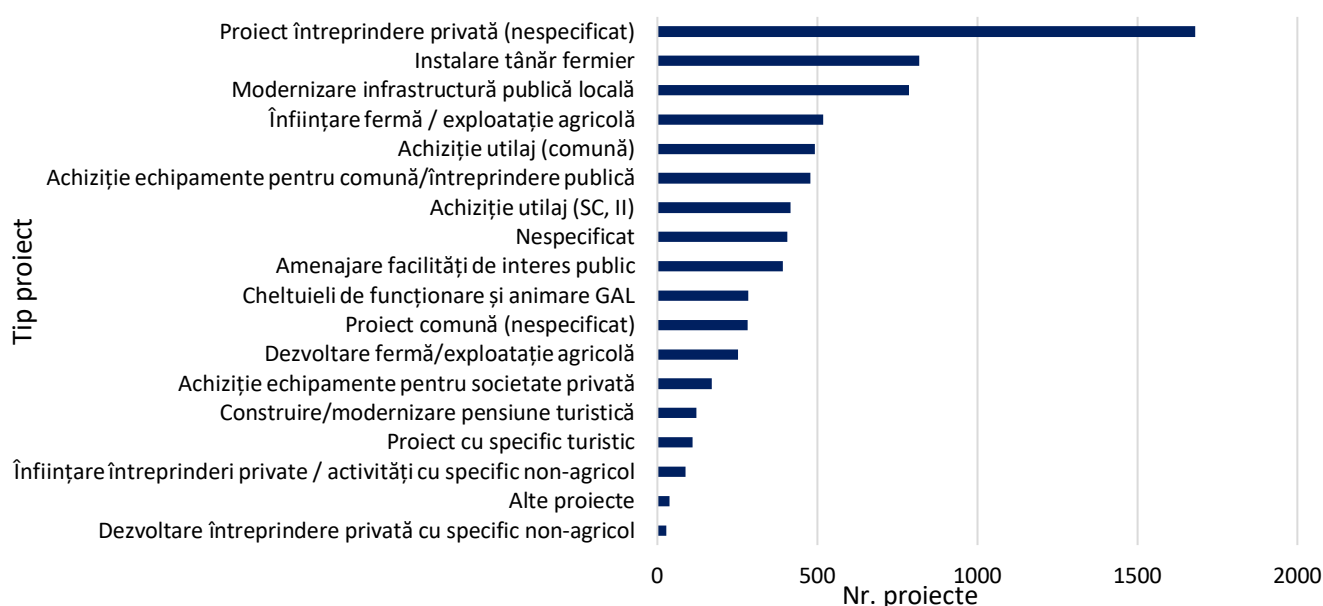
III.3. Rezultate cantitative ale introducerii programului LEADER în România

III.2.1 Perioada de finanțare 2007-2013

Așa cum a fost menționat anterior, anul 2007 a marcat introducerea inițiativei LEADER în România ca urmare a aderării la spațiul Uniunii Europene, cât și începutul celei de-a IV-a perioade de finanțare LEADER la nivel european, dar prima la nivelul teritoriului românesc.

Rezultatele cantitative ale perioadei de finanțare 2007-2013 în România s-au concretizat în crearea a 163 de noi asociații teritoriale. În cadrul acestor Grupuri de Acțiune Locală au fost depuse și aprobate spre finanțare un total de 7.361 proiecte, conform statisticilor oficiale oferite de AFIR la data de 27.05.2020. În privința tipurilor de proiecte finanțate, se observă o diversitate suficient de mare, existând atât inițiative ale actorilor publici cât și a celor privați. Pe prima poziție în clasamentul perioadei de finanțare 2007-2013 se situează inițiativele întreprinderilor private cu 1.681 de proiecte, adică 22,8% din total (vezi figura 7). Din păcate, nu au fost oferite detalii cu privire la natura respectivelor proiecte, dacă acestea sunt de tip agricol sau nu. De asemenea, pe lângă aceste 1.681 de proiecte mai există altele aparținente

Fig. 7 Numărul proiectelor LEADER depuse în România în perioada de finanțare 2007-2013 pe categorii principale

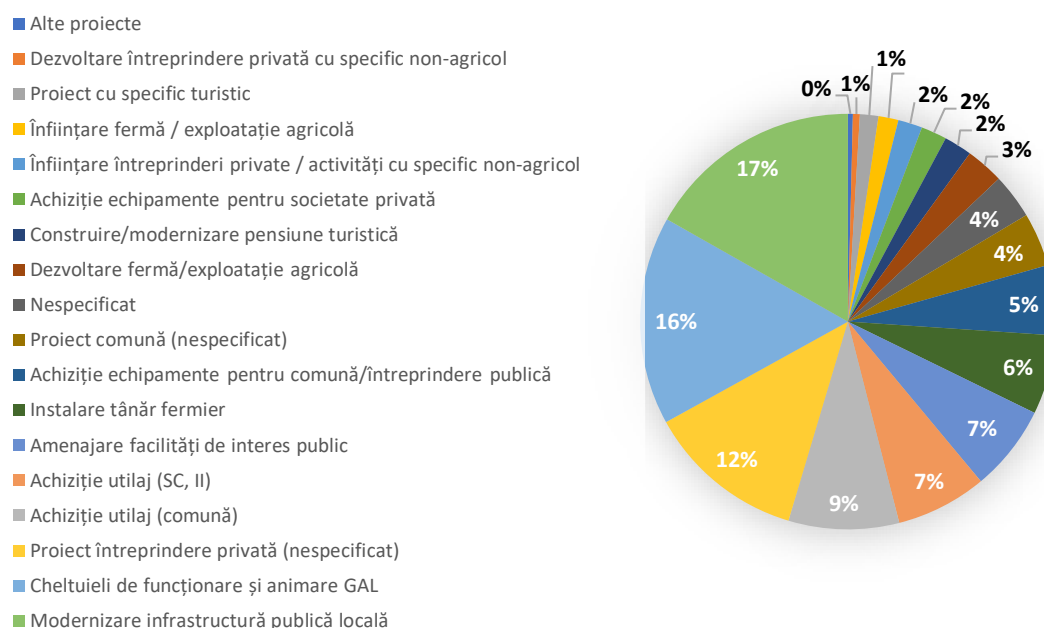
Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor furnizate de AFIR

aceleiași categorii private de actori, dar pentru care s-au oferit detalii cu privire la specificul activității (agricole sau non-agricole) și care au putut fi separate în mai multe subcategorii. Astfel, pe următoarea poziție se clasează proiectele de instalare a tinerilor fermieri, o inițiativă specifică programului LEADER și în general întâlnită frecvent în cadrul programelor de dezvoltare rurală din România, proiecte ce duc la înființarea de noi întreprinderi private cu specific agricol. Înființarea de ferme / exploatații agricole sau dezvoltarea celor deja existente sunt alte proiecte care se înscriu în aceeași categorie a inițiativelor cu specific agricol. Dacă însumăm toate acestea, totalul proiectelor cu specific agricol atinge valoarea de 1.588, fără a lua în considerare acele proiecte pentru care nu au fost oferite detalii cu privire la natura lor. În privința inițiativelor de înființare sau dezvoltare a unor întreprinderi private cu specific non-agricol, acestea ating o valoare mult mai mică de doar 345, indicând astfel că interesul general este către valorificarea preponderentă a sectorului primar în detrimentul celorlalte ramuri economice. Tot în prima perioadă de finanțare au fost depuse proiecte de către actori publici, proiecte al căror beneficiar este întreaga comunitate locală. Aici se înscriu inițiativele de modernizare a infrastructurii publice de la nivel local (10,6% din total), de amenajare a unor facilități de interes public precum parcuri, terenuri de sport, centre sociale etc. (5,3% din total), sau achiziție a unor echipamente și utilaje pentru buna funcționare a întreprinderilor publice (13,2% din total). Și în cazul acesta există 283 de proiecte depuse de către administrația publică locală (comuna) pentru care nu au fost oferite detalii cu privire la natura proiectului. La o analiză comparativă a numărului de inițiative aparținând actorilor privați cu a celor publici, se constată o devansare cu 23% a proiectelor întreprinderilor publice de către cele private. Astfel, programul LEADER în prima sa perioadă de finanțare în România pare să fi avut un succes ridicat în rândul actorilor privați ce au manifestat un interes deosebit în accesarea acestor noi fonduri destinate dezvoltării rurale.

Fondurile absorbite în prima perioadă de finanțare au fost de 365.746.805,5 €, valoare obținută prin însumarea fondurilor contractate de către toate cele 7.361 de proiecte prezentate anterior. Repartizarea fondurilor pe categorii de proiecte se prezintă diferit față de cea a numărului de proiecte din punctul de vedere al locului ocupat de inițiativele publice și cele private. Astfel, dacă în cazul numărului de proiecte prima poziție era ocupată de întreprinderile private, în cazul fondurilor LEADER în fruntea clasamentului se poziționează proiectele de modernizare a infrastructurii publice locale inițiate de administrația locală (vezi figura 8). Cheltuielile de funcționare și animare ale noilor asociații teritoriale create au fost semnificative, acestea ocupând a doua poziție în clasament și reprezentând 16,2% din totalul fondurilor.

Proiectele cu specific agricol depuse de către actorii privați au absorbit aproximativ 65.000.000 €, reprezentând 17,7% din fonduri, acestea situându-se peste nivelul proiectelor private cu specific non-agricol ce au avut un grad de absorbție de doar 6%. Aceasta confirmă ideea prezentată anterior conform căreia interesul comunităților rurale este orientat majoritar pe valorificarea potențialului sectorului agricol în lipsa altor posibilități de diversificare economică, ceea ce arată slăbiciunile mediului rural din acest punct de vedere. În privința diferențelor dintre inițiativele publice și cele private ca grad de absorbție a fondurilor, acestea se prezintă în favoarea proiectelor publice care le-au depășit cu 3,6% pe cele private. Astfel, dacă în privința numărului de proiecte întreprinderile private dețin prima poziție în clasament, ca grad de absorbție întreprinderile publice sunt ceva mai performante. Bineînțeles că această situație se explică și prin anvergura proiectelor publice care adesea sunt mult mai mari și totodată mai costisitoare decât cele private.

Fig. 8 Ponderea fondurile LEADER absorbite la nivelul României în perioada 2007-2013 pe categorii de proiecte

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor furnizate de AFIR

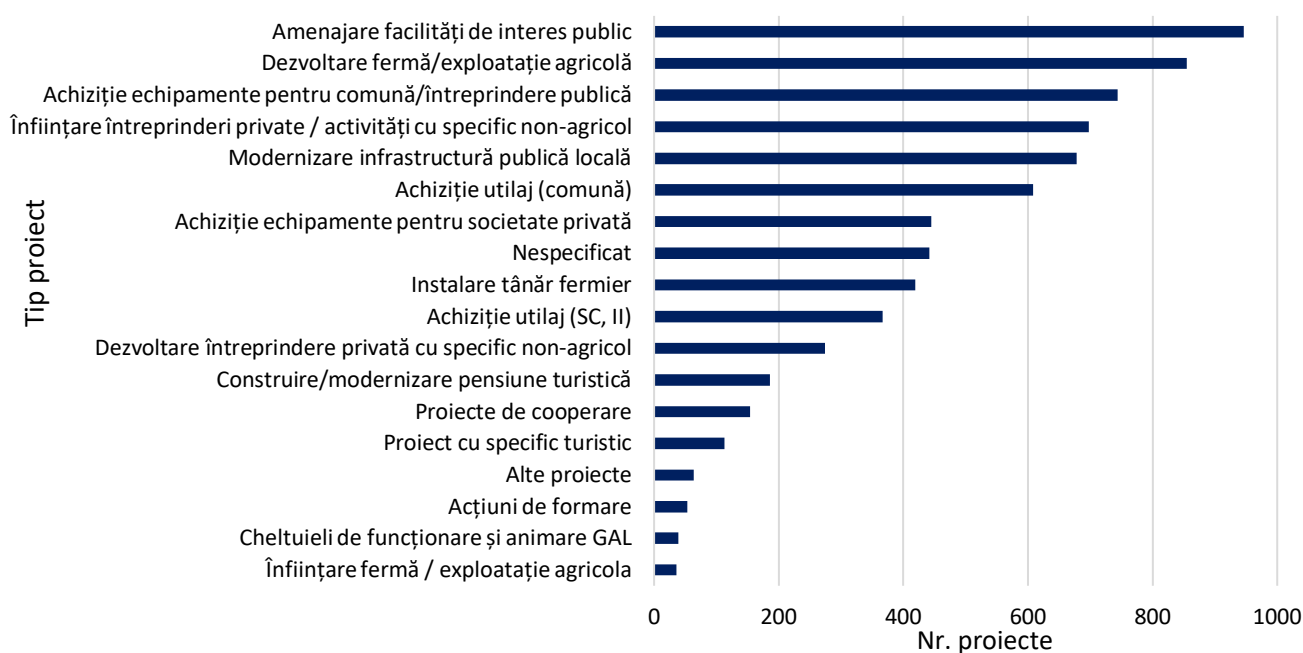
III.2.2 Perioada de finanțare 2014-2020

Analizând rezultatele primei perioade de finanțare din România, 2007-2013, putem spune că LEADER a fost bine primit în cadrul comunităților rurale, așa cum o confirmă deschiderea actorilor locali spre a înființa noi asociații teritoriale și de a depune proiecte. Această atitudine pozitivă față de inițiativa LEADER a continuat și în cea de-a doua perioadă de finanțare, 2014-2020, când numărul Grupurilor de Acțiune Locală a crescut de la 163 la

239². În ceea ce privește numărul total al proiectelor depuse și aprobate spre finanțare, acesta s-a menținut la un nivel înalt, valoarea totală ridicându-se la 7.121 proiecte până la data de 16.06.2020, perioada de finanțare aflându-se încă în derulare la momentul respectiv.

Cele mai multe dintre proiectele celei de-a doua perioade de finanțare au avut în vedere amenajarea unor facilități de interes public precum parcuri, centre sociale, baze sportive, piețe agroalimentare etc. (vezi fig. 9). Tot cu o frecvență deosebit de ridicată s-au înregistrat și proiectele de modernizare a infrastructurii locale sau cele de achiziție a unor echipamente / utilaje pentru buna funcționare a administrației publice locale. Însurate, toate acestea ating o valoare de 2.976 proiecte, adică 41,7% din totalul inițiativelor LEADER. Tendința de la o perioadă de finanțare la alta a fost aceea de a suplimenta numărul proiectelor al căror beneficiar este întreaga comunitate locală, astfel încât inițiativele publice au ajuns să le depășească numeric pe cele private. Proiectele din categoria “Instalare tânăr fermier” au înregistrat o scădere semnificativă, acestea înjumătățindu-se ca valoare față de prima perioadă de finanțare când dețineau poziția fruntașă în clasament. Aceeași situație este prezentă și în cazul proiectelor de înființare a unor noi ferme / exploatații agricole ce s-au diminuat drastic (de la 519 la 36). O evoluție inversă este caracteristică proiectelor de dezvoltare a fermelor / exploatațiilor agricole care au înflorit spre perioada 2014-2020. Cele două categorii de proiecte, “Înființare fermă / exploatație agricolă” și “Dezvoltare fermă / exploatație agricolă” au tendința de a se

Fig. 9 Numărul proiectelor LEADER depuse în România în perioada de finanțare 2007-2013 pe categorii principale

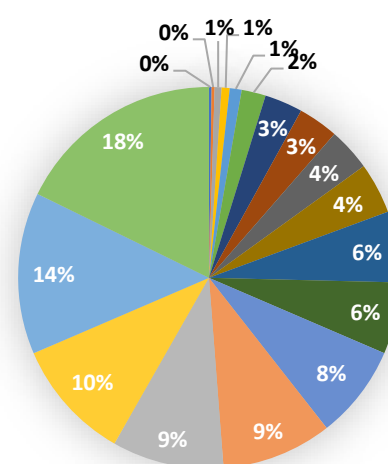
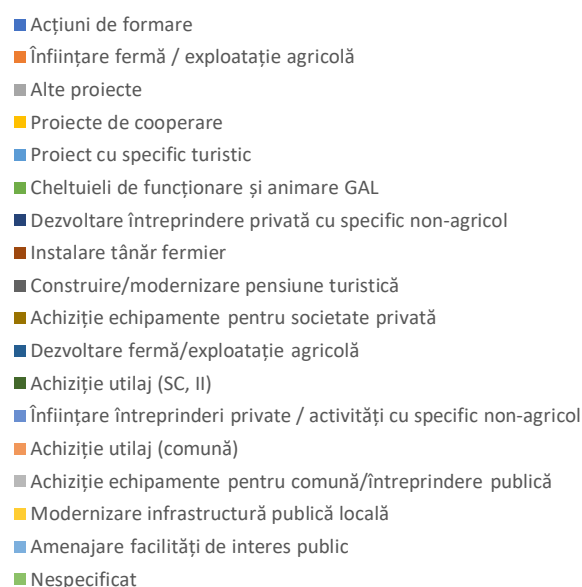
Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor furnizate de AFIR

² Cifră valabilă până la data de 2.10.2019

completa, astfel încât regresul primei categorii apare concomitent cu progresul celeilalte, indicând că proiectele începute cu ajutorul fondurilor perioadei 2007-2013 tind a se consolida cu sprijinul financiar al perioadei 2014-2020. În ciuda unui interes mai scăzut de a pune bazele unor noi întreprinderi agricole, actorii privați își mențin un interes ridicat față de inițiativa LEADER mai ales în direcția înființării unor noi activități cu specific non-agricol, proiectele din această categorie ajungând la o creștere de aproape 5 ori față de valoarea inițială. Astfel, dacă prima perioadă de finanțare a avut în general rolul de a susține sectorul primar prin finanțarea preponderentă a proiectelor cu specific agricol, cea de-a doua perioadă de finanțare vine în completarea acesteia printr-o orientare către o nouă direcție. Aceasta va contribui la diversificarea activităților economiei rurale, unul din principalele obiective ale programului LEADER. De asemenea, un alt aspect de remarcat în perioada 2014-2020 este existența proiectelor de cooperare, colaborarea fiind un alt obiectiv LEADER la fel de important ca și diversificarea economiei rurale ce contribuie decisiv la construirea și consolidarea relațiilor dintre actorii locali și, implicit, la o bună guvernare locală. Așadar, din punctul de vedere al tipologiei proiectelor, cea de-a doua perioadă de finanțare face tranziția de la specializare agricolă la diversificare economică și marchează creșterea interesului pentru proiecte publice.

Ca fonduri alocate, a doua perioadă de finanțare s-a bucurat de o creștere cu 25,5% față de valoarea anterioară, proiectelor depuse și aprobate spre finanțare fiindu-le acordate în total 459.171.412,7 €. Cele mai ridicate finanțări pe proiecte ale perioadei 2014-2020 au fost cele destinate întregii comunități, fiind vorba despre categoriile “Amenajare facilități de interes public”, „Modernizare infrastructură publică locală”, “Achiziții echipamente pentru comună” și “Achiziție utilaj (comună)” care au absorbit 42% din fonduri (vezi figura 10). Astfel, a fost continuată direcția inițiată în prima perioadă de finanțare, anume aceea de a aloca cea mai mare parte a fondurilor proiectelor publice. Cu toate acestea, prima poziție în clasament este ocupată de proiectele pentru care nu au fost oferite detalii cu privire la specificul lor, aceasta făcând dificilă aprecierea corectă a evoluției inițiativelor LEADER de la o perioadă de finanțare la alta. În privința proiectelor depuse de actori privați, cea mai mare parte a finanțării a fost direcționată către întreprinderile sau activitățile cu specific non-agricol, acestea fiind de altfel și cele mai frecvent întâlnite tipuri de proiecte private ale perioadei 2014-2020. “Dezvoltarea fermelor / exploatațiilor agricole” se poziționează pe o treaptă inferioară ca grad de absorbție a fondurilor, la distanță mică față de proiectele ce privesc achiziția de echipamente sau utilaje care să permită buna funcționare a diferitelor întreprinderi private. Toate acestea luate împreună reprezintă o valoare modestă de doar 16,4% din totalul fondurilor. De asemenea,

Fig. 10 Ponderea fondurile LEADER absorbite la nivelul României în perioada 2007-2013 pe categorii de proiecte

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor furnizate de AFIR

frecvența mult mai redusă a proiectelor de înființare a unor noi ferme / exploatații agricole specifică perioadei 2014-2020 se traduce și printr-un grad de absorbție a fondurilor mai mic de către această categorie, scăderea fiind de 1,3% între cele două perioade de finanțare. Astfel, privit în ansamblu, distribuția fondurilor pe categorii de proiecte în perioada 2014-2020 urmărește tendințele distribuției numărului total de proiecte pe categorii, afirmând din nou existența unei tranziții de la inițiative predominant agricole la activități cu specific non-agricol și creșterea interesului pentru proiecte publice între cele două perioade de referință. Creșterea numărului de proiectele cu specific non-agricol reprezintă rezultatul unei evoluții normale, epuizarea disponibilității sectorului agricol determinând populația locală să caute alternative.

Capitolul IV. Metodologie

Lucrarea de față are în prim-plan aprecierea contribuției aduse de programul LEADER în spațiul rural românesc, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Pentru aprecierea aportului cantitativ, s-a urmărit evaluarea impactului economic și a celui spațial, iar pentru aprecierea aportului calitativ, s-a avut în vedere evaluarea impactului social la nivelul comunităților beneficiare. Metodologia aplicată în evaluarea celor trei tipuri de impact este una complexă și reușește să surprindă cu o precizie ridicată contribuția adusă de programul LEADER la dezvoltarea durabilă a spațiului rural românesc.

IV.1. Demersul metodologic urmărit în evaluarea impactului economic

IV.1.1 Indicatori analizați

Analiza impactului economic al programului LEADER a avut la bază 5 indicatori, și anume:

- Număr de întreprinderi = reflectă spiritul antreprenorial al comunităților
- Cifra de afaceri = măsură a intensității activității economice
- Profit net = reflectă nivelul de eficiență economică
- Număr salariați = exprimă indirect eficiența întreprinderilor de a crea oportunități pentru populația locală
- Venitul pe cap de locuitor = reflectă nivelul de bunăstare materială

Pentru a putea aprecia contribuția cantitativă a programului LEADER în economia comunităților incluse în GAL-uri, s-a avut în vedere calcularea aportului adus de acest instrument financiar la nivelul fiecăruia din cei 5 indicatori, separat pe fiecare din cele 3 sectoare economice. Astfel, impactul economic a fost calculat luând în considerare evoluția temporală a valorilor indicatorilor între două puncte reper. Acestea au fost anul 2011, ce a marcat începutul efectiv al finanțării LEADER în România, și anul 2018, după 7 ani de la implementarea sa. Scara de analiză în aprecierea impactului economic a fost cea locală, datele fiind analizate la nivel de UAT. În vederea obținerii unor rezultate cât mai precise cu privire la aportul adus în economia spațiului rural, calcularea impactului s-a făcut prin realizarea unei comparații a evoluției indicatorilor între comunele beneficiare (incluse în GAL-uri) și cele nebeneficiare (neincluse în GAL-uri).

Datele au fost obținute în format brut de la Oficiul Național al Registrului Comerțului (ONRC), la nivel de UAT, separat pe fiecare cod CAEN. Ulterior, baza de date a fost prelucrată, astfel încât a rezultat o sinteză a indicatorilor pe cele 3 sectoare economice.

IV.1.2 Metode contrafactuale de evaluare a impactului

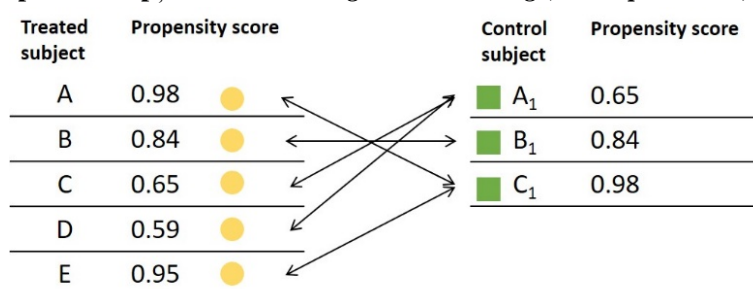
Calcularea impactului economic al programului LEADER s-a făcut prin utilizarea unor metode econometrice. Acestea oferă avantajul unei precizii ridicate în aprecierea rezultatului adus de o intervenție în evoluția unui teritoriu sau fenomen. Astfel, la baza analizei de impact au stat următoarele metode contrafactuale:

- ***Propensity Score Matching* (Potrivirea indivizilor pe baza scorului de propensiune)**

Această metodă a fost utilizată în vederea construirii unor perechi de UAT-uri similare ca nivel de dezvoltare, dar diferite din perspectiva accesului la programul LEADER. Astfel, aprecierea impactului economic s-a făcut prin analiza în comparație a evoluției temporale a unui UAT inclus în programul LEADER cu a unui alt UAT nebeneficiar, dar foarte similar ca nivel de dezvoltare. Aceasta a oferit posibilitatea de a aprecia nivelul la care s-ar fi situat comunitățile rurale beneficiare LEADER în absența finanțării oferite de acest instrument financiar. Metoda a fost aplicată utilizând programul R Studio, rezultând un grup de control alcătuit din 164 de UAT-uri (neincluse în GAL-uri) și un grup experimental format din 2.021 UAT-uri (incluse în GAL-uri și pentru care s-au obținut date de la ONRC). Având în vedere că în prezent 88,9% din teritoriul național este acoperit de asociații LEADER, în construirea grupului de control au putut fi luate în considerare doar 324 de comune, acestea fiind singurele neincluse în programul LEADER pentru care s-au obținut date de la ONRC. Din cele 324, doar 164 s-au dovedit a fi foarte similare ca nivel de dezvoltare cu cele 2.021 de comune beneficiare LEADER. Ca urmare a numărului inegal de indivizi dintre cele două grupuri (control și experimental), în formarea perechilor s-a utilizat opțiunea *matching with replacement* din programul R Studio ce a permis ca o comună din grupul de control să fie pereche pentru mai mult de o comună din grupul experimental, cu condiția ca cele două să fie cât mai similare ca nivel de dezvoltare. De asemenea, în aplicarea metodei *Propensity Score Matching* s-a optat pentru minimizarea diferenței absolute dintre scorurile de propensiune ale celor două grupuri (de control și experimental) prin utilizarea opțiunii *Nearest neighbour matching* din programul R Studio. Aceasta a ordonat indivizii în mod aleatoriu, iar primul individ din grupul experimental a fost potrivit cu un individ din grupul de control foarte similar ca valoare a scorului de propensiune (Thavaneswaran & Lix, 2008). O ilustrare a modului de operare al

opțiunii *Nearest neighbour matching – matching with replacement* poate fi analizată în figura 11.

Fig. 11 Modul de operare al opțiunii *Nearest neighbour matching (with replacement)*

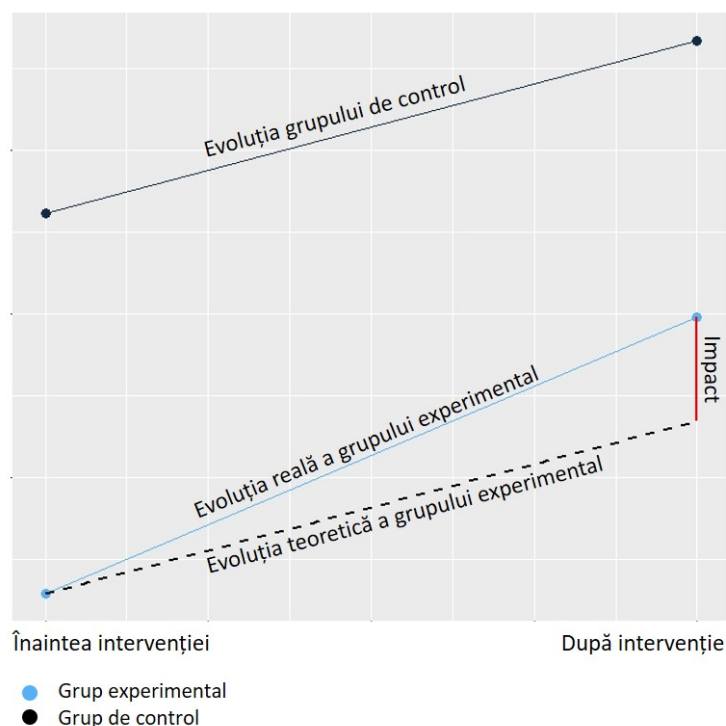
Sursa: reprezentare proprie

- ***Difference in Differences* (Diferența diferențelor)**

Această metodă contrafactuală permite calcularea impactului unei intervenții prin realizarea unei analize din dublă perspectivă, atât comparativă între două grupuri, cât și temporală, prin raportare la evoluția grupurilor între două puncte reper. În lucrarea de față, aplicarea metodei *Difference in Differences* a avut la bază cele două grupuri (experimental și de control) rezultate în urma utilizării metodei *Propensity Score Matching*. Astfel, în vederea evaluării impactului economic al programului LEADER, s-a calculat prin metoda *Difference in Differences* diferența dintre media valorilor *ante* (anul 2011) și *post* (anul 2018) finanțare LEADER la nivelul fiecărui grup (control și experimental) pentru fiecare din cei 5 indicatori economici, separat pe cele 3 sectoare economice. Ulterior, considerând că distanța dintre cele două grupuri a rămas constantă în timp, s-a estimat nivelul teoretic la care s-ar fi situat comunele incluse în GAL-uri în absența programului LEADER. Diferența dintre nivelul real atins, ca urmare a obținerii finanțării LEADER, și nivelul teoretic calculat, reprezintă, de fapt, impactul economic (vezi fig. 12). Presupunerea că distanța dintre cele două grupuri a rămas constantă în timp poate fi făcută având în vedere că, anterior aplicării metodei *Difference in Difference*, au fost create perechile de UAT-uri prin metoda *Propensity Score Matching*. Astfel, știind că UAT-urile pereche au un grad foarte ridicat de asemănare ca nivel de dezvoltare, se poate presupune că acele UAT-uri beneficiare LEADER ar fi atins același nivel de dezvoltare cu perechile lor dacă nu ar fi primit sprijin financiar din partea programului european. În schimb, diferența dintre nivelul atins *post* implementare și nivelul teoretic calculat, reprezintă, de fapt, aportul adus de LEADER în economia acestora. Această metodă contrafactuală oferă un grad ridicat de precizie în estimarea impactului unei intervenții, fiind adesea utilizată în

cercetările din domeniul economiei. În cazul lucrării de față, programul utilizat pentru aplicarea metodei *Difference in Differences* a fost R Studio.

Fig. 12 Estimarea impactului prin metoda *Difference in Differences*

Sursa: reprezentare proprie

IV.1.3 Etapele evaluării impactului economic

1. Analiza diagnostic a nivelului de dezvoltare caracteristic comunităților rurale anterior finanțării LEADER

Primul pas în aprecierea impactului economic al programului LEADER a constat în realizarea unei analize a nivelului de dezvoltare caracteristic comunelor românești în anul 2011, anterior debutului finanțării LEADER. În acest sens, au fost luați în considerare 3 indicatori, și anume venitul pe cap de locuitor (exprimă nivelul de bunăstare materială), indicele de dezvoltare umană locală (IDUL – indice complex ce exprimă nivelul de dezvoltare socială) și densitatea populației (indică atractivitatea pentru locuire a UAT-urilor). De asemenea, pe lângă aceștia, s-a efectuat și o analiză a celor 5 indicatori economici utilizați în calcularea impactului și prezentați în capitolul anterior, aceasta pentru a putea aprecia situația economică a UAT-urilor anterior finanțării. Pentru a avea o imagine cât mai clară asupra nivelului la care se situau comunele anterior introducerii programului LEADER, analiza indicatorilor economici s-a făcut separat pe cele 3 sectoare economice. Astfel, au fost realizate hărți cu valorile indicatorilor la nivelul fiecărei comune și au fost construite diagrame ternare pentru fiecare indicator, acestea oferind avantajul de a putea aprecia cu ușurință structura economică a comunelor. De

asemenea, aceste diagrame ternare au permis realizarea unor comparații între structura economică a comunelor beneficiare LEADER și a celor nebeneficiare. Programele utilizate pentru realizarea hărților și a diagramelor ternare au fost ArcMap 10.4, respectiv XLSTAT.

2. Separarea UAT-urilor în două grupuri (beneficiare și nebeneficiare)

Următorul pas în calcularea impactului economic a fost acela de a separa UAT-urile în două categorii. Astfel, a rezultat grupul comunelor incluse în programul LEADER și grupul comunelor neincluse.

3. Calcularea scorului de propensiune pe baza a 3 covariabile

Așa cum a fost detaliat în secțiunea anterioară dedicată metodelor aplicate, aprecierea impactului s-a făcut prin realizarea unei analize comparative *ante* și *post* finanțare între UAT-urile beneficiare și cele nebeneficiare. În acest sens, pentru a putea găsi acele UAT-uri care se pretează cel mai bine analizei comparative, a fost calculat un scor de propensiune pentru fiecare UAT pe baza a 3 covariabile pornind de la următorul model de regresie logistică multiplă:

$$\ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k \quad (1)$$

unde:

$\ln\left(\frac{P}{1-P}\right)$ = raportul de șanse (*log odds ratio* - "logit")

β_0 = intercepția

$\beta_1, \beta_2 \dots \beta_k$ = coeficientul de regresie

$X_1, X_2 \dots X_k$ = covariabile

Covariabilele utilizate au fost densitatea populației, venitul pe cap de locuitor și valorile IDUL la nivelul anului 2011. Astfel, calcularea scorului de propensiune pe baza celor 3 indicatori a permis ulterior identificarea unor perechi de UAT-uri similare ca nivel de dezvoltare anterior finanțării LEADER.

4. Crearea perechilor de UAT-uri și generarea grupului experimental și a celui de control (metoda *Propensity Score Matching*)

Scorul de propensiune rezultat a fost ulterior utilizat în crearea perechilor de UAT-uri pe baza cărora să poată fi calculat impactul economic. Construirea perechilor prin aplicarea metodei *Propensity Score Matching* a avut ca punct de plecare acest scor de propensiune, astfel încât au fost generate perechi de comune aparținând unor categorii diferite (beneficiare și nebeneficiare LEADER), dar cu valori cât mai apropiate ale acestui scor. Aceasta a asigurat

construirea unei analize de impact solide, având în vedere că a fost eliminat riscul realizării unor comparații irelevante între comune de rang diferit.

5. Verificarea calității perechilor construite

Pentru a verifica cât de bine au fost realizate perechile de UAT-uri, cât de bine au fost potrivite comunele, s-au realizat teste rezultând următoarele diagrame: eCDF (*estimator of the Cumulative Distribution Function*), QQ (*quantile-quantile plot*), *Covariate balance plot*. Toate acestea au permis analiza calității perechilor construite, diagramele prezentând o comparație între gradul de similaritate al comunelor din cele două grupuri anterior aplicării metodei *Propensity Score Matching* și gradul de similaritate ulterior utilizării acesteia. Rezultatele au indicat o calitate foarte bună a perechilor create, similaritatea dintre cele două grupuri fiind mult mai mare după aplicarea metodei *Propensity Score Matching*, iar aceasta a permis estimarea ulterioară a impactului prin metoda *Difference in Differences*.

6. Testarea ipotezei trendurilor paralele

Ulterior creării perechilor de comune și verificării calității acestora, a fost testată ipoteza trendurilor paralele între UAT-urile din cele două grupuri (experimental și de control). Evoluția în paralel a valorilor grupului de control cu cele ale grupului experimental pentru cei 5 indicatori economici analizați și pentru o perioadă anterioară intervenției (introducerea programului LEADER în cazul de față), reprezintă o condiție pentru ca impactul să poată fi apreciat prin metoda *Difference in Differences*. Astfel, dacă cele două grupuri au evoluat în același ritm în perioada anterioară programului LEADER, crește probabilitatea ca această evoluție să fi fost în tandem și ulterior, dacă finanțarea LEADER nu ar fi fost oferită grupului experimental. Confirmarea ipotezei trendurilor paralele asigură obținerea unor rezultate de încredere în calcularea impactului prin metoda *Difference in Differences*. În cazul studiului de față, ipoteza trendurilor paralele a fost testată pentru fiecare din cei 5 indicatori, pe fiecare sector economic pentru perioada 2003-2011. În toate cazurile, ipoteza trendurilor paralele a fost confirmată.

7. Calcularea impactului economic prin metoda *Difference in Differences*

Ultima etapă în calcularea impactului a fost aceea de a efectua analiza comparativă și temporală propriu-zisă între grupul de control și cel experimental. Pentru aceasta a fost aplicată metoda *Difference in Differences*, impactul fiind calculat pe baza formulei:

$$DD = AT - BT - (AC - BC) \quad (2)$$

unde

DD = impact

AT = media valorilor grupului experimental după intervenție (anul 2018)

BT = media valorilor grupului experimental înainte de intervenție (anul 2011)

AC = media valorilor grupului de control după intervenție (anul 2018)

BC = media valorilor grupului de control înainte de intervenție (anul 2011)

IV.2. Demersul metodologic urmărit în evaluarea impactului spațial

IV.2.1 Indicatori analizați

Analiza impactului spațial al programului LEADER a avut la bază indicatori de ordin cantitativ, dar și de ordin calitativ, după cum urmează:

Indicatori cantitativi:

- număr comune = numărul de UAT-uri aflate în administrarea unui GAL (arată extinderea administrativă a GAL-ului);
- suprafață GAL = suprafața de teren ocupată de fiecare GAL și calculată prin însumarea suprafețelor UAT-urilor componente (relevă dimensiunea spațială a GAL-ului);
- proximitate urbană = distanța GAL-ului față de cea mai apropiată așezare urbană cu peste 50.000 de locuitori (reflectă accesibilitatea GAL-ului);
- fonduri LEADER absorbite = totalitatea fondurilor absorbite prin proiectele implementate la nivelul GAL-ului (măsură a performanței GAL-ului);

Indicatori calitativi:

- indice omogenitate IDUL = deviația standard a valorilor IDUL ale comunelor din interiorul fiecărui GAL (exprimă gradul de omogenitate internă al GAL-ului ca nivel de dezvoltare);
- indice omogenitate politică = raportul dintre numărul de partide aflate la conducere și numărul de comune din GAL; valorile variază între 0 și 1, unde 0 reprezintă omogenitate maximă - toate comunele GAL-ului sunt conduse de același partid - și 1 reprezintă eterogenitate maximă - fiecare comună este condusă de un partid diferit (exprimă gradul de omogenitate politică internă al GAL-ului);
- indice diversitate proiecte = numărul categoriilor de proiecte întâlnite la nivelul fiecărui GAL divizat cu 20 (maximul categoriilor posibile la nivel de GAL); valori cuprinse

între 0 și 1, unde 0 înseamnă diversitate minimă, iar 1, diversitate maximă (măsură a performanței GAL-ului).

Toți acești indicatori au fost construiți și analizați la nivelul fiecărui GAL în vederea aprecierii alcătuirii interne a asociațiilor LEADER. De asemenea, indicatorii au fost utilizați în analiza relației ce se stabilește între performanța GAL-urilor și alcătuirea internă a acestora.

IV.2.2 Metode de analiză spațială aplicate

Întrebarea ce a stat la baza analizei impactului spațial a fost aceea dacă performanța GAL-urilor este sau nu influențată de modul de alcătuire internă al asociațiilor LEADER. Performanța a fost apreciată din dublă perspectivă, atât din punctul de vedere al capacității GAL-urilor de a absorbi fonduri LEADER, cât și din punctul de vedere al capacității acestora de a implementa o diversitate cât mai mare de proiecte. Astfel, realizarea acestei analize a impactului spațial a permis identificarea celor mai eficiente GAL-uri la nivelul României și a modului de alcătuire internă al acestora care ar putea servi drept model în construirea viitoarelor asociații LEADER. Pentru a testa dacă există o legătură între performanța asociațiilor și alcătuirea internă a acestora, au fost aplicate următoarele metode de analiză spațială:

- ***Geographicaly Weighted Regression (regresia ponderată geografic):***

Această metodă permite evaluarea măsurii în care relația dintre un set de variabile variază la nivel spațial. Modelul de regresie ponderată geografic a fost construit pornind de la modelul de regresie liniară prin care poate fi testată existența unei relații de determinare între o variabilă dependentă și variabile explicative. Spre deosebire de modelul liniar, însă, cel ponderat geografic oferă avantajul de a putea analiza măsura în care această relație își schimbă intensitatea la nivel spațial, cât și vizualizarea diferențelor regionale ce pot să apară în puterea explicativă a fiecărei variabile independente. Aceasta se realizează prin calcularea mai multor ecuații de regresie, separat, pentru fiecare punct. Formula ce stă la baza modelului, potrivit lui Fotheringham et al. (2002), este:

$$Z(s) = \beta_0 + \sum_k \beta_k X_{ik} + \delta \quad (3)$$

unde:

$Z(s)$ = valoarea estimată a variabilei dependente în locația s

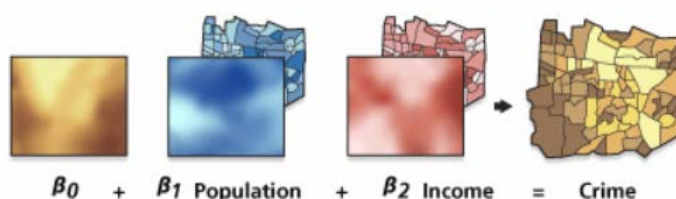
β_k = parametrii estimării variabilei k

X_{ik} = valoarea variabilei k în punctul s

δ = eroarea de estimare

În cazul studiului de față, s-a remarcat o relație instabilă între alcătuirea internă a GAL-urilor și performanța acestora de a absorbi fonduri LEADER, existând diferențe regionale în puterea explicativă a variabilelor independente, iar aceasta a făcut necesară utilizarea modelului de regresie ponderată geografică. Metoda a fost aplicată folosind programul ArcMap 10.4 luând în considerare ca variabile independente atât indicatori de natură cantitativă, cât și calitativă. Modul de operare al regresiei ponderate geografic poate fi analizat în figura 13.

Fig. 13 Modul de operare al regresiei ponderate geografic

Sursa: ArcGIS Desktop (<https://desktop.arcgis.com>)

- **Ordinary Least Squares (metoda celor mai mici pătrate):**

Această metodă are la bază modelul de regresie liniară prin care poate fi analizată relația dintre una sau mai multe variabile. De asemenea, regresia liniară permite estimarea valorilor variabilei dependente în funcție de variabilele independente. Diferit față de regresia ponderată geografică, prin regresia liniară se poate construi o analiză a relației punctuale dintre variabile, metoda fiind indicată a fi aplicată în cazul unor relații stabile la nivel spațial. Formula ce stă la baza modelului este:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \dots + \beta_p x_{ip} + \epsilon \quad (4)$$

unde:

y_i = variabila dependentă

$x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{ip}$ = variabile explicative

$\beta_0, \beta_1, \beta_p$ = intercepția pentru fiecare variabilă explicativă

ϵ = reziduuri

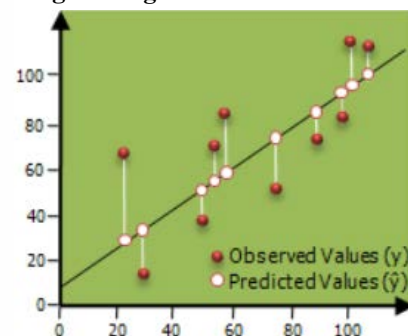
În lucrarea de față, regresia liniară a fost utilizată în aprecierea măsurii în care performanța GAL-urilor, văzută din punctul de vedere al capacității acestora de a implementa proiecte cât mai diverse, este influențată de forma spațială a acestora. Rezultatele obținute au arătat existența unei relații consistente, fără diferențe regionale în puterea explicativă a

variabilelor, astfel încât în acest caz s-a pretat mai bine utilizarea unui model de regresie liniară (vezi fig. 14). Acesta a fost construit cu ajutorul instrumentului *Ordinary Least Squares* din programul ArcMap 10.4 utilizând indicatori calitativi și cantitativi.

- **Grouping Analysis (analiza cluster):**

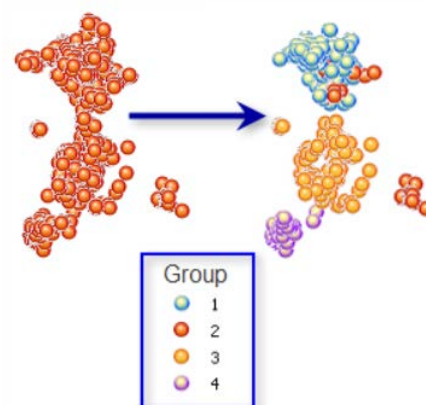
În urma aprecierii relației ce se stabilește între performanța GAL-urilor și modul de alcătuire internă al acestora, au putut fi identificate caracteristicile cheie ce țin configurația GAL-urilor cu rezultate mai bune. Pentru a vedea câte dintre GAL-urile românești se apropie de alcătuirea internă “ideală”, dată de GAL-urile cele mai performante, a fost elaborată o analiză cluster (vezi fig. 15) cu ajutorul instrumentului *Grouping Analysis* din programul ArcMap 10.4. Aceasta a permis construirea unor grupări de GAL-uri cu alcătuire internă asemănătoare pornind de la o serie de algoritmi de clasificare. Astfel, au rezultat 3 grupuri cât mai omogene de asociații LEADER, omogene din perspectiva modului de alcătuire internă al GAL-urilor. Prin analiza cluster s-a asigurat crearea unor grupuri de GAL-uri cu o variabilitate internă cât mai mică și maximizarea diferenței dintre grupe.

Fig. 14 Regresia liniară

Sursa: ArcGIS Pro

Fig. 15 Analiza cluster

Sursa: ArcGIS Desktop
(<https://desktop.arcgis.com>)

IV.2.3 Etapele evaluării impactului spațial

1. Construirea indicatorilor și analiza alcătuirii interne a GAL-urilor românești:

Analiza impactului spațial al programului LEADER a pornit de la construirea indicatorilor cantitativi și calitativi pe baza cărora s-a studiat ulterior alcătuirea internă a GAL-urilor românești. Astfel, prima etapă a constat în cartografierea la nivelul întregii țări a celor 5 indicatori rezultați și analiza distribuției spațiale a valorilor. Aceasta a permis construirea unei imagini de ansamblu asupra alcătuirii interne a GAL-urilor românești și a diferențelor regionale.

2. Aplicarea modelului de regresie ponderată geografică (GWR) pentru identificarea relației ce se stabilește între performanța GAL-urilor de a absorbi fonduri LEADER și alcătuirea lor internă;

A doua etapă a constat în construirea unui model de regresie ponderată geografic pe baza căruia să poată fi apreciat dacă există sau nu o relație de dependență între performanța asociațiilor LEADER de a absorbi fonduri (variabila dependentă) și modul de alcătuire internă al acestora. Ca variabile independente au fost utilizați 5 indicatori, și anume suprafața GAL-ului, numărul de comune aflate în administrare și proximitatea urbană (indicatori cantitativi), omogenitatea ca valori ale IDUL și omogenitatea politică (indicatori calitativi) prezentați în începutul capitolului de față. Rezultatele au indicat sensul și intensitatea relației ce se stabilește între performanța asociațiilor, văzută ca fonduri absorbite, și alcătuirea internă a acestora. De asemenea, rezultatele au scos în evidență diferențele regionale în puterea explicativă a celor 5 variabile independente și câteva aspecte ce trebuie luate în considerare în formarea GAL-urilor în vederea creșterii eficienței lor economice.

3. Aplicarea modelului de regresie liniară (OLS) pentru identificarea relației ce se stabilește între performanța GAL-urilor, văzută ca diversitate a proiectelor implementate, și alcătuirea lor internă;

Cea de-a doua relație analizată a avut în prim-plan performanța GAL-urilor, ca diversitate a proiectelor implementate (variabila dependentă), și cei 5 indicatori pe baza cărora a fost apreciată alcătuirea internă a asociațiilor LEADER. Pentru a vedea dacă între acestea există o relație de dependență, a fost construit un model de regresie liniară. Rezultatele au subliniat aspectele ce trebuie avute în vedere în construirea asociațiilor LEADER cu scopul creșterii capacității acestora de a conduce la îndeplinirea unuia din obiectivele programului, și anume acela al diversificării economiei locale prin proiectele implementate.

4. Realizarea clasamentului celor 5 criterii de performanță pentru construirea unui GAL “ideal”

Pornind de la rezultatele obținute în urma analizei relației dintre performanța GAL-urilor, văzută din dublă perspectivă, și alcătuirea lor internă, s-a conturat un clasament al criteriilor ce trebuie îndeplinite pentru a crește șansele ca asociațiile LEADER formate să fie unele performante. Intensitatea relațiilor dintre cele 5 variabile independente și cele două tipuri de performanță analizate a stat la baza construirii clasamentului criteriilor.

5. Analiza tipurilor de GAL-uri după modul de alcătuire internă (*Grouping Analysis*) și identificarea GAL-ului “ideal”

Pentru a vedea câte din cele 239 de GAL-uri românești reușesc să îndeplinească cele 5 criterii de performanță, s-a realizat o analiză cluster, aceasta grupând asociațiile LEADER în

funcție de gradul de asemănare dintre acestea ca alcătuire internă. Astfel, au rezultat 3 tipuri principale de asociații LEADER. Ulterior, s-a analizat structura internă a celor 3 grupări spațiale rezultate și s-a identificat între acestea gruparea care se conformează cel mai bine celor 5 criterii. Astfel, aceasta a fost considerată drept model, drept GAL “ideal” ca alcătuire internă, și s-a calculat procentul GAL-urilor ce se conformează acestui model.

IV.3. Demersul metodologic urmărit în evaluarea impactului social

IV.3.1 Metode de estimare a impactului social

În vederea aprecierii impactului social al programului LEADER la nivelul comunităților rurale beneficiare, au fost aplicate două metode de evaluare. Acestea au scos în evidență percepția la nivel general cu privire la rezultatele calitative aduse de asociațiile LEADER în teritoriu și au oferit, totodată, o imagine detaliată cu privire la eficiența GAL-urilor în respectarea principiilor ce stau la baza programului LEADER.

- **Chestionarul**

Pentru a evalua percepția GAL-urilor cu privire la schimbările calitative produse de programul LEADER în comunitățile rurale, a fost construit un chestionar structurat adresat reprezentanților asociațiilor LEADER. Chestionarul reprezintă unul din cele mai populare instrumente de cercetare mai ales în cazul studiilor sociale, calitative. În cazul studiului de față, chestionarul a fost structurat pe 7 secțiuni și a avut la bază un număr de 21 întrebări cu răspuns închis și două întrebări cu răspuns deschis. Fiecare secțiune a abordat aspecte legate de unul din cele 7 principii LEADER, astfel încât să se poată contura prin rezultatele obținute o perspectivă amplă asupra realizărilor instrumentului financiar european din punct de vedere calitativ. Chestionarul a fost aplicat în perioada octombrie – decembrie 2021.

- **Interviul**

O a doua metodă utilizată pentru evaluarea impactului social al programului LEADER a fost interviul semi-structurat, o metodă exploratorie utilizată în cercetările calitative. La fel ca în cazul chestionarului, acesta a fost organizat pe 7 secțiuni ce corespund celor 7 principii LEADER. Cele 18 întrebări adresate au fost deschise și au urmărit aprecierea percepției reprezentanților GAL cu privire la rezultatele calitative ale programului LEADER. Interviul a oferit avantajul de a putea investiga mai îndeaproape aspecte legate de modul de funcționare al GAL-urilor, contribuția adusă de acestea în dezvoltarea comunităților și impactul social al

asociațiilor LEADER la nivelul teritoriului administrat. Interviuurile s-au adresat managerilor GAL-urilor și au avut loc în perioada noiembrie – decembrie 2021.

IV.3.2 Etapele evaluării impactului social

1. Stabilirea eșantionului pentru aplicarea chestionarului

Primul pas în analiza impactului social al programului LEADER a fost acela de a calcula mărimea eșantionului pe care să fie aplicat chestionarul adresat reprezentanților GAL. Pentru aceasta, a fost aplicată formula elaborată de Yamane (1967), frecvent utilizată în cazul studiilor ce se concentrează pe populații de dimensiune redusă:

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2} \quad (5)$$

unde:

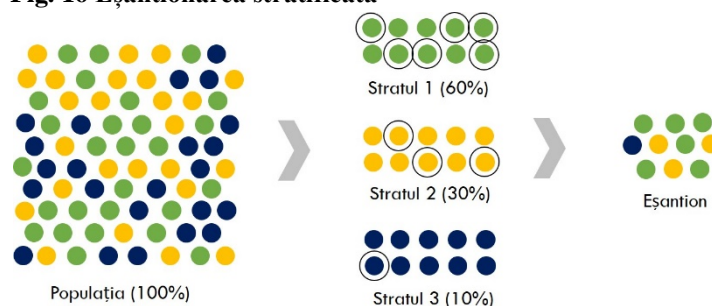
n = mărimea eșantionului

N = populația

e = marja de eroare

Având în vedere că populația totală în cazul studiului de față este reprezentată de cele 239 de GAL-uri românești, a rezultat o dimensiune a eșantionului de 150 de asociații. Astfel, prin aplicarea chestionarelor unui număr de 150 de GAL-uri, se asigură un grad de încredere de 95%, marja de eroare fiind de $\pm 5\%$. De asemenea, pentru a reduce variabilitatea eșantionului, s-a aplicat metoda eșantionării proporționale stratificate (vezi fig. 16). Aceasta constă în identificarea unor tipuri de straturi în populația totală și calcularea ponderii indivizilor fiecărui strat din populația totală. Ulterior, pe baza acestei ponderi, se calculează numărul de indivizi chestionați din fiecare strat, astfel încât proporțiile din realitate să fie păstrate și la nivelul eșantionului pentru ca acesta să reflecte cât mai bine situația din teren. În cazul studiului de față, au fost construite trei straturi ce corespund celor trei tipuri de GAL-uri identificate în evaluarea impactului spațial.

Fig. 16 Eșantionarea stratificată

Sursa: reprezentare proprie

2. Construirea, aplicarea chestionarului și analiza rezultatelor

Așa cum a fost precizat și în secțiunea dedicată prezentării metodelor utilizate, în vederea aprecierii impactului social a fost elaborat un chestionar adresat reprezentanților GAL-urilor românești. Acesta a cuprins 7 secțiuni, fiecare dintre acestea concentrându-se pe unul din cele 7 principii LEADER. Chestionarul a fost ulterior aplicat pe 150 de GAL-uri, alese în mod aleatoriu din totalul celor 239 de asociații, respectându-se ponderile celor 3 straturi rezultate în urma eșantionării stratificate. Reprezentanții GAL-urilor incluse în eșantion au fost contactați prin e-mail pentru a le fi distribuit chestionarul în format online. Pentru aceasta, a fost utilizat programul online Google Forms ce a facilitat completarea chestionarului și colectarea răspunsurilor. Ulterior, baza de date generată a fost prelucrată pentru o analiză mai ușoară a rezultatelor. Astfel, au fost construite grafice pentru a reprezenta într-o manieră compactă, sugestivă răspunsurile primite și pentru a putea extrage o serie de concluzii cu privire la percepția generală a reprezentanților GAL-urilor asupra rezultatelor calitative aduse de programul LEADER în spațiul rural românesc.

3. Alegerea studiilor de caz

Pentru a veni în completarea rezultatelor obținute în urma aplicării chestionarului, s-a avut în vedere realizarea unor studii de caz asupra a trei GAL-uri. Astfel, a fost selectat câte un GAL reprezentativ pentru fiecare din cele trei tipologii de asociații LEADER rezultate în urma evaluării impactului spațial. Criteriile după care s-a realizat selecția studiilor de caz au fost performanța asociației ca absorbție a fondurilor LEADER și performanța ca grad de diversitate a proiectelor implementate. S-a avut în vedere ca GAL-urile analizate să aibă o performanță de nivel mediu pentru ca analiza să fie una reprezentativă. Astfel, primul pas a fost acela de a calcula mediana valorilor tuturor GAL-urilor la nivelul celor două tipuri de performanță. Ulterior, au fost identificate în fiecare categorie de GAL-uri unele cu performanțe cât mai apropiate de valoarea mediană.

3.1. Analiza diagnostic

După selectarea studiilor de caz, a fost analizată Strategia de Dezvoltare Locală aferentă perioadei 2014-2020 a fiecărui GAL. Aceasta a contribuit la conturarea unei imagini generale cu privire la contextul teritorial, nevoile și problemele locale și direcțiile de dezvoltare urmărite.

3.2. Analiza oficială a rezultatelor

Aprecierea impactului social s-a realizat și pe baza analizei raportului oficial de evaluare intermediară elaborat de către fiecare GAL pentru perioada 2016-2018. Acesta reflectă realizările asociațiilor și din punct de vedere calitativ, câteva din obiectivele urmărite fiind aprecierea relevanței strategiilor și a măsurilor de dezvoltare, a logicii de intervenție, eficienței implementării măsurilor de dezvoltare, gradului de inovație, gradului de cooperare între actori etc. Rezultatele rapoartelor de evaluare intermediară au subliniat percepția generală a experților cu privire la contribuția GAL-urilor în dezvoltarea comunităților rurale.

3.3 Construirea, aplicarea interviurilor și analiza rezultatelor

Ultima etapă a constat în realizarea unor interviuri cu managerii celor trei GAL-uri pe care au fost realizate studiile de caz. După cum s-a precizat și în secțiunea dedicată prezentării metodelor folosite, interviurile au fost unele semi-structurate, având la bază aceeași organizare ca în cazul chestionarelor. Astfel, interviurile au cuprins întrebări prin care s-a încercat aprecierea schimbărilor generate la nivel local prin activitatea asociației, schimbări privite din perspectiva celor 7 principii LEADER. Două din cele trei interviuri s-au realizat în format fizic, la sediul fiecărui GAL. În cazul celui de-al treilea interviu, s-a optat pentru realizarea acestuia în format online având în vedere distanța mai mare de parcurs până la GAL și contextul epidemiologic nefavorabil de la data la care interviul s-a realizat. Toate întrebările adresate managerilor celor trei asociații au fost unele cu răspuns deschis, astfel încât să poată fi surprinsă cât mai bine percepția reprezentanților asociațiilor cu privire la impactul social al programului LEADER. Ultima etapă a constat în analiza rezultatelor, atât individual, la nivelul fiecărui GAL, cât și prin comparație între cele trei asociații.

Capitolul V. Impactul introducerii programului LEADER la nivelul spațiului rural românesc

V.1. Impactul economic

Programul LEADER este un instrument financiar ce contribuie prin acțiunile sale la reducerea decalajelor de dezvoltare și la realizarea tranziției de la dezvoltare economică la dezvoltare durabilă. Așa cum a fost prezentat și în capitolul I, dezvoltarea durabilă reprezintă „cel tip de dezvoltare ce răspunde nevoilor prezentului fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a și le satisface pe ale lor proprii” (Raportul Brundtland, 1987). Dezvoltarea durabilă depășește limitele dezvoltării economice prin faptul că răspunde intereselor actuale de reducere a disparităților. Aceasta se realizează prin introducerea unor noi modele eficiente de evoluție ce privesc atât creșterea economică, cât și introducerea unor schimbări structurale majore (vizând infrastructură, producția, calificarea forței de muncă etc.) ce conduc în final la o îmbunătățire a calității vieții, a modului de viață și a mentalității. Cu toate acestea, dezvoltarea economică rămâne o componentă importantă a dezvoltării durabile în măsura în care aceasta asigură bunăstarea materială a comunităților ce are repercusiuni directe asupra calității vieții acestora. Astfel, evaluarea contribuției fondurilor oferite comunităților rurale prin programul LEADER la dezvoltarea economică a acestora constituie un pas important în elaborarea unei analize pertinente a impactului noului instrument financiar european destinat zonelor rurale, acesta fiind principalul obiectiv al capitolului de față.

V.1.1 Impactul LEADER asupra evoluției economice a comunităților rurale incluse în GAL-uri

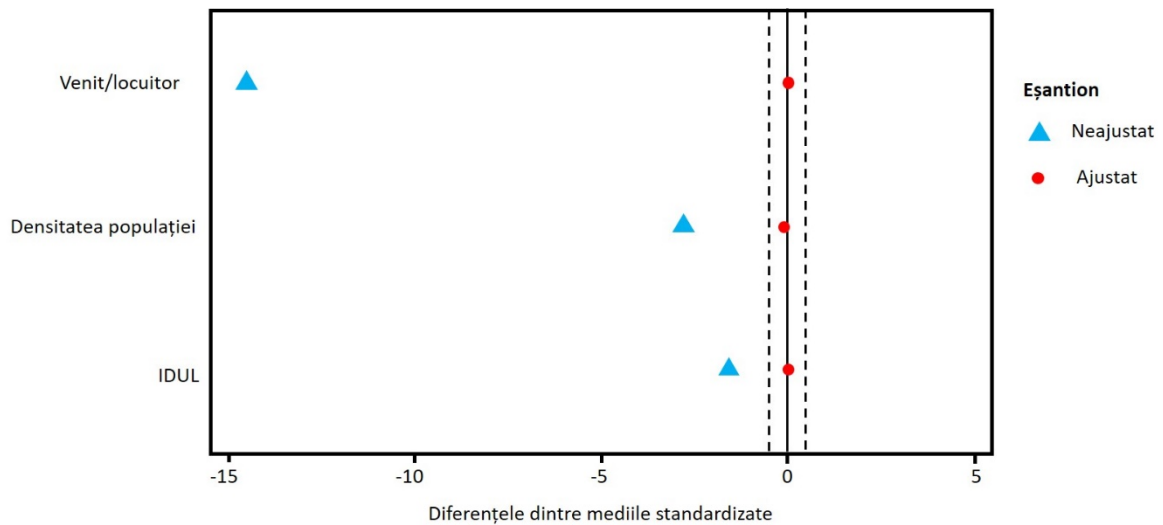
Pentru a evalua impactul adus de programul LEADER la nivelul economiei comunităților rurale beneficiare, s-a avut în vedere realizarea unei analize a 5 indicatori economici din punctul de vedere al evoluției lor temporale, separat, pe fiecare din cele 3 sectoare economice. Astfel, impactul economic a fost apreciat prin raportare la dinamica numărului de întreprinderi, cifrei de afaceri, profitului net al firmelor, numărului de salariați și venitului pe cap de locuitor între două puncte reper. Acestea au fost anul 2011, ce a marcat înființarea primul GAL românesc, și anul 2018, la 7 ani de la punerea efectivă în funcțiune a programului LEADER în România. Așa cum a fost prezentat și capitolul al IV-lea, printre metodele ce oferă o precizie ridicată în evaluarea impactului cantitativ se numără metodele contrafactuale. În acest sens, în lucrarea de față a fost urmărită această abordare în vederea evaluării impactului economic al programului LEADER. Astfel, metoda aplicată a fost

Diferența Diferențelor (*Difference in Differences*), o metodă contrafactuală ce permite aprecierea impactului prin realizarea unei duble analize, *ante* și *post* intervenție și comparativă între grupuri. Aceste grupuri sunt unele cu caracteristici foarte asemănătoare, diferența dintre acestea fiind dată doar de parcursul opus în ceea ce privește accesul la programul LEADER, în cazul de față. Astfel, în următoarele capitole se vor prezenta rezultatele obținute în urma evaluării impactului economic al LEADER prin aplicarea metodei anterior menționate la nivelul celor 5 indicatori.

V.1.1.1 Impactul în evoluția numărului de întreprinderi din cele trei sectoare economice

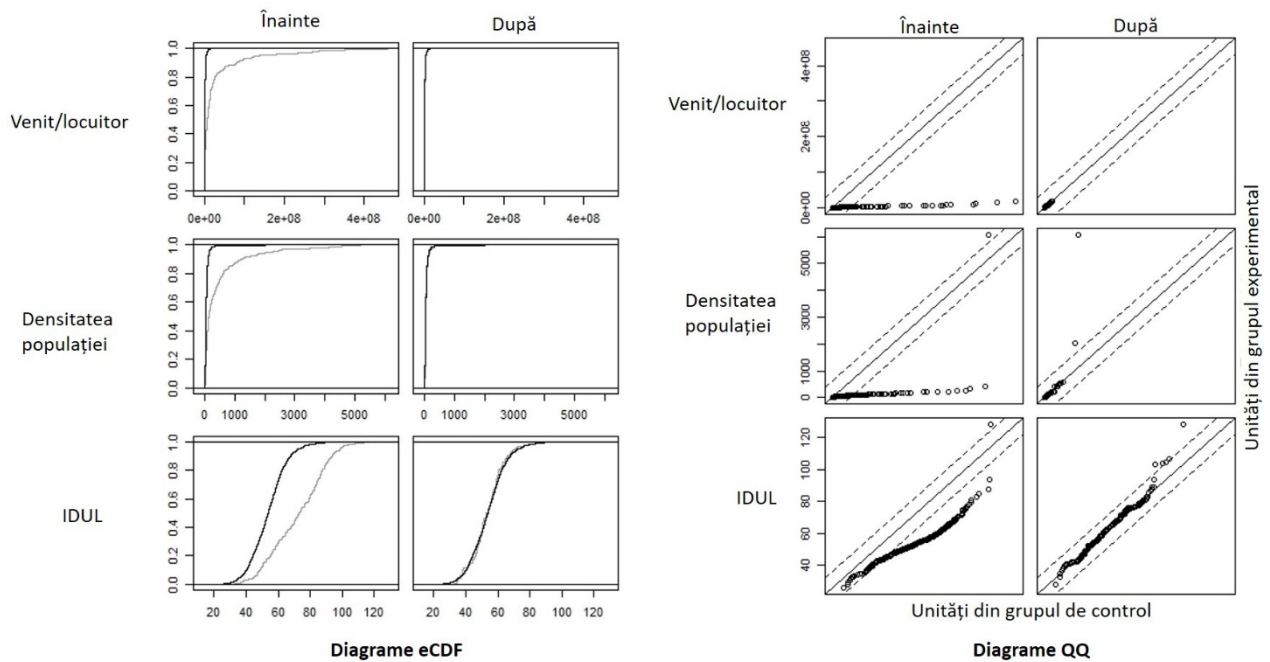
Dintre cele 2.756 de UAT-uri pentru care au fost obținute date referitoare la numărul de întreprinderi pe sectoare, 2.185 au fost luate în considerare în realizarea analizei de evaluarea a impactului economic. Grupul de control a fost alcătuit din 164 UAT-uri neincluse în GAL-uri, iar grupul experimental din 2.021 UAT-uri incluse în GAL-uri. Metoda aplicată pentru alegerea UAT-urilor din grupul de control și cel experimental a fost *Propensity Score Matching*, o metodă contrafactuală ce constă în crearea de perechi de indivizi pe baza similarității lor. În cazul de față, crearea perechilor de UAT-uri a avut la bază similaritatea acestora ca nivel de dezvoltare (valori IDUL), bunăstare materială a populației (venit/locuitor) și dimensiune a comunității (densitatea populației). În urma calculării scorului de propensiune pe baza acestor variabile și creării perechilor de indivizi prin metoda *nearest neighbour matching*, a rezultat un grup de control, alcătuit din cele 164 de comune neincluse în GAL-uri, și un grup experimental, alcătuit din cele 2.021 comune incluse în asociații LEADER. Grupurile sunt foarte asemănătoare din perspectiva valorilor celor 3 variabile utilizate, aceasta fiind confirmată de diferența de sub 0,5 dintre mediile standardizate (*SMD*) ale celor două grupuri și de valorile cuprinse între 0,95 și 0,97 ale rapoartelor de varianță (*variance ratios*). De asemenea, graficul lui Love sau graficul echilibrului variabilelor (*Covariate balance plot*) cum mai este denumit, subliniază că nivelul de asemănare dintre grupuri a crescut considerabil după aplicarea metodei de potrivire alese, toate diferențele dintre mediile standardizate încadrându-se într-o limită de $\pm 0,1$. (vezi fig. 17). Diagramele eCDF (*estimator of the Cumulative Distribution Function*) indică o îmbunătățire a echilibrului dintre cele două grupuri după aplicarea metodei de potrivire, liniile având tendința de a se suprapune, precum și diagramele QQ (*quantile-quantile plot*), toate valorile căzând pe o linie de 45 de grade (vezi fig. 18). Astfel, similaritatea ridicată dintre grupuri crește probabilitatea ca rezultatele analizei de evaluare a impactului LEADER să fie cât mai apropiate de realitate.

Fig. 17 Graficul echilibrului variabilelor (*Covariate balance plot*)

Sursa: reprezentare proprie

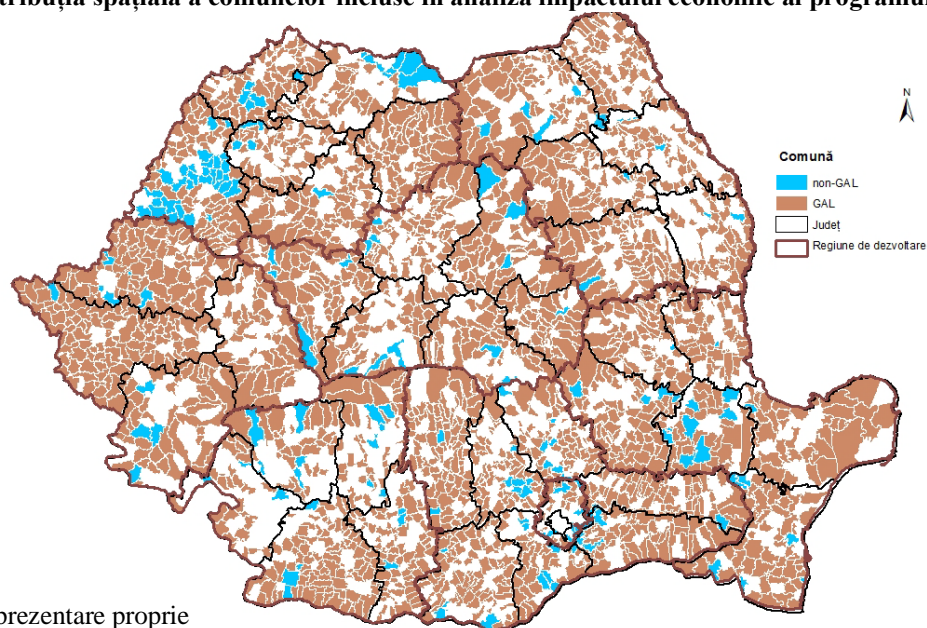
Fig. 18 Diagramele eCDF (*estimator of the Cumulative Distribution Function*) și QQ (*quantile-quantile plot*)

Sursa: reprezentare proprie

Distribuția spațială a celor 2.185 de comune asupra cărora s-a realizat analiza impactului este una relativ uniformă, acestea acoperind într-un mod echilibrat întreg teritoriul românesc. În urma aplicării metodei *Propensity Score Matching*, au fost alese UAT-uri GAL și non-GAL localizate deopotrivă în regiuni mai dezvoltate - vest, centru, cât și în unele defavorizate - sud, est (vezi fig. 19). Astfel, având în vedere atât distribuția spațială uniformă a UAT-urilor luate în analiză, cât și încadrarea acestora în trendul general ca mod de alcătuire în ceea ce privește ponderea întreprinderilor pe sectoare, potențialul analizei de impact de a reflecta realitatea și de a putea fi generalizate este semnificativ.

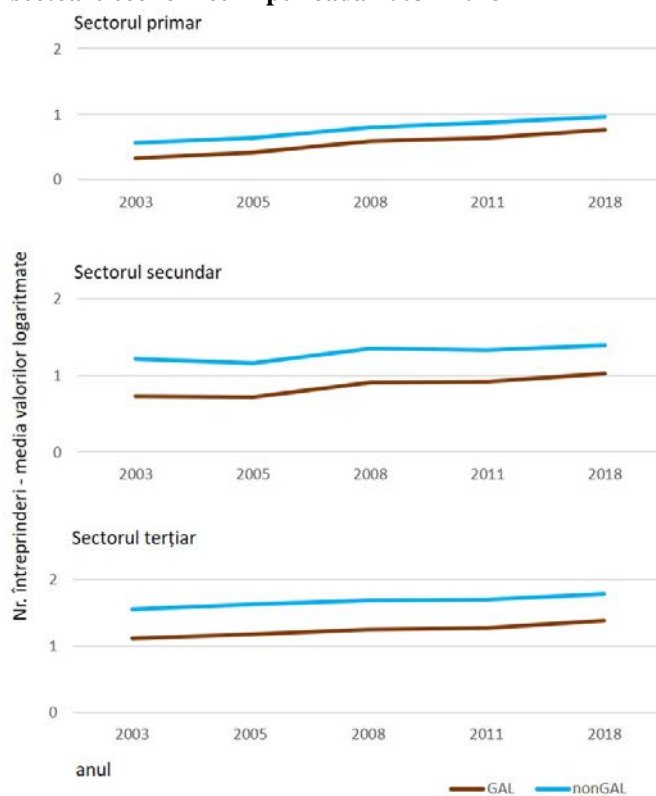
Fig. 19 Distribuția spațială a comunelor incluse în analiza impactului economic al programului LEADER

Sursa: reprezentare proprie

Pentru a vedea dacă UAT-urile din grupul de control sunt comparabile, ca evoluție a numărului de întreprinderi, cu cele din grupul experimental, a fost verificată **ipoteza trendurilor paralele**. Existența acestor trenduri paralele reprezintă o condiție pentru ca analiza impactului prin metoda *Difference in Differences*, abordată în lucrarea de față, să poată fi pusă în aplicare și să poată genera rezultate de încredere. Astfel, pentru a testa această ipoteză a trendurilor paralele, a fost calculată media valorilor logaritmice a numărului de întreprinderi din fiecare sector pentru fiecare din cele două grupuri la nivelul perioadei 2003 – 2018. Pe lângă intervalul 2011-2018, pe baza căruia s-a avut în vedere aprecierea impactului LEADER în lucrarea de față, au fost luate în considerare și evoluția comparativă a întreprinderilor în intervalul 2003-2011. Aceasta pentru a avea certitudinea că cele două grupuri, control și experimental, sunt asemănătoare nu doar ca trăsături generale (IDUL, venit/locuitor, densitate a populației), ci și ca dinamică în timp a întreprinderilor pe cele trei sectoare. Analizând graficele din figura alăturată, se constată că cele două grupuri au urmat același trend ușor

Fig. 20 Evoluția numărului de întreprinderi din cele trei sectoare economice în perioada 2003 - 2018

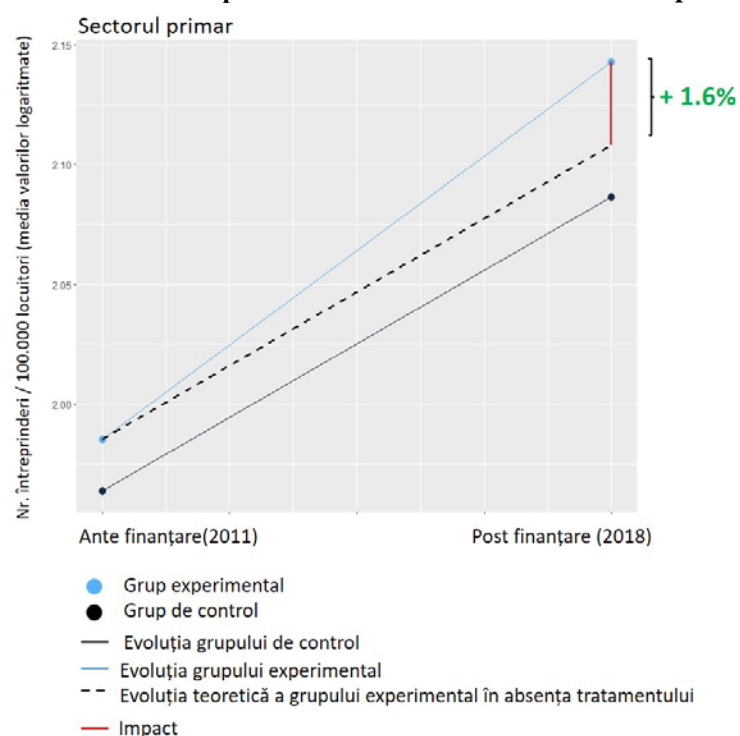

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

ascendent în perioada 2003-2011 - *ante*-finanțare LEADER, cât și în perioada 2011-2018 - *post* implementare a programului. Așadar, această ipoteză a trendurilor paralele s-a confirmat în cazul fiecăruia din cele trei sectoare, crescând siguranța că cele două grupuri luate în analiză sunt comparabile.

În vederea aprecierii impactului economic, reflectat în evoluția numărului de întreprinderi pe sectoare, a fost analizată mai îndeaproape perioada 2011-2018. După cum a fost precizat și anterior, metoda *Difference in Differences* a fost cea utilizată în atingerea acestui obiectiv. Rezultatele obținute indică un impact pozitiv al finanțării LEADER asupra evoluției numărului de întreprinderi din sectorul primar la 100.000 de locuitori, valorile înregistrând o creștere de 1,6% față de nivelul la care s-ar fi situat în 2018 în absența tratamentului (vezi fig. 21). Calcularea acestei valori a impactului s-a realizat în trei etape. Prima dintre acestea a constat în calcularea diferenței dintre valorile celor două grupuri la nivelul anului 2011. Ulterior, pe baza valorilor grupului de control din anul 2018 s-a calculat valoarea teoretică a grupului experimental în absența tratamentului, făcând presupunerea că distanța dintre grupuri s-a păstrat constantă în timp. Ultima etapă a constat în calcularea diferenței dintre

Fig. 21 Impactul programului LEADER reflectat în evoluția numărului de întreprinderi / 100.000 locuitori din sectorul primar

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

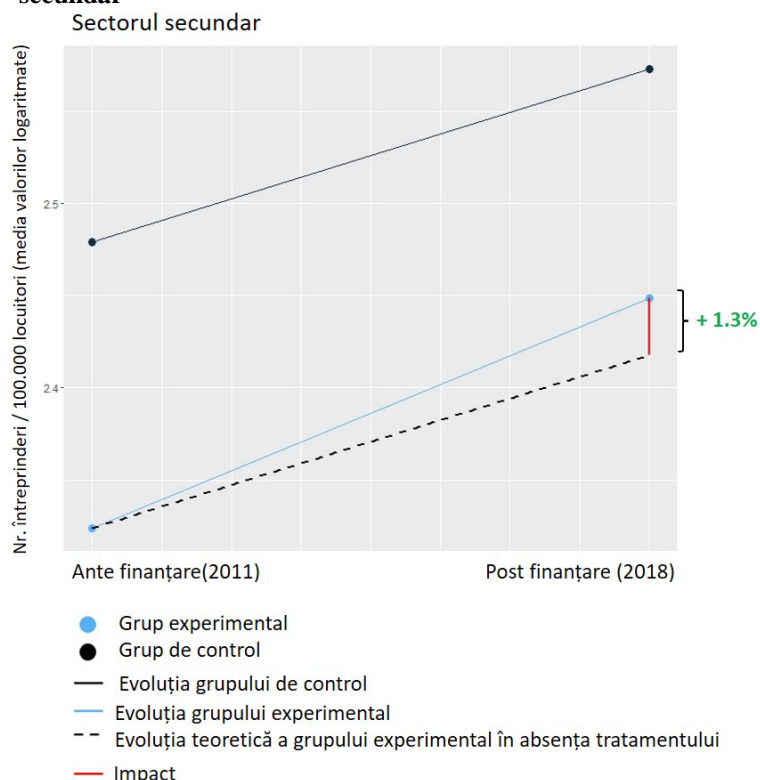
valoarea reală înregistrată în 2018 în grupul experimental și valoarea teoretică calculată anterior prin raportare la grupul de control. Prin metoda *Difference in Differences* această distanță dintre realitate și teorie poate fi considerată impact doar în cazul în care ipoteza trendurilor paralele este confirmată pentru o perioadă anterioară intervenției (în cazul de față fiind vorba de introducerea programului LEADER). Având în vedere că această ipoteză a fost deja testată și confirmată în cazul de față, putem afirma că impactul asupra comunităților beneficiare LEADER a fost unul pozitiv, de 1,6%, în cazul sectorului primar, dacă ne referim la evoluția numărului de întreprinderi/100.000 de locuitori. Gradul de încredere în acest rezultat al impactului LEADER este unul ridicat, valoare lui p fiind sub pragul de 0,05, mai exact

atingând o valoare de 0,03. Aceasta sugerează că ipoteza nulă, potrivit căreia LEADER nu a adus o contribuție semnificativă în evoluția numărului de întreprinderi din sectorul primar, poate fi respinsă. Altfel spus, rezultatele obținute sunt suficient de semnificative statistic pentru a putea considera că LEADER a fost factorul ce a generat o mai mare creștere a numărului de întreprinderi primare în grupul experimental față de grupul de control.

În ceea ce privește sectorul secundar, impactul în evoluția numărului de întreprinderi/100.000 de locuitori a fost de asemenea pozitiv, dar ceva mai mic comparativ cu sectorul primar. Valoarea atinsă în grupul experimental în 2018 a fost de +1,3% față de cea teoretică la care s-ar fi situat în absența finanțării LEADER (vezi fig. 22). De această dată încrederea în acest rezultat este redusă, în măsura în care valoarea lui p depășește pragul de 0,05, acesta având o valoare de 0,4.

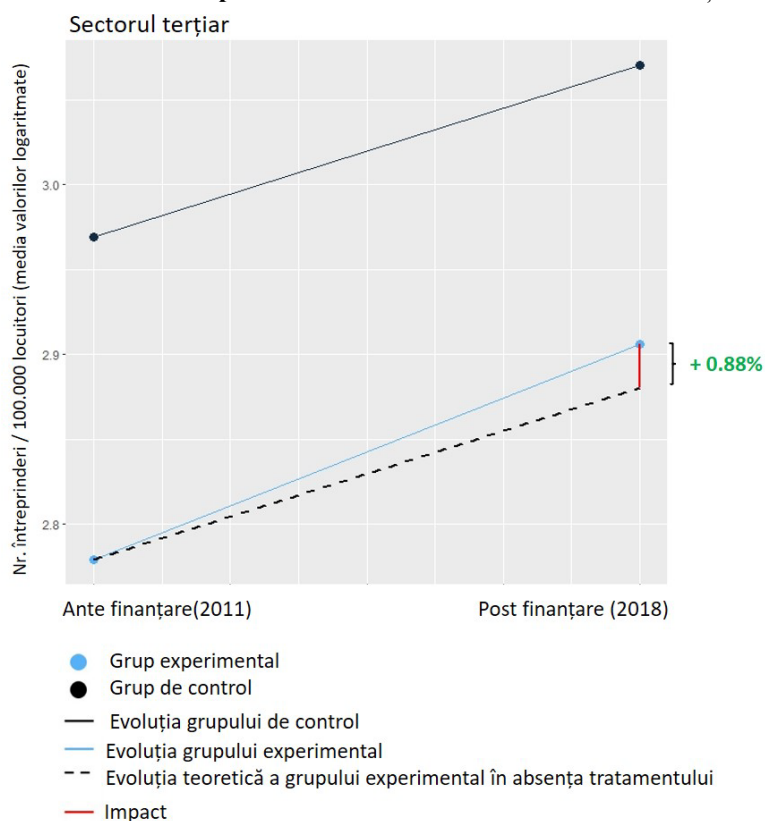
Sectorul terțiar prezintă cea mai mică creștere comparativ cu celelalte două sectoare. Impactul fondurilor LEADER asupra numărului de întreprinderi/100.000 de locuitori este pozitiv și în acest caz, însă fără a atinge valori la fel de ridicate. Astfel, creșterea este de doar 0,88% față de valoarea la

Fig. 22 Impactul programului LEADER reflectat în evoluția numărului de întreprinderi / 100.000 locuitori din sectorul secundar

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

Fig. 23 Impactul programului LEADER reflectat în evoluția numărului de întreprinderi / 100.000 locuitori din sectorul terțiar

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

care s-ar fi situat grupul experimental în absența finanțării (vezi fig. 23). Valoarea lui p depășește și în acest caz pragul de 0,05 ($p = 0,44$), creșterea fiind așadar nesemnificativă statistic.

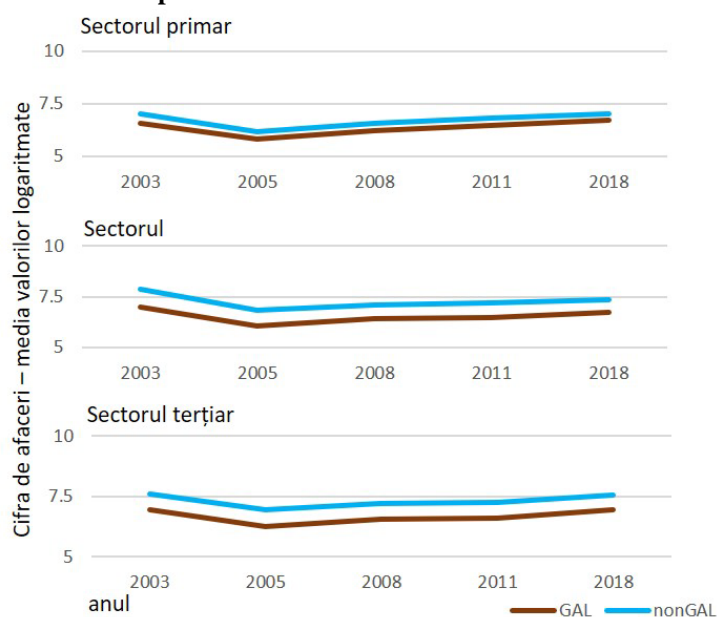
Luând în considerare rezultatele obținute pe fiecare din cele trei sectoare, se poate afirma că finanțarea LEADER a adus teritoriilor beneficiare avantajul unei creșteri mai mari a numărului de întreprinderi, indiferent de sectorul de activitate al acestora. Această creștere este una semnificativă statistic doar pentru sectorul primar, ceea ce indică o tendință a comunităților rurale de a se orienta mai mult spre sectorul agricol. Fără îndoială că aceasta este o orientare firească având în vedere că principala resursă în cazul comunităților rurale este pământul. Mai mult decât atât, tendința localnicilor de a înființa întreprinderi în sectorul primar este binevenită având în vedere subreprezentarea acestora în economia locală. Până la momentul de față însă, LEADER nu s-a dovedit a fi un instrument capabil a aduce o schimbare notabilă, cel puțin la nivelul României, un impact pozitiv real. Cu toate acestea, meritul programului este acela de a fi adus un efect pozitiv în toate cele trei sectoare economice care poate contribui în timp (poate pe termen lung) la îndeplinirea obiectivului de dezvoltare durabilă prin diversificarea economică a activităților rurale.

V.1.1.2 Impactul în evoluția cifrei de afaceri pe cele trei sectoare economice

Cifra de afaceri reprezintă totalitatea veniturilor încasate de o întreprindere într-un interval de timp dat, aceasta fiind o măsură a intensității activității sale economice. Aprecierea impactului LEADER asupra evoluției cifrei de afaceri totale pe cele trei sectoare poate scoate în evidență contribuția adusă în dinamica întreprinderilor, în creșterea performanței lor economice văzută ca viteză de comercializare a bunurilor sau serviciilor oferite.

Potrivit evoluției grupului de control și a celui experimental în perioada 2003 – 2011, anterioară implementării programului LEADER în România, dar și în perioada 2011-2018, se confirmă ipoteza trendurilor paralele. Astfel, după cum poate fi observat în figura alăturată, grupul de control și cel

Fig. 24 Evoluția cifrei de afaceri din cele trei sectoare economice în perioada 2003 - 2018

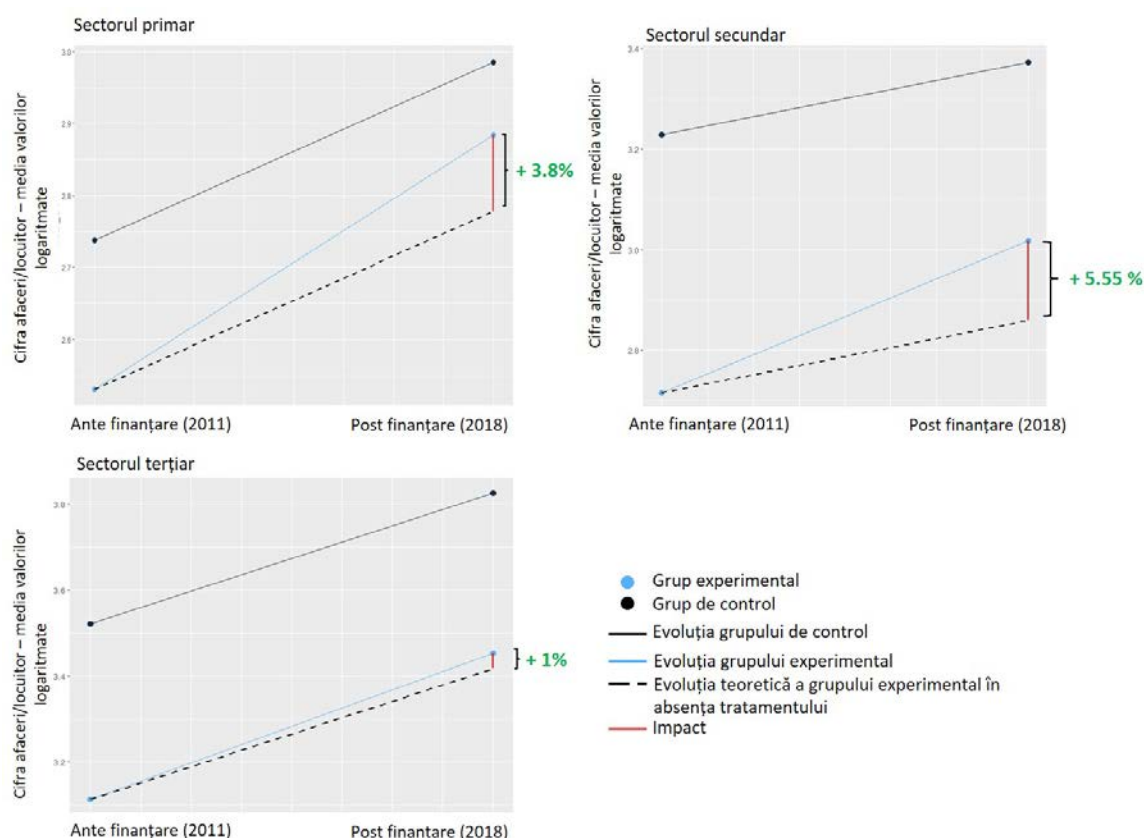

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

experimental au manifestat o dinamică similară, marcată de un declin inițial, urmat de o revenire treptată a valorilor și ușoară creștere spre anul 2018. Acest tip de evoluție a cifrei de afaceri este caracteristic fiecăruia din cele trei sectoare economice, ipoteza trendurilor paralele fiind confirmată în fiecare din cele trei situații. Așadar, se poate afirma cu încredere că cele două grupuri sunt comparabile ca evoluție în timp, aceasta fiind baza pentru construirea unei analize a impactului folosind metoda *Difference in Differences*.

Rezultatele acestei metode contrafactice utilizate în evaluarea impactului LEADER la nivelul cifrei de afaceri pe locuitor scot în evidență o contribuție mai mare adusă în cazul sectorului primar și a celui secundar. Astfel, sectorul primar prezintă o creștere cu 3,8% mai mare a grupului experimental decât nivelul la care s-ar fi situat acesta în absența tratamentului, iar cel secundar o creștere cu 5,55% mai mare, spre deosebire de sectorul terțiar ce a înregistrat o creștere de doar 1% (vezi fig. 25). Toate aceste trei creșteri sunt nesemnificative statistic, așa cum o sugerează valoarea lui p ce depășește în toate cazurile pragul de 0,05: primar = 0,3; secundar = 0,1; terțiar = 0,6. Aceasta face ca ipoteza nulă, potrivit căreia LEADER nu a adus o contribuție în evoluția cifrei de afaceri, să nu poată fi respinsă. După cum s-a văzut în capitolul anterior, aceeași situație este întâlnită și în cazul impactului asupra evoluției

Fig. 25 Impactul programului LEADER reflectat în evoluția cifrei de afaceri din fiecare sector economic

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

numărului de întreprinderi din sectorul secundar și cel terțiar. Diferența dintre cei doi indicatori, număr întreprinderi și cifră de afaceri, constă în faptul că evoluția celui de-al doilea a fost una mai accentuată. Aceasta poate sugera că LEADER joacă mai mult un rol de creștere a performanței, a dinamicii întreprinderilor deja existente decât de stimulare a spiritului antreprenorial în rândul populației locale. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că la nivelul întreprinderilor deja existente aportul adus de LEADER este dificil de apreciat la acest moment. Aceasta deoarece în acest caz este vorba despre o evoluție continuă, contribuția programului în consolidarea acestor entități economice putând fi vizibilă doar după o perioadă mai îndepărtată de la acordarea sprijinului. Impactul LEADER rămâne unul mult prea mic la nivelul fiecăruia dintre cei doi indicatori pentru a putea genera diferențe notabile în acest sens.

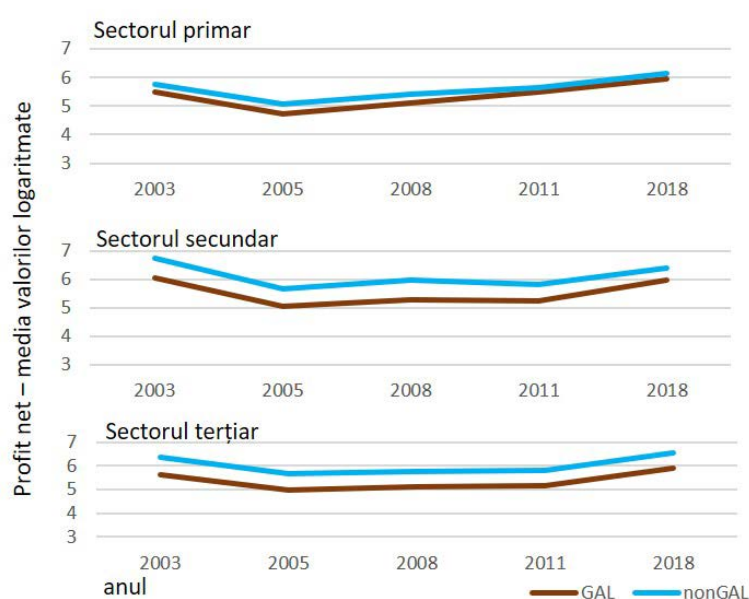
Luând în considerare rezultatele obținute, se poate afirma, ca și în cazul numărului de întreprinderi, că LEADER a avut un efect pozitiv asupra evoluției economiei comunităților rurale beneficiare. Creșterile, deși binevenite, nu sunt unele suficient de consistente încât programul LEADER să poată fi considerat un instrument cu impact real în evoluția economiei rurale.

V.1.1.3 Impactul în evoluția profitului net al firmelor pe cele trei sectoare economice

Profitul net este unul dintre cei mai importanți indicatori economici în analiza performanței firmelor, acesta reflectând eficiența lor economică. Evaluarea impactului finanțării LEADER asupra evoluției acestui indicator poate scoate în evidență măsura în care infuzia de capital financiar realizată a fost una utilă, productivă și însemnată în dezvoltarea întreprinderilor.

Fig. 26 Evoluția profitului net pe cele trei sectoare economice în perioada 2003 - 2018

Ipoteza trendurilor paralele se confirmă și în cazul profitului net, grupul experimental și cel de control urmărind în linii mari aceeași evoluție atât în perioada anterioară finanțării LEADER, cât și după introducerea programului în comunitățile rurale (vezi fig. 26). Această evoluție este foarte similară cu cea întâlnită în cazul cifrei de afaceri, remarcându-se un declin ușor între anii 2003-2005, valorile revenind ulterior la nivelul anterior. De

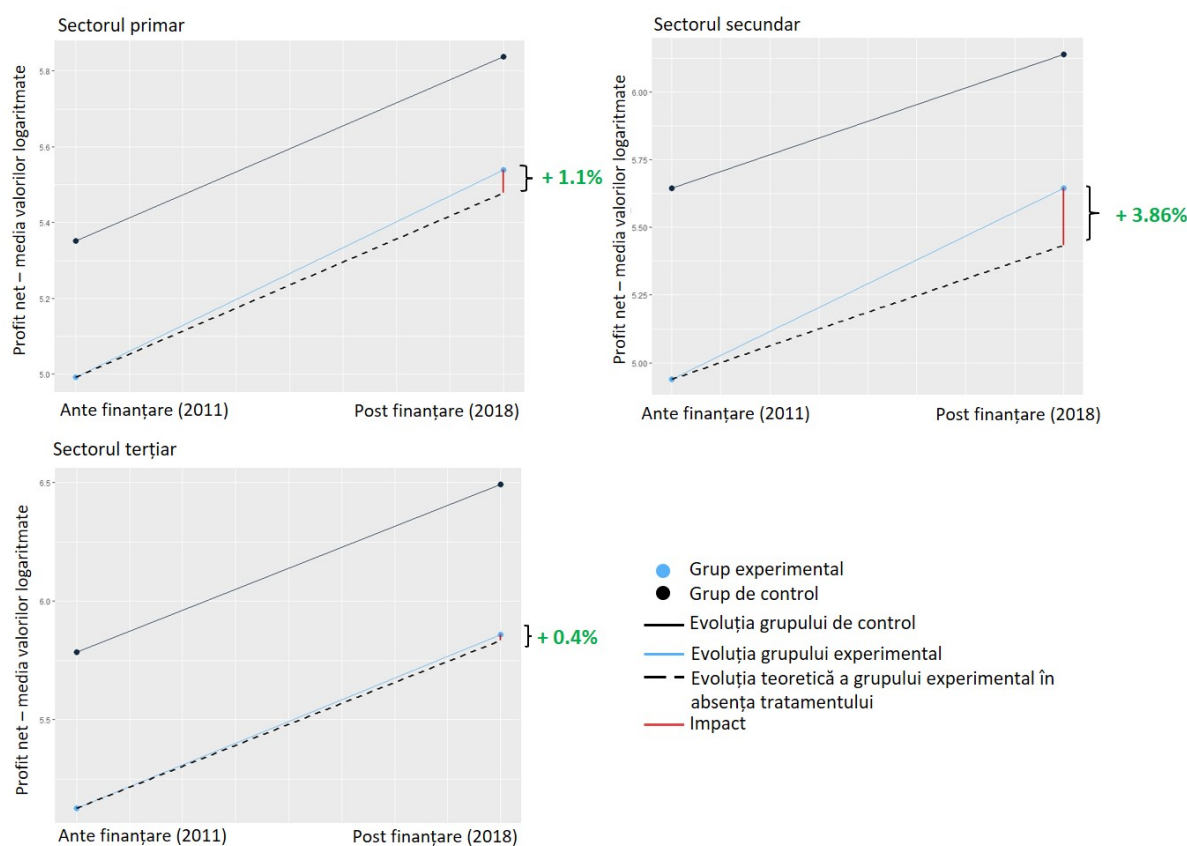

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

remarcat este faptul că în cazul sectorului primar se observă o tendință a grupului experimental (GAL) de a se apropia tot mai mult ca valori de grupul de control (nonGAL). Acest fapt este caracteristic pentru intervalul 2011-2018 ce coincide cu introducerea programului LEADER. Aceeași situație este întâlnită și în cazul sectorului secundar, deși ea este mult mai puțin vizibilă. Pentru a vedea măsura în care această apropiere s-a realizat cu adevărat și dacă ea poate fi considerată un impact al programului LEADER, rămâne de apreciat prin metoda *Difference in Differences*. În cazul sectorului terțiar, distanța dintre grupuri pare a fi una constantă, fără schimbări vizibile în acest sens de la o perioadă la alta. Rămâne de văzut însă dacă într-adevăr impactul programului LEADER a fost unul mai mare asupra sectorului primar și al celui secundar, așa cum o sugerează reducerea treptată a acestei distanțe dintre grupuri, comparativ cu sectorul terțiar.

Analizând rezultate metodei contrafactice se constată că impactul programului LEADER asupra profitului net al firmelor a fost cu adevărat mai ridicat în cazul sectorului primar și al celui secundar comparativ cu sectorul terțiar. Chiar și așa, acesta nu a reușit să se ridice la o valoare semnificativă, ajungând la un nivel mai mare cu doar 1,1% pentru sectorul primar, respectiv cu 3,86% pentru sectorul secundar, decât nivelul pe care l-ar fi înregistrat în

Fig. 27 Impactul programului LEADER reflectat în evoluția profitului net din fiecare sector economic

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

absența tratamentului (vezi fig. 27). O evoluție pozitivă poate fi identificată și în cazul sectorului terțiar, cu toate că aceasta este mai mică, chiar subunitară, de doar 0,4%. Valoarea lui p depășește pragul de 0,05 (sectorul primar – 0,6, sectorul secundar – 0,07, sectorul terțiar – 0,8), la fel ca în cazul celorlalți doi indicatori analizați în capitolele anterioare. Așadar, rezultatele obținute, deși au rolul de a evidenția tendințele din evoluția fiecărui sector, nu permit respingerea ipotezei nule. Cu alte cuvinte, rezultatele și valorile lui p indică faptul că programul LEADER nu a adus o contribuție semnificativă pentru grupul experimental în evoluția profitului net, în niciunul din cele trei sectoare economice. Cu toate acestea, poate că analiza evoluției pe termen lung a ponderii reprezentate de finanțarea LEADER în cifra de afaceri ar putea surprinde peste ani o creștere a contribuției aduse de LEADER la nivelul economiei rurale.

Similar situațiilor anterioare, LEADER se dovedește a fi mai degrabă un instrument cu efect pozitiv în dezvoltarea economiei locale, prin prisma contribuției sale în creșterea profitului net, dar fără a fi un instrument cu un impact concret în acest sens.

V.1.1.4 Impactul în evoluția numărului de salariați din cele trei sectoare economice

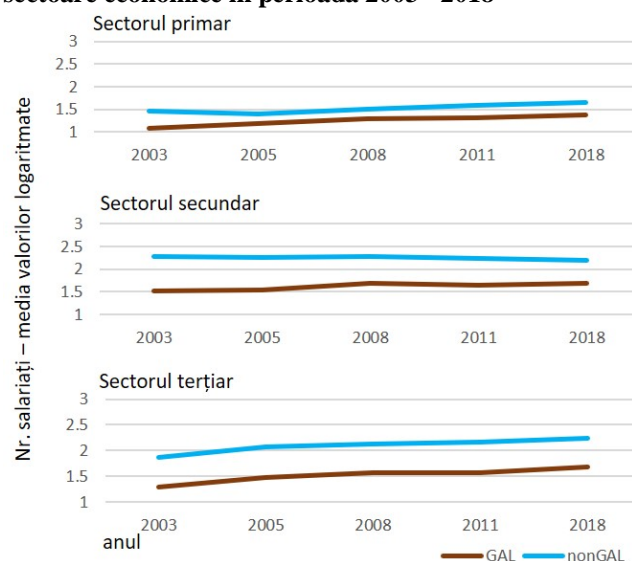
Dezvoltarea economică presupune introducerea unor schimbări în modul de funcționare al comunităților astfel încât să poată fi atinsă o mai bună performanță și eficiență economică a acestora. După cum s-a văzut în capitolele anterioare, programul LEADER a adus schimbări în sens pozitiv, deși nesemnificative statistic, în economia locală prin stimularea dinamicii întreprinderilor rurale (număr de firme și cifră de afaceri), cât și a eficienței lor economice (profit net). Rămâne de văzut însă care a fost contribuția adusă de LEADER la nivelul populației locale. Această contribuție se reflectă în oportunitățile oferite populației, oportunități ce iau forma locurilor de muncă. În acest sens, este util a fi apreciat impactul programului LEADER în evoluția numărului de salariați pe sectoare, acesta având capacitatea de a indica măsura în care întreprinderile finanțate de LEADER au devenit eficiente economic și din perspectiva potențialului lor de generare a unor noi locuri de muncă la nivel local.

Evoluția celor două grupuri, atât în perioada anterioară implementării programului LEADER, cât și după acest moment, a fost una similară, ceea ce permite confirmarea ipotezei trendurilor paralele (vezi fig. 28). Spre deosebire de cazul indicatorilor analizați în capitolele anterioare, în situația de față doar două dintre sectoarele economice au avut o tendință predominant ascendentă a valorilor medii, fiind vorba despre sectorul primar și cel terțiar. Excepție de la regulă face sectorul secundar ce s-a confruntat cu o scădere treptată a numărului de salariați din 2003 până în 2018 (în cazul comunelor neincluse în GAL-uri), aceasta fiind o

consecință a procesului de dezindustrializare treptată instalat în România postdecembristă. Faptul că cele două grupuri urmăresc în linii mari aceeași direcție de evoluție confirmă că acestea sunt comparabile, astfel că evaluarea impactului programului LEADER asupra numărului de salariați din fiecare sector poate fi realizată și în cazul de față prin metoda *Difference in Differences*.

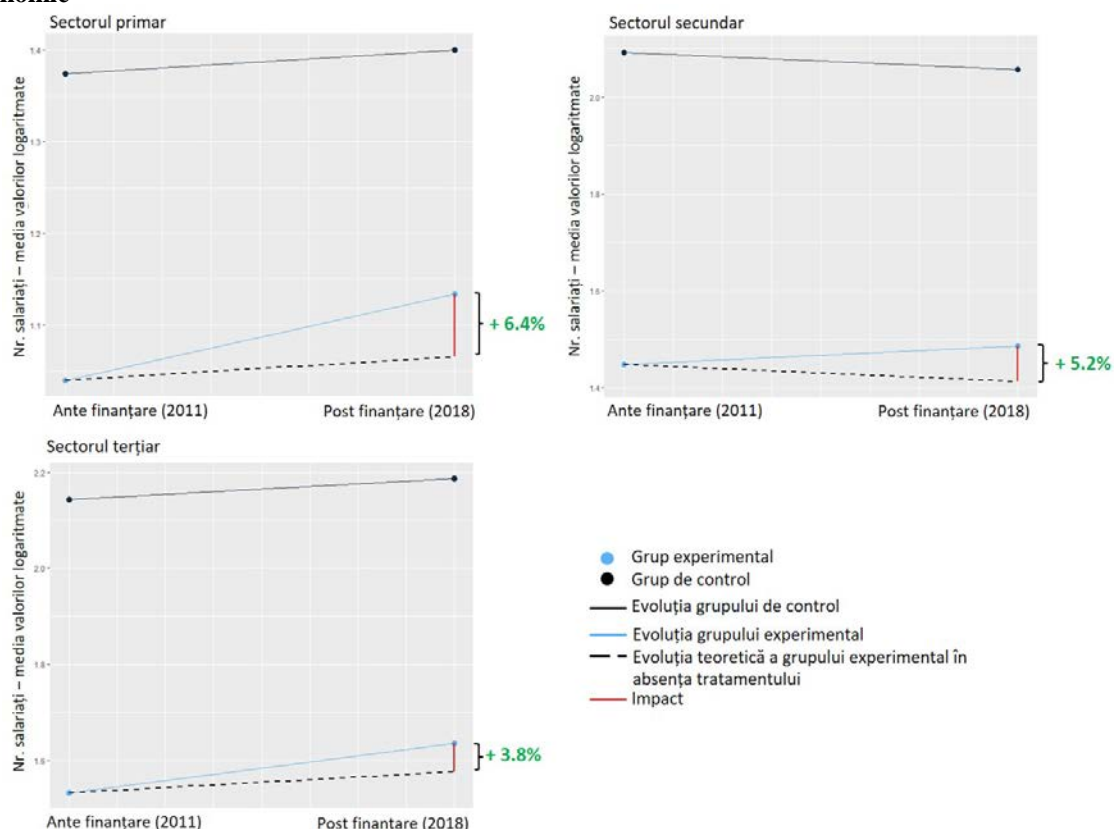
Rezultatele indică o creștere mai pronunțată pentru sectorul primar față de celelalte două sectoare economice, o creștere de 6,4% pentru grupul experimental (vezi fig. 29). Evoluția pozitivă a numărului de salariați este întâlnită și în cazul sectorului secundar, fiind cu 5,2% peste nivelul teoretic la care s-ar fi aflat în absența tratamentului. Sectorul terțiar este cel care a înregistrat cea mai mică creștere, aceasta fiind de 3,8%. Astfel, contribuția adusă de programul LEADER se dovedește a fi fost cea mai

Fig. 28 Evoluția numărului de salariați pe cele trei sectoare economice în perioada 2003 - 2018

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

Fig. 29 Impactul programului LEADER reflectat în evoluția numărului de salariați din fiecare sector economic

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

mare în direcția creșterii numărului de salariați din sectorul agricol. Deși în toate cele trei situații evoluția valorilor pentru grupul experimental a fost una pozitivă, la fel ca în cazul celorlalți indicatori economici analizați în secțiunile anterioare, aceste creșteri nu sunt unele semnificative statistic, valorile lui p depășind pragul de 0,05 în toate situațiile.

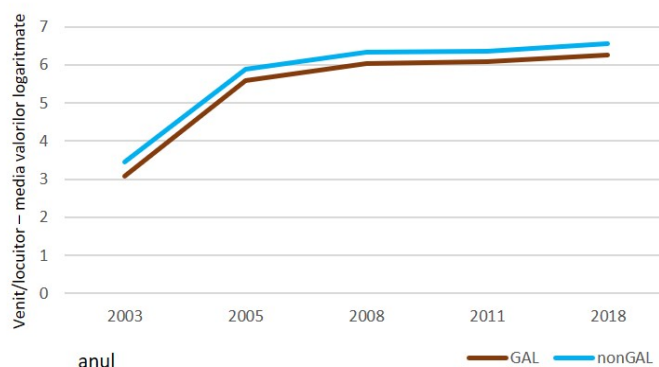
În cazul numărului de salariați, impactul instrumentului financiar european a fost mai spectaculos pentru sectorul agricol. Având în vedere că în anul 2011, salariații din agricol reprezentau doar 4,14% din numărul total, potrivit datelor Registrului Comerțului, acest impact mai spectaculos al programului LEADER asupra sectorului primar este mai mult decât binevenit. Creșterea salariaților sectorului primar cu siguranță poate fi pusă și pe seama programului LEADER deoarece, după cum s-a văzut în capitolul V.2.2.1, acest program a stimulat înființarea de noi întreprinderi cu specific agricol. Deși impactul nu este unul semnificativ statistic, faptul că aceste întreprinderi au reușit să devină generatoare de locuri de muncă demonstrează succesul programului LEADER în a crește eficiența economică și, la nivel general, în îndeplinirea obiectivului de dezvoltare economică.

V.1.1.5 Impactul în evoluția venitului pe cap de locuitor

Rezultatele obținute până în prezent demonstrează că LEADER a contribuit la susținerea ritmului de creștere economică în cazul comunelor beneficiare (potrivit evoluției cifrei de afaceri, numărului de întreprinderi și profitului net). Care a fost însă impactul său asupra nivelului de bunăstare materială a populației? A condus acesta la o îmbunătățire a situației financiare a populației rurale sau contribuția adusă este doar la nivelul performanței agenților economici? Răspunsul la aceste întrebări poate fi obținut prin realizarea unei evaluări a diferențelor în evoluția venitului/locuitor între comunele incluse în GAL-uri și cele neincluse.

La fel ca în cazul indicatorilor anteriori, pentru a putea evalua impactul LEADER asupra venitului/locuitor a fost aplicată inițial metoda *Propensity Score Matching* în vederea construirii a două grupuri comparabile de indivizi. Localizarea spațială a comunelor luate în analiză a fost prezentată în capitolul V.1.1. Evoluția venitului/locuitor în aceste două grupuri a fost una ascendentă (vezi fig. 30), dar ceva mai spectaculoasă în perioada

Fig. 30 Evoluția venitului pe cap de locuitor pe cele trei sectoare economice în perioada 2003 - 2018

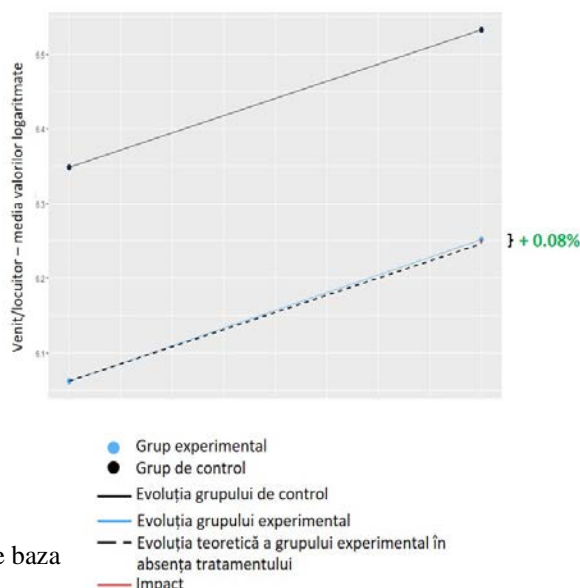

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor

2003-2005, anterioară programului LEADER, urmată de o etapă ascendentă mai temperată până la finalul lui 2018. Grupul experimental și cel de control au avut o evoluție în paralel a valorilor, diferența dintre grupuri rămânând în linii mari constantă în timp. Aceasta presupune că ipoteza trendurilor paralele se confirmă, ceea ce permite analiza impactului prin metoda *Difference in differences*.

Impactul programului LEADER s-a dovedit a fi cel mai redus la nivelul venitului pe cap de locuitor. Astfel, contribuția adusă în sensul creșterii venitului/locuitor în rândul populației din teritoriile beneficiare a fost de doar 0,08%, (vezi fig. 31). Valoarea lui p depășește și în acest caz pragul de 0,05, demonstrând din nou că aceste evoluții pozitive nu sunt suficient de puternice pentru a putea fi considerate un rezultat al introducerii programului LEADER.

Fig. 31 Impactul programului LEADER reflectat în evoluția venitului pe cap de locuitor

Sursa: reprezentare proprie pe baza datelor ONRC

Privind în ansamblu, atât comunele beneficiare LEADER, cât și cele neincluse în program s-au bucurat de o creștere a bunăstării materiale a populației în perioada de implementare LEADER dacă este să ne raportăm la evoluția venitului/locuitor. Aceasta înseamnă că atât teritoriile rurale mai dezvoltate ale României, cât și cele subdezvoltate, inferioare, au găsit calea spre creștere economică. Cu toate acestea, creșterea este una lentă și în ritm egal atât pentru teritoriile dezvoltate, cât și pentru cele defavorizate, făcând dificil ca decalajele să fie recuperate. Faptul că LEADER nu a avut un impact semnificativ la nivelul venitului/locuitor pentru comunele în care a fost implementat, sugerează că puterea programului este una limitată și că provocările cu care se confruntă teritoriile rurale defavorizate ale țării sunt mult prea mari pentru a putea fi gestionate doar cu ajutorul LEADER.

Cu siguranță că sprijinul financiar european este mai mult decât binevenit, însă fără îndoială că acesta nu este suficient.

V.2. Impactul spațial

Conform rezultatelor obținute în evaluarea impactului economic, capacitatea programului LEADER de a influența în sens pozitiv evoluția teritoriilor în care a fost implementat s-a dovedit a fi una foarte redusă până în prezent. Una dintre posibilele explicații ale acestui impact nesemnificativ statistic poate fi perioada relativ scurtă de timp ce s-a scurs de la implementarea programului și până în prezent. Ceea ce face diferența dintre impact și efect este potențialul unei intervenții de a genera o schimbare, pozitivă sau negativă, “la nivel superior”, potrivit OECD. Această schimbare “la nivel superior” apare adesea la o distanță de timp semnificativă față de data introducerii sau finalizării intervenției. Raportat la programul LEADER, schimbarea poate să se producă în momentul în care proiectele implementate vor ajunge la maturitate și vor fi capabile să crească eficiența economică a comunităților de care aparțin. Astfel, poate că este încă prematur să ne pronunțăm cu privire la succesul programului LEADER din punctul de vedere al contribuției aduse la dezvoltarea economică a comunităților, tocmai din perspectiva faptului că este nevoie de timp pentru ca proiectele finanțate să-și poată dovedi eficiența.

Așadar, aprecierea impactului LEADER din punctul de vedere al evoluției în timp a comunelor beneficiare este încă dificil de apreciat. Cu toate acestea, evaluarea impactului programului raportat la un moment punctual, bine definit în timp, poate fi un obiectiv realizabil în prezent chiar dacă perioada de implementare este încă relativ scurtă. În acest sens, în capitolul de față se are în vedere aprecierea impactului LEADER la nivel spațial. Dacă în cazul impactului economic concentrarea a fost pe aprecierea influenței exercitate de LEADER în evoluția economiei teritoriilor beneficiare, în cazul impactului spațial obiectivul este acela de a aprecia dacă LEADER a influențat, a favorizat anumite categorii de teritorii rurale. Pentru aceasta va fi realizată o analiză a GAL-urilor românești din punctul de vedere al alcătuirii lor interne ce va lua în considerare atât aspecte de ordin calitativ, cât și aspecte de ordin cantitativ. Ulterior, impactul spațial va fi evaluat prin raportare la intensitatea și forma relației ce se stabilește între modul de alcătuire al GAL-urilor și nivelul de performanță atins de acestea în a absorbi fonduri și în a implementa o diversitate cât mai mare de proiecte LEADER. Această evaluare a impactului spațial va putea scoate în evidență care este alcătuirea internă ideală a GAL-urilor românești pentru ca acestea să atingă o performanță maximă în îndeplinirea obiectivelor LEADER de stimulare și diversificare a economiei rurale.

V.2.1 Influența configurației spațiale asupra gradului de absorbție a fondurilor LEADER

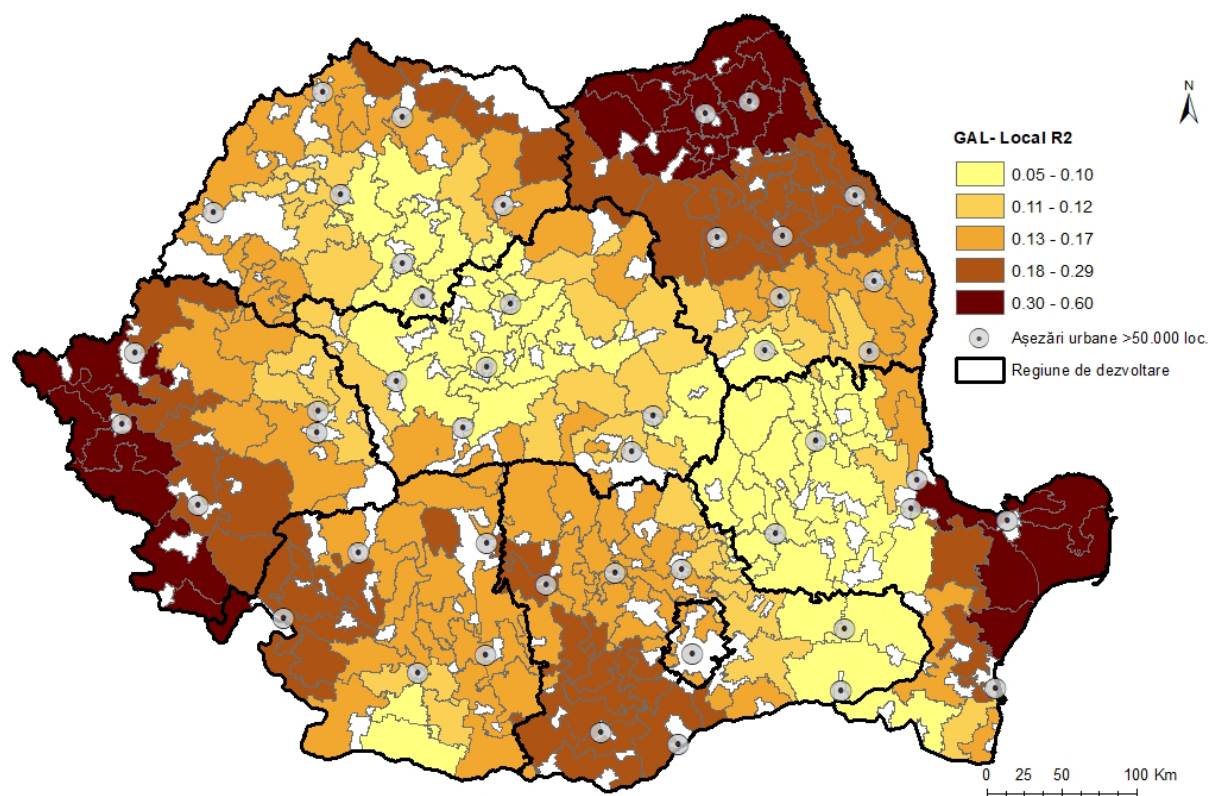
Pentru a aprecia dacă LEADER a favorizat anumite tipuri de GAL-uri, a fost realizată o analiză a relației ce se stabilește între alcătuirea GAL-ului, văzută prin prisma a 5 indicatori cantitativi și calitativi și fondurile LEADER alocate pe cap de locuitor în fiecare din cele 239 de GAL-uri. Din aceasta va rezulta impactul spațial al programului LEADER. Astfel, rezultatele vor evidenția dacă performanța GAL-urilor, în ceea ce privește absorbția fondurilor LEADER, depinde de modul de alcătuire internă al acestora.

În vederea aprecierii relației dintre performanța GAL-urilor și configurația acestora, a fost calculat un model de regresie spațială cu ajutorul instrumentului *Geographically Weighted Regression* (GWR) din programul ArcMap. Spre deosebire de metoda clasică a regresiei, metoda regresiei ponderate spațial (GWR) oferă avantajul calculării diferențiate a acestei relații în funcție de contextul geografic. Astfel, dacă metoda regresiei clasice returna intensitatea la nivel general a relației dintre variabilele independente și variabila dependentă, metoda regresiei ponderate spațial permite vizualizarea diferențelor regionale ce pot să apară în puterea explicativă a fiecărei variabile independente. Raportat la analiza impactului spațial al programului LEADER, această analiză a diferențelor regionale în puterea explicativă a variabilelor este mai mult decât utilă deoarece permite în final identificarea măsurii în care alcătuirea internă ideală a GAL-ului poate să varieze de la o regiune la alta.

Analizând rezultatele obținute, se constată o performanță mai mare a modelului de regresie în partea nord-estică a țării, în vest și extremitatea sud-estică, spre deosebire de partea sudică și centrală unde capacitatea modelului de regresie de a explica distribuția spațială a fondurilor pe locuitor este foarte redusă (vezi fig. 32). Cu alte cuvinte, cei 5 indicatori folosiți pentru a caracteriza din punct de vedere cantitativ și calitativ GAL-urile românești reușesc să explice cel mai bine valorile fondurilor LEADER pe cap de locuitor în 33% dintre GAL-uri (GAL-urile cu cele mai ridicate valori ale coeficientului de determinare). De cealaltă parte, cei 5 indicatori nu reușesc să explice distribuția fondurilor în partea centrală și spre sud-est, acolo unde valorile foarte mici ale coeficientului de determinare de la nivel local sugerează că există alți factori ce acționează asupra performanței GAL-urilor de a absorbi fonduri LEADER. Rezultatele regresiei GWR indică absența multicolinearității, confirmând astfel că cei 5 indicatori nu se suprapun, că au roluri diferite în a explica variația variabilei dependente, ceea ce permite ca fiecare indicator să poată fi păstrat în modelul de regresie. La nivel general, însă modelul de regresie nu este cel mai performant, acesta explicând doar 41% din variația

fondurilor LEADER pe cap de locuitor, așa cum o indică valoarea coeficientului de determinare global de doar 0,41.

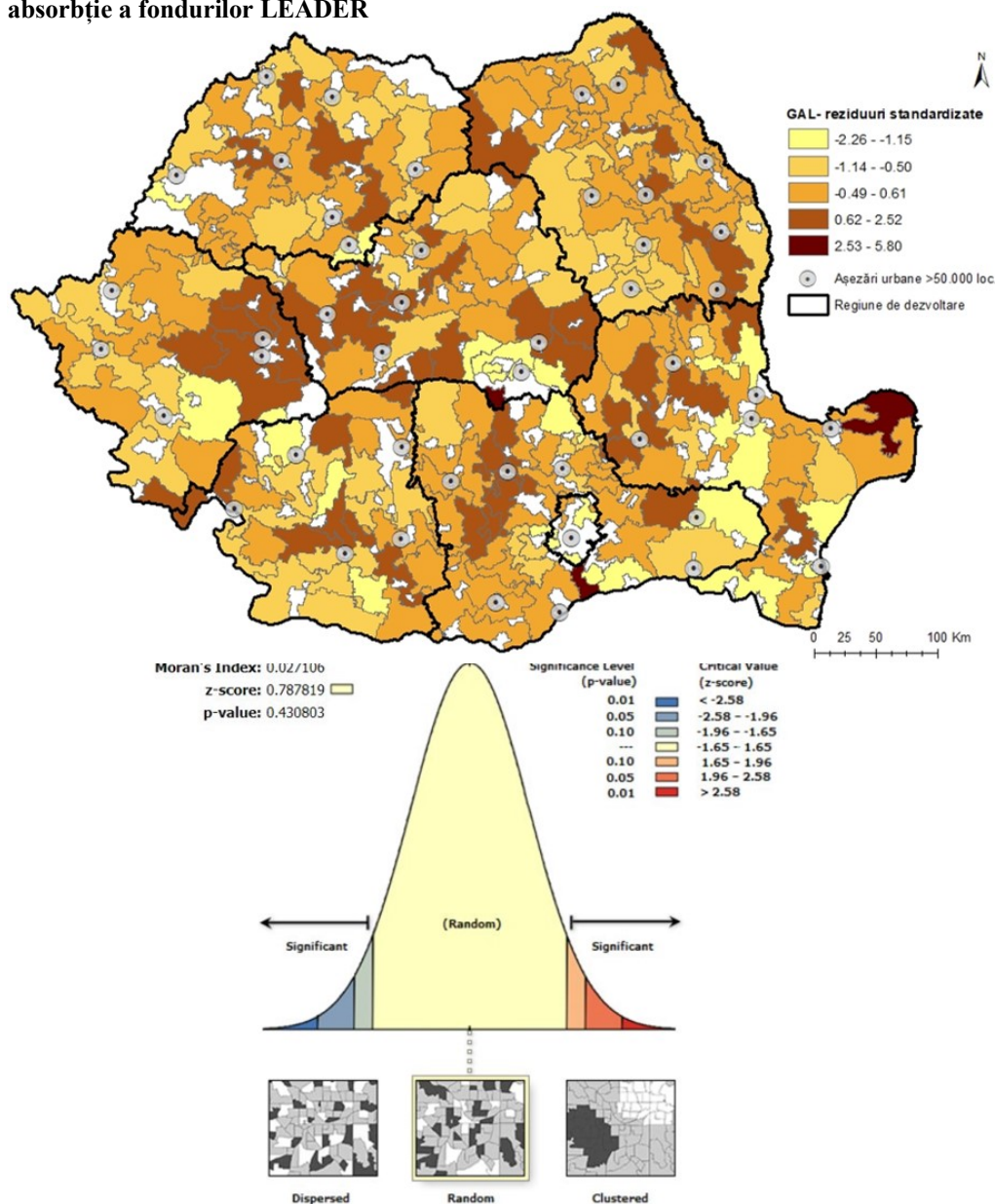
Fig. 32 Performanța modelului de regresie de a explica variația spațială a fondurilor LEADER

Sursa: reprezentare proprie

Harta reziduurilor standardizate nu prezintă tipare spațiale, distribuția valorilor fiind una haotică (vezi fig. 33). De remarcat este faptul că 44% dintre GAL-uri sunt incluse în clasa de mijloc, diferența dintre valoarea prezisă și cea reală fiind foarte mică. Aceasta indică o performanță relativ bună a modelului de a estima valorile fondurilor pe cap de locuitor pe baza celor 5 variabile independente. Reziduurile puternic negative sunt întâlnite în 34% dintre GAL-uri, în aceste situații performanța noilor formațiuni teritoriale de a absorbi fonduri LEADER fiind mult sub așteptări având în vedere valorile celor 5 variabile independente. De cealaltă parte, cu o performanță peste așteptări se remarcă 21% dintre asociații, GAL-uri ce înregistrează valori pozitive ale reziduurilor standardizate. Lipsa unui tipar spațial în distribuția reziduurilor este confirmată și de valoarea lui p de sub 0,05, rezultată în urma testării existenței autocorelației spațiale. Aceasta înseamnă că nu putem respinge ipoteza nulă conform căreia modul de distribuire spațială a valorilor este unul aleatoriu. Fără îndoială această situație este un aspect pozitiv ce indică faptul că modelul de regresie este suficient de bun încât să surprindă tendințele din setul de date.

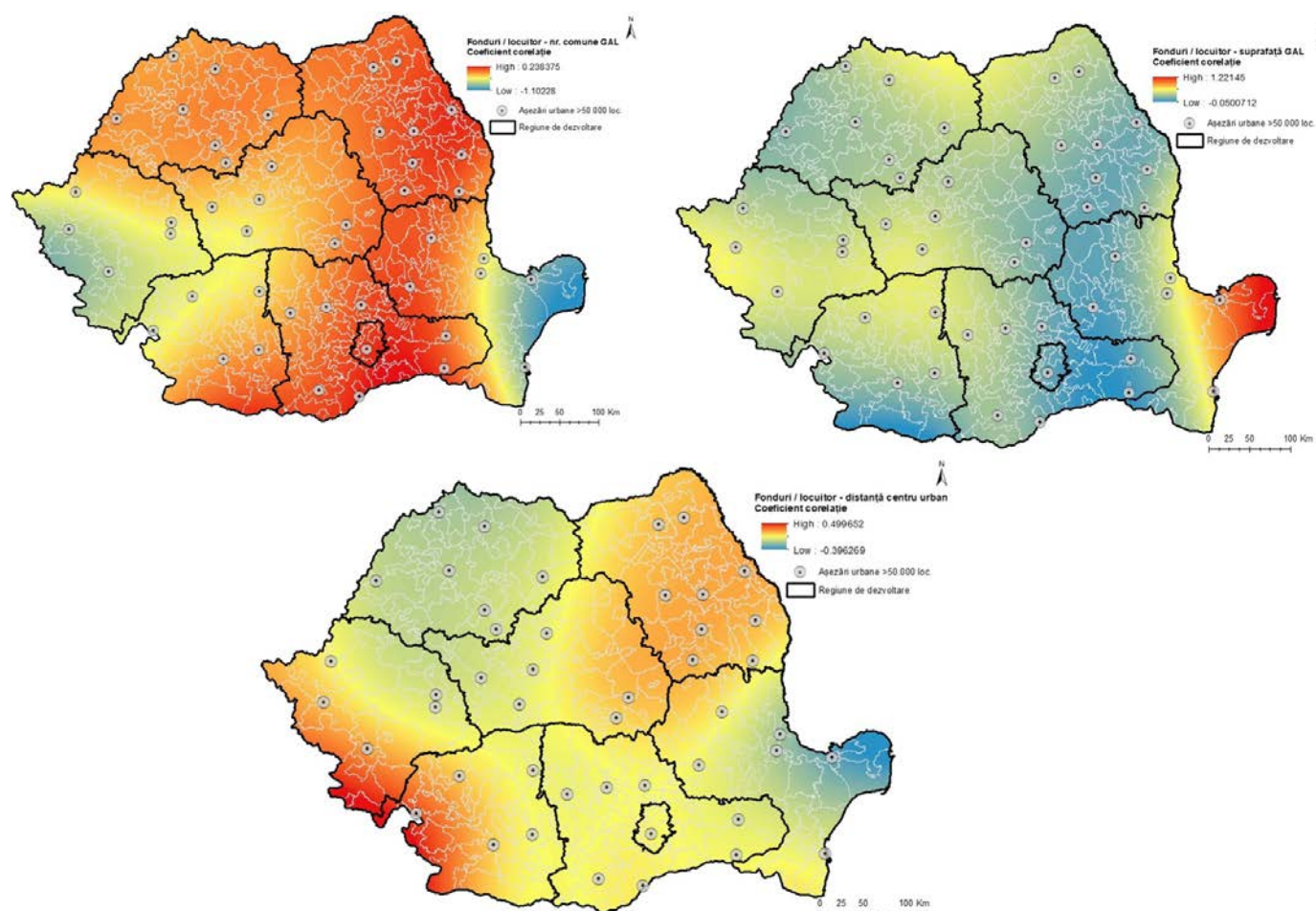
Fig. 33 Capacitatea modelului de regresie de a prezice performanța GAL-urilor ca absorbție a fondurilor LEADER

Sursa: reprezentare proprie

Așa cum a fost precizat în începutul capitolului de față, regresia ponderată spațial oferă avantajul de a putea analiza diferențele regionale în capacitatea explicativă a fiecărei variabile independente. În cazul de față, primul dintre indicatorii de natură cantitativă, și anume dimensiunea GAL-ului ca număr de comune aflate în administrare, se dovedește a avea cea mai mare putere explicativă, acesta corelându-se puternic cu fondurile LEADER pe cap de locuitor în cele mai multe dintre GAL-uri. Potrivit rezultatelor, dimensiunea GAL-ului influențează performanța acestuia de a absorbi fonduri LEADER pe aproape întreg teritoriul țării, excepție făcând extremitatea sud-estică și partea sud-vestică (vezi fig. 34). Rămâne de

Fig. 34 Relația dintre performanța GAL-urilor ca absorbție a fondurilor LEADER și indicatorii de ordin cantitativ

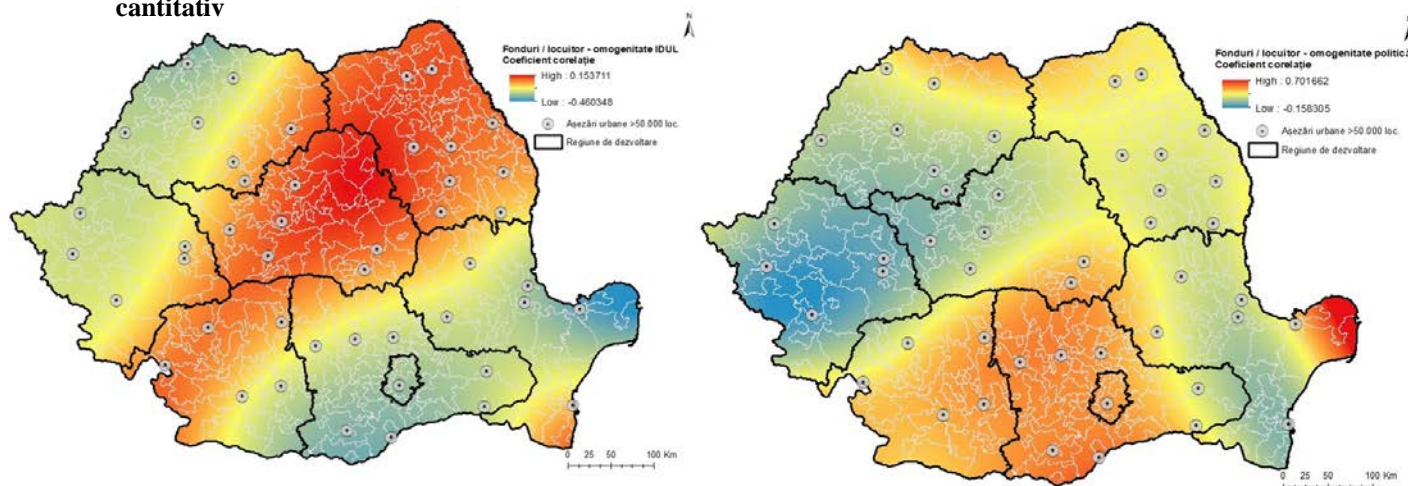
Sursa: reprezentare proprie

văzut însă care este sensul acestei relații pentru a putea spune dacă GAL-ul ideal trebuie sau nu să aibă în administrare un număr mare de comune. Nu același lucru poate fi spus și în cazul celui de-al doilea indicator cantitativ, și anume suprafața ocupată de GAL. Rezultatele subliniază o putere explicativă redusă a acestui indicator, capacitatea de a prezice valorile fondurilor LEADER pe locuitor fiind în general redusă, excepție făcând câteva areale din partea sud-vestică, extremitatea nordică și cea sud-estică. Privite în paralel, cele două cartograme ce prezintă puterea explicativă a primilor doi indicatori par a se completa. Astfel, teritoriile în care numărul de comune nu are o putere explicativă mare corespund cu teritoriile în care suprafața GAL-ului are o capacitate mai ridicată de a explica distribuția fondurilor LEADER și viceversa. În ceea ce privește distanța GAL-urilor față de cel mai apropiat centru urban, acest indicator se dovedește a avea o putere explicativă ridicată în sud-vest și nord-est, spre deosebire de parte nord-vestică și extremitatea sud-estică ce prezintă o situație inversă. La fel ca în cazul numărului de comune, și în cazul suprafeței GAL-urilor și al distanței față de centrele urbane, rămâne de văzut care este sensul acestor relații pentru a putea identifica o serie

de caracteristici ale GAL-ului ideal în sensul atingerii unei performanțe maxime de absorbție a fondurilor LEADER.

În cazul celor doi indici calitativi utilizați în analiză, aceștia par a se completa reciproc în anumite regiuni. Astfel, similar cu situația primilor doi indicatori cantitativi, zonele în care indicele de omogenitate a nivelului de dezvoltare nu are o putere explicativă ridicată (ex. sud), corespund zonelor în care indicele de omogenitate politică are o putere explicativă mai mare (vezi fig. 35). În privința indicelui de omogenitate a nivelului de dezvoltare, puterea explicativă este mai mare în partea nord-estică și centrală a țării, aceasta scăzând treptat pe diagonală de la nord-est la sud-vest. Cât despre indicele de omogenitate politică, acesta are o putere explicativă mai mare în partea sudică a țării, în extremitatea nordică și cea sud-estică, în vreme ce vestul este caracterizat de o putere explicativă redusă. Astfel, modul de alcătuire internă al GAL-urilor, din punct de vedere calitativ, are o influență asupra performanței asociațiilor de a absorbi fonduri LEADER, însă intensitatea acesteia diferă de la regiune la regiune. Cu alte cuvinte, există teritorii în care politicul își lasă puternic amprenta asupra performanței GAL-ului, la fel cum există teritorii în care gradul de similaritate, ca nivel de dezvoltare atins al comunelor ce intră în componența unui GAL, este un aspect important ce influențează rezultatele asociației LEADER.

Fig. 35 Relația dintre performanța GAL-urilor ca absorbție a fondurilor LEADER și indicatorii de ordin cantitativ

Sursa: reprezentare proprie

În trei din cele cinci cazuri relația dintre variabila dependentă și variabila explicativă este una pozitivă, fiind vorba despre suprafața GAL-ului, distanța față de cel mai apropiat centru urban și gradul de omogenitate politică al GAL-ului. Aceste trei variabile independente influențează în sens pozitiv capacitatea GAL-ului de a absorbi fonduri LEADER. Cu cât un GAL ocupă o suprafață mai mare de teren, cu cât un GAL este mai departe de un centru urban și cu cât este mai eterogen politic, cu atât acesta va fi mai performant în a absorbi fonduri

LEADER. Intensitatea acestor relații de directă proporționalitate nu este însă una ridicată și doar două din cele trei relații sunt semnificative statistic, așa cum o arată valoarea lui p de sub 0,05 (vezi tabel 2). Pot fi identificate și două relații invers proporționale, dimensiunea GAL-ului ca număr de comune aflate în administrare și gradul de similaritate al acestora ca valori ale IDUL influențând capacitatea de absorbție a fondurilor LEADER de către GAL. Astfel, cu cât o asociație are mai multe comune în administrare, cu atât aceasta va absorbi fonduri mai puține pe cap de locuitor și cu cât aceste comune sunt mai similare ca nivel de dezvoltare, cu atât cresc șansele ca GAL-ul să absoarbă mai multe fonduri. Cu toate acestea, gradul de încredere în aceste relații este unul scăzut, valorile lui p mai mari de pragul de 0,05 indicând că cele două relații invers proporționale nu sunt semnificative statistic.

Tabel 2. Sensul, intensitatea și semnificativitatea relației dintre cele 5 variabile explicative și fondurile LEADER pe cap de locuitor

Variabilă explicativă	Coefficient de corelație	Probabilitate (p)
Suprafață GAL (km ²)	0,18	0,00
Dimensiune GAL (nr. comune)	-0,04	0,14
Distanța față de un centru urban	0,18	0,23
Omogenitate IDUL	-0,13	0,19
Omogenitate politică	0,15	0,00

Luând în considerare rezultatele regresiei ponderate spațial, se poate afirma că alcătuirea internă a GAL-urilor influențează performanța acestora de a absorbi fonduri LEADER. Cei cinci indicatori luați în analiză s-au dovedit a avea putere explicativă, însă aceasta este una limitată, ceea ce înseamnă că există și alți factori care influențează performanța GAL-urilor din punctul de vedere al absorbției fondurilor LEADER. De asemenea, faptul că se identifică diferențe regionale în puterea explicativă a celor cinci indicatori sugerează că sunt prezente comportamente diferite la nivel spațial și că nu există un mod ideal unic de alcătuire internă a GAL-urilor. Aceasta presupune că fiecare teritoriu trebuie să își găsească propriul echilibru, propria alcătuire ideală ce asigură atingerea unei performanțe maxime. Raportat la întrebarea de cercetare inițială, se poate afirma că într-adevăr LEADER a fost mai eficient în anumite tipuri de teritorii, fiind vorba în special despre GAL-urile mai eterogene politic și de cele mai mari ca suprafață de teren aflată în administrare, așa cum o demonstrează coeficienții de corelație. Astfel, impactul său la nivel spațial a fost unul mai puternic asupra GAL-urilor care au întrunit cele două condiții: eterogenitate politică ridicată și suprafață mare. Cu toate

acestea, așa cum a fost precizat anterior, capacitatea limitată a celor cinci indicatori luați în analiză de a explica distribuția spațială a fondurilor și existența diferențelor regionale în puterea explicativă a acestora sugerează că se impune continuarea acestei cercetări. Există o diversitate de alți factori care pot influența performanța GAL-urilor, iar studiile viitoare ar putea investiga care sunt aceștia. De asemenea, există diferențe regionale în comportamentele GAL-urilor și acestea trebuie studiate pentru a vedea ce funcționează mai bine și unde. Doar astfel, prin construirea unei imagini cât mai complete se va putea ulterior afirma cu un grad ridicat de încredere care sunt criteriile pe care un GAL trebuie să le urmărească pentru a fi performant.

V.2.2 Influența configurației spațiale asupra gradului de diversitate al proiectelor LEADER

Două dintre obiectivele urmărite prin programul LEADER sunt diversificarea economiei locale și creșterea atractivității pentru locuire prin îmbunătățirea și diversificarea facilităților locale oferite populației. Acestea pot fi îndeplinite prin oferirea de sprijin financiar unei diversități cât mai mari de agenți economici din toate cele trei sectoare economice, prin stimularea înființării de noi întreprinderi cu o activitate economică cât mai diversă și prin finanțarea proiectelor de modernizare și dezvoltare a infrastructurii locale. Este interesant de apreciat dacă până la acest punct LEADER a reușit să conducă la diversificarea economiei locale și la creșterea atractivității pentru locuire în spațiul rural prin finanțarea unei diversități cât mai mari de proiecte în cele 239 de GAL-uri. Astfel, performanța GAL-urilor poate fi apreciată nu doar prin prisma capacității de absorbție a fondurilor LEADER, ci și prin capacitatea de finanțare a unei diversități cât mai mari de proiecte care să conducă ulterior la atingerea acestor două obiective. În acest sens, în capitolul de față va fi reluată analiza impactului spațial al programului LEADER pentru a vedea dacă acesta a fost mai eficient în anumite tipuri de GAL-uri. De această dată însă atenția va cădea asupra relației ce se stabilește între alcătuirea GAL-urilor și performanța acestora de a implementa proiecte cât mai diverse.

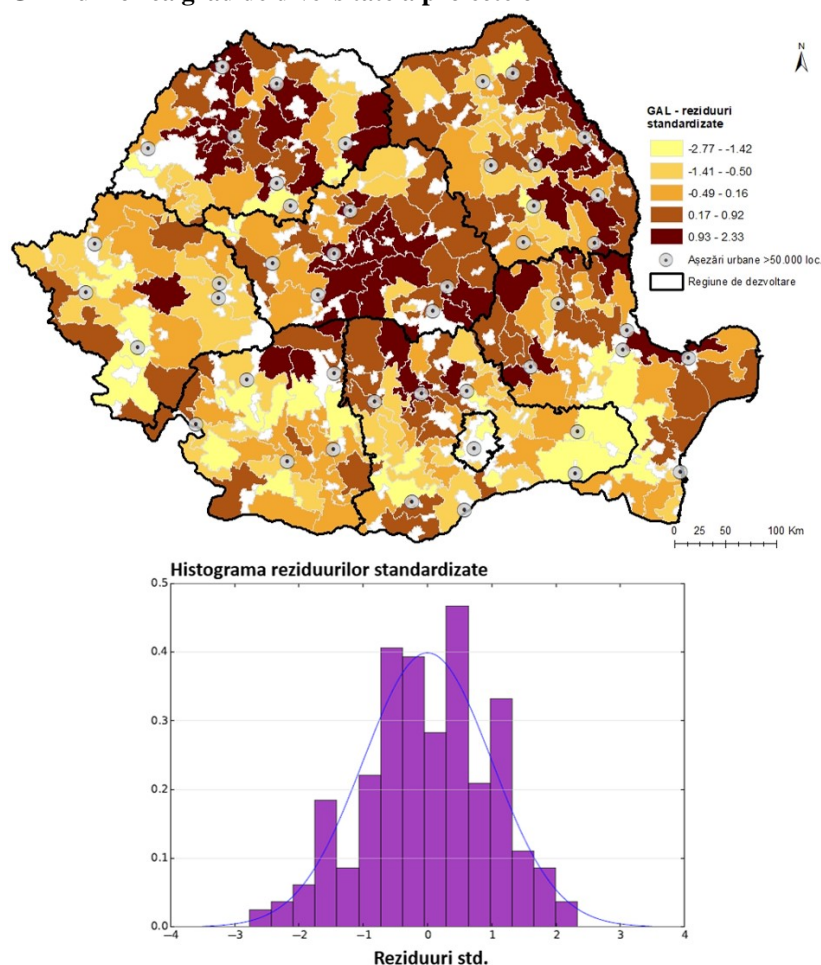
Pentru a aprecia performanța GAL-urilor din acest punct de vedere, a fost calculat un **indice de diversitate a proiectelor**. Primul pas în construirea acestuia a constat în gruparea tuturor proiectelor LEADER pe 20 de categorii principale. În linii mari, cele 20 de categorii grupează proiectele LEADER în proiecte cu specific agricol, proiecte neagricole, proiecte publice, private, proiecte de dezvoltare a întreprinderilor, de modernizare, de înființare a unor noi întreprinderi cu specific variat etc. Ulterior, indicele de diversitate a fost calculat prin raportarea numărului de categorii de proiecte întâlnite la nivelul fiecărui GAL la 20, această cifră reprezentând maximumul categoriilor pe care un GAL le poate avea în cazul de față.

Indicele de diversitate rezultat prezintă valori cuprinse între 0 și 1, unde 0 înseamnă diversitate minimă, iar 1, diversitate maximă.

De această dată, metoda aplicată în vederea aprecierii relații ce se stabilește între configurația GAL-urilor și performanța acestora în a implementa proiecte cât mai diverse a fost regresia liniară prin intermediul instrumentului *Ordinary Least Squares* (OLS) din programul ArcMap. Spre deosebire de capitolul anterior unde metoda aplicată a fost regresia ponderată spațial, de această dată relația dintre variabilele independente și variabila dependentă a fost una consistentă, fără diferențe regionale în puterea explicativă a variabilelor, astfel încât regresia liniară a fost metoda recomandată în cazul de față. Rezultatele obținute arată că modelul de regresie este unul semnificativ statistic, dar nu foarte performant, acesta reușind să explice doar 31% din variația valorilor diversității proiectelor la nivelul GAL-urilor. Dintre toți cei 5 indicatori folosiți ca variabile explicative, doar dimensiunea GAL-urilor ca număr de comune aflate în subordine și suprafața ocupată de fiecare GAL se dovedesc a influența în mod semnificativ gradul de diversitate a proiectelor LEADER la nivelul fiecărei asociații.

În ceea ce privește reziduurile, acestea nu prezintă autocorelație spațială, așa cum o demonstrează valoarea de 0,2 a lui p care nu permite respingerea ipotezei nule conform căreia reziduurile sunt distribuite haotic la nivel spațial. De asemenea, histograma reziduurilor standardizate subliniază aceeași idee, aceasta urmărind curba lui Gauss, fapt care confirmă că modelul pe baza căruia au fost făcute estimările reușește să

Fig. 36 Capacitatea modelului de regresie de a estima performanța GAL-urilor ca grad de diversitate a proiectelor LEADER

Sursa: reprezentare proprie

surprindă tendințele prezente în setul de date (vezi fig. 36). Analizând distribuția spațială a reziduurilor standardizate, însă se observă o ușoară tendință de grupare a valorilor pozitive spre

partea centrală, ceea ce poate sugera că în aceste GAL-uri performanța modelului de regresie este ceva mai slabă. Raportat la valorile prezise de model, 46% dintre GAL-uri s-au ridicat peste așteptări și 31% s-au situat sub așteptări. Ponderea mare a GAL-urilor ce au înregistrat reziduuri fie foarte mari, fie foarte mici, subliniază din nou performanța suficient de redusă a modelului de regresie. Totodată, aceasta reflectă faptul că există și alți factori care acționează asupra performanței GAL-urilor de a implementa proiecte cât mai diverse. Rămâne de văzut în cercetările viitoare care sunt aceștia și care este influența lor asupra performanței GAL-urilor.

În ceea ce privește intensitatea și sensul relațiilor dintre variabilele explicative și performanța GAL-urilor ca diversitate de proiecte implementate, așa cum a fost prezentat anterior, doar doi dintre cei 5 indicatori înregistrează un coeficient de corelație semnificativ statistic (vezi tabel 3). Este vorba despre suprafața ocupată de fiecare GAL, indicator ce prezintă o relație direct proporțională în raport cu variabila dependentă, coeficientul de corelație Pearson având o valoare de 0,46. De asemenea, tot cu un sens pozitiv al relației față de variabila dependentă se remarcă și dimensiunea GAL-urilor ca număr de comune gestionate, indicator ce înregistrează un coeficient de corelație de 0,56. Astfel, cu cât un GAL este mai extins ca suprafață, dar și ca număr de comune, cu atât acesta va fi mai performant în a implementa o diversitate mai mare de proiecte LEADER. Privind comparativ rezultatele celor două regresii, se observă o similaritate din punctul de vedere al indicatorului ce exprimă suprafața ocupată de GAL. Atât în analiza performanței văzută ca absorbție a fondurilor LEADER, cât și în cea a performanței văzută ca diversitate a proiectelor LEADER, regresiile subliniază existența unei relații direct proporționale față de această variabilă independentă. Luând în considerare acest aspect, se poate concluziona că pentru a fi cât mai eficient atât ca grad de absorbție a fondurilor, cât și ca diversitate de proiecte implementate, recomandarea este ca un GAL să ocupe o suprafață mai mare. Nu același lucru poate fi spus și în cazul

Tabel 3. Sensul, intensitatea și semnificativitatea relației dintre cele 5 variabile explicative și indicele de diversitate a proiectelor la nivel de GAL

Variabila explicativa	Coeficient de corelație	Probabilitate (p)
Suprafață GAL (km ²)	0,46	0,07
Dimensiune GAL (nr. comune)	0,56	0,00
Distanța față de un centru urban	0,01	0,20
Omogenitate IDUL	0,07	0,95
Omogenitate politică	-0,36	0,94

Sursa: rezultate proprii

dimensiunii ca număr de comune gestionate. În această situație, relația este una pozitivă și semnificativă statistic doar în cazul performanței văzută ca diversitate de proiecte implementate. Așadar, este indicat ca un GAL să aibă în gestiune cât mai multe comune pentru a implementa o diversitate mai mare de proiecte, însă acest fapt nu asigură și o performanță mai mare în absorbția de fonduri LEADER. Aceeași situație este întâlnită și în cazul indicatorului ce exprimă omogenitatea politică a fiecărui GAL. Potrivit rezultatelor celor două regresii, cu cât un GAL este mai eterogen politic, cu atât acesta va absorbi fonduri LEADER mai mari pe cap de locuitor, dar nu va avea o capacitate superioară de implementare a unor proiecte cât mai diverse. Ba chiar dimpotrivă, acesta va avea o ușoară tendință spre a fi mai puțin eficient ca grad de diversitate a proiectelor LEADER comparativ cu alte GAL-uri. Cu toate acestea, relația nu este una semnificativă statistic în acest caz, așa cum sugerează valoarea lui p mai mare de pragul de 0,05. Deși coeficientul de corelație dintre omogenitatea politică a GAL-ului și performanța ca diversitate de proiecte este suficient de mare, mai exact -0,36, această corelație nu este semnificativă statistic.

Așadar, în ceea ce privește impactul spațial al programului LEADER acesta se dovedește a fi unul mai semnificativ asupra GAL-urilor de dimensiuni mai mari ca număr de comune gestionate și ca suprafață ocupată, dacă este să ne referim doar la trăsăturile cantitative. Din perspectiva trăsăturilor calitative, impactul spațial este unul mai pronunțat la nivelul GAL-urilor mai omogene politic. Bineînțeles, așa cum s-a observat, intensitatea acestor relații este în general una suficient de slabă în ciuda faptului că două din cele trei relații sunt semnificative statistic. De asemenea, există diferențe între rezultatele înregistrate prin raportare la performanța GAL-urilor văzută ca grad de absorbție a fondurilor și cea văzută ca potențial de implementare a unor proiecte cât mai diverse. Aceasta sugerează, la fel ca în cazul impactului economic, că LEADER, până la acest punct, poate fi considerat un instrument cu efect asupra teritoriului rural românesc, dar nu neapărat un instrument de impact în măsura în care rezultatele aduse nu sunt unele robuste, cel puțin pe termen scurt. De asemenea, cu siguranță că există și alți factori care pot explica rezultatele LEADER în România și aceștia trebuie identificați pentru a putea da un verdict final cu privire la impactul programului. Dincolo de aceasta însă, o posibilă explicație a acestor rezultate superficiale în dezvoltarea spațiului rural poate fi și perioada relativ redusă ce s-a scurs de la implementarea programului și până în prezent. Faptul că pot fi identificate niște trenduri pozitive în evoluția economică a comunelor beneficiare LEADER, niște relații între configurația GAL-urilor și performanța acestora, este un semn că LEADER reușește să ajungă treptat la obiectivul său final. Această creștere lentă,

dar sigură, nu poate fi decât de bun augur. Însăși dezvoltarea durabilă, obiectivul final al programelor europene de dezvoltare, este un proces de durată care necesită acțiuni sigure, stabile, capabile a genera un impact vizibil mult după ce sprijinul se va fi finalizat. Astfel, este necesară reluarea acestor analize de impact și completarea lor la momentul la care programul LEADER în România va fi unul matur din punctul de vedere al implementării sale. Doar atunci impactul său va putea fi apreciat cu o precizie ridicată și evaluată magnitudinea reală a acestuia.

V.2.3 Alcătuirea internă a GAL-ului ideal în România și gradul de conformitate al rețelei actuale de GAL-uri cu aceasta

Plecând de la rezultatele obținute în urma evaluării impactului economic și a celui spațial, poate fi creionată, în linii mari, imaginea GAL-ului ideal în România. Acest “ideal” se referă la alcătuirea internă pe care un GAL este indicat să o aibă, atât din punctul de vedere al trăsăturilor calitative cât și al celor cantitative, pentru a-și crește șansele de a atinge o performanță maximă în absorbția fondurilor LEADER și implementarea unei diversități cât mai mari de proiecte. Cele două analize de impact au scos în evidență faptul că între alcătuirea GAL-urilor, văzută din perspectiva celor cinci variabile explicative, și performanța acestora se dezvoltă relații cu o intensitate, sens și semnificativitate diferită. Luând în considerare aceste relații, se poate realiza un clasament al condițiilor pe care un GAL trebuie să le îndeplinească pentru a fi mai performant ca grad de absorbție a fondurilor LEADER și diversitate a proiectelor implementate. Acest clasament are la bază valorile coeficienților de corelație, dar mai ales semnificativitatea relațiilor dintre variabilele independente și variabila dependentă (vezi tabel 4).

Tabel 4. Clasamentul celor 5 criterii de performanță pentru construirea unui GAL “ideal”

Clasament	Variabila explicativă	Coeficient de corelație	Variabila dependentă
Criteriul 1	Dimensiune GAL (nr. comune)	0,56 (semnificativ)	Indice diversitate proiecte LEADER
Criteriul 2	Suprafață GAL (km ²)	0,46; 0,18 (semnificativ)	Indice diversitate proiecte LEADER; fonduri / locuitor
Criteriul 3	Omogenitate politică	0,15 (semnificativ)	Fonduri / locuitor
Criteriul 4	Distanța față de un centru urban	0,18	Fonduri / locuitor
Criteriul 5	Omogenitate IDUL	-0,13	Fonduri / locuitor

Sursa: rezultate proprii

Astfel, un prim criteriu pe care un GAL trebuie să îl îndeplinească pentru a fi unul mai performant este acela de a avea sub tutelă un număr cât mai mare de comune. Potrivit

rezultatelor, numărul de comune gestionat de GAL prezintă o relație de directă proporționalitate cu performanța acestuia de a implementa proiecte cât mai diverse. Dintre toți cei 5 indicatori, numărul de comune gestionate de fiecare GAL se corelează cel mai puternic cu variabila dependentă, performanța GAL-ului în cazul de față. Această relație de directă proporționalitate este prezentă în raport cu performanța văzută ca diversitate a proiectelor implementate. O relație pozitivă, semnificativă statistic și de intensitate ridicată se înregistrează doar în raport cu acest tip de performanță menționat anterior. Așadar, cu cât un GAL are în gestiune un număr mai mare de comune, cu atât acesta va fi capabil să implementeze proiecte mai diverse. O posibilă explicație a acestui comportament poate fi diversitatea și complementaritatea comunelor ca resurse ce favorizează creșterea diversității proiectelor.

Pe a doua poziție în clasament se află suprafața ocupată de GAL, o trăsătură cantitativă la fel ca cea anterioară, dar care face referire la dimensiunea GAL-ului văzută ca extindere spațială și nu ca influență teritorială, cum este cazul numărului de comune aflate în administrare. De această dată, relația în raport cu variabila dependentă, performanța GAL-ului, este de o intensitate ceva mai redusă, dar în continuare pozitivă. Relația este una semnificativă statistic atât în cazul performanței ca fonduri absorbite, cât și în cazul performanței ca diversitate a proiectelor implementate. Astfel, cel de-al doilea criteriu pe care un GAL trebuie să îl îndeplinească pentru a fi performant este ca extinderea sa teritorială să fie una mai mare. Bineînțeles, nu există o extindere standard pe care un GAL trebuie să o aibă pentru a fi performant. Acest aspect este unul discutabil și poate să difere, însă ceea ce trebuie urmărit este ca această extindere teritorială să asigure o gestionare mai eficientă a problemelor locale și tranziția de la județ la comună.

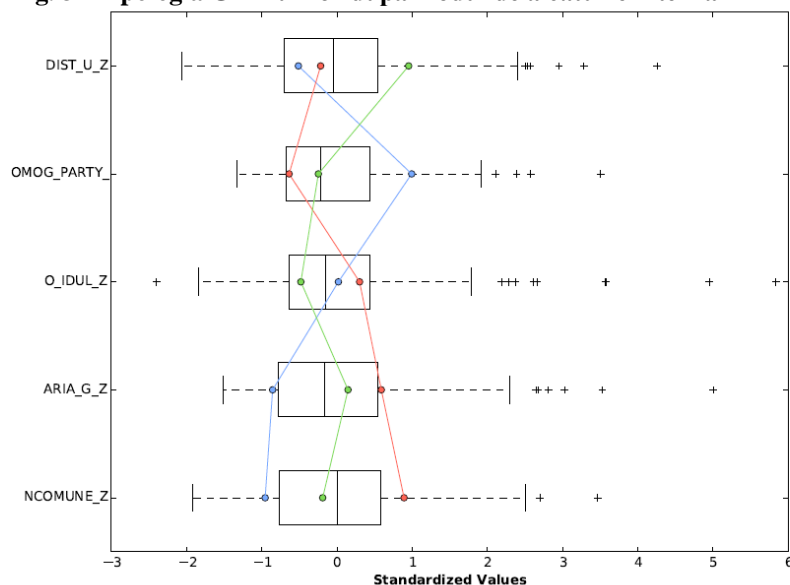
După intensitatea și semnificativitatea statistică a relației, cel de-al treilea criteriu este gradul de omogenitate politică a GAL-ului. O omogenitate politică scăzută conduce la o performanță mai ridicată a GAL-ului de a absorbi fonduri pe cap de locuitor. Deși semnificativă statistic, această relație nu este una de o intensitate ridicată, ceea ce face ca acest criteriu să fie abia cel de-al treilea în clasament. În ceea ce privește relația dintre omogenitatea politică și performanța văzută ca diversitate a proiectelor, aceasta nu este una semnificativă statistic. Faptul că se observă această relație, chiar și în raport doar cu una din cele două variabile dependente, indică faptul că politicul are o influență asupra rezultatelor LEADER. Astfel, apartenența comunelor GAL-ului la partide politice diferite favorizează absorbția fondurilor LEADER. Poate că acest fapt poate fi pus și pe seama unei competiții mai mari între parteneri având în vedere că aceștia urmăresc obiective politice diferite.

Ultimele criterii din clasament se referă la distanța GAL-ului față de cel mai apropiat centru urban și gradul de omogenitate internă ca nivel de dezvoltare a comunelor administrate. Poziționarea în coada clasamentului se datorează nesemnificativității statistice a relației și intensității sale reduse. Astfel, în cazul criteriului patru (distanța față de urban), deși relația este una pozitivă, nu putem afirma cu un grad ridicat de încredere că GAL-urile profund rurale au șanse mai mari de a fi mai performante. Același lucru este valabil și în cazul criteriului cinci. Cu toate acestea, ar fi interesant ca această analiză să fie reluată la momentul în care LEADER va fi un program matur ca ani de implementare în România pentru a vedea dacă intensitatea și sensul celor două relații au rămas neschimbate sau dacă acestea se dovedesc în cele din urmă a influența performanța GAL-urilor.

Fără îndoială că lista criteriilor pe care GAL-ul “ideal” trebuie să le îndeplinească poate continua sau se poate schimba în timp. Aceasta pentru că există o diversitate de factori care pot acționa asupra performanței GAL-urilor, factori care pot să difere de la un teritoriu la altul. Cu toate acestea, luând în considerare doar acești cinci factori analizați în lucrarea de față, pot fi identificate câteva aspecte generale pe care viitoarele GAL-uri le-ar putea avea în vedere în momentul construirii parteneriatului pentru a-și crește șansele de a fi performante.

Plecând de la aceste cinci criterii, a fost analizat gradul de conformitate al GAL-urilor cu acestea pentru a vedea care este procentul GAL-urilor “ideale” în rețeaua actuală de asociații LEADER. În acest sens, metoda aplicată a fost *Grouping Analysis* din programul ArcMap ce permite separarea GAL-urilor pe mai multe categorii în funcție de similaritatea acestora din perspectiva unui set de variabile. În cazul de față, separarea s-a făcut în funcție de similaritatea GAL-urilor ca valori ale celor cinci indicatori folosiți în analiza impactului spațial. Au rezultat trei clase de GAL-uri caracterizate de o alcătuire diferită. Prima clasă este cea a GAL-urilor situate la cea mai mică distanță față de așezările urbane, aceste asociații fiind caracterizate de cea mai ridicată omogenitate politică și cea mai mică extindere teritorială ca suprafață ocupată, dar și ca număr de comune aflate în administrare (vezi fig. 37). Din punctul de vedere al gradului de omogenitate internă ca valori ale IDUL, aceste GAL-uri “periurbane” se situează puțin peste media generală a celor 239 de asociații LEADER românești. Raportat la cele cinci criterii și ordinea importanței lor, GAL-urile incluse în această primă clasă nu sunt tocmai

Fig. 37 Tipologia GAL-urilor după modul de alcătuire internă

Sursa: reprezentare proprie

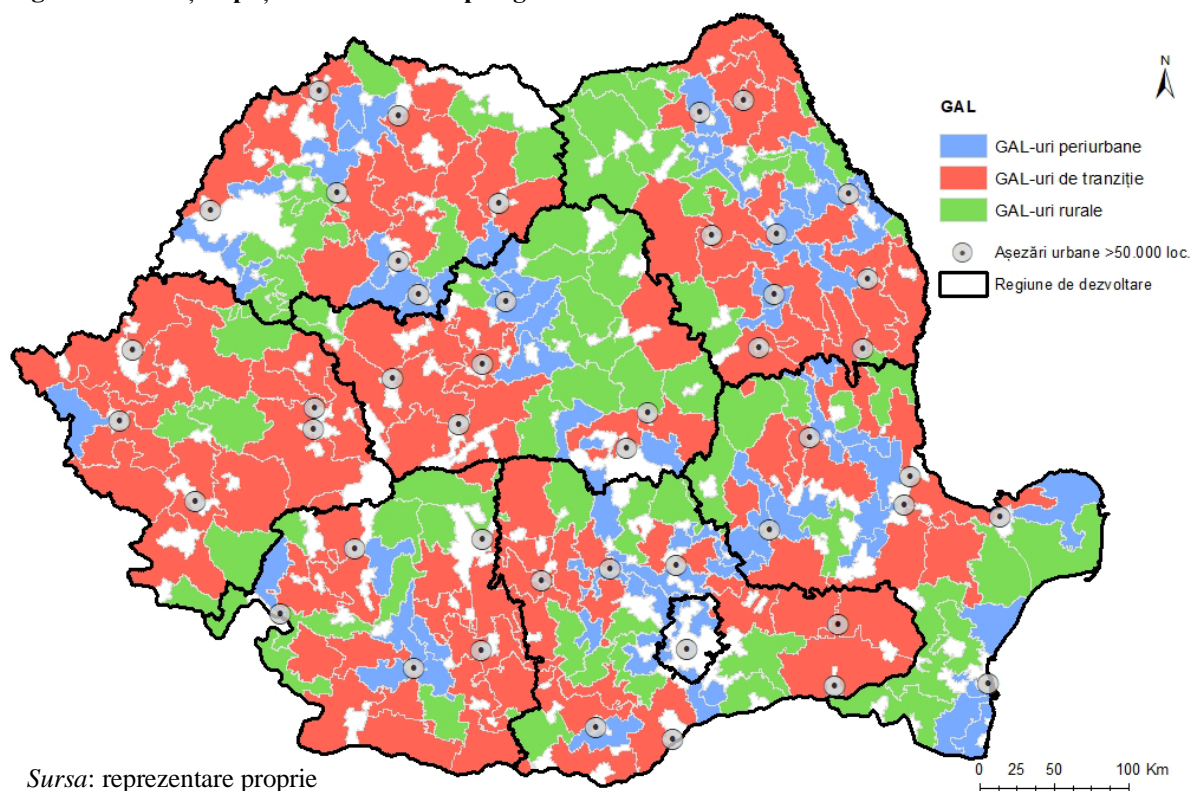
eficiente deoarece încalcă două din cele trei criterii de bază ale unui GAL așa-zis ideal. Acestea se referă la suprafața ocupată și la numărul de comune aflate sub coordonare, capitole la care GAL-urile “periurbane” se află, în medie, în coada clasamentului. Astfel, dacă este să ne ghidăm după “rețeta succesului” alcătuită din cele cinci criterii, pentru a deveni mai performante aceste GAL-uri trebuie să se extindă în suprafață și să își crească numărul de parteneri.

A doua clasă este cea a GAL-urilor situate la o distanță ceva mai mare față de urban comparativ cu cele din clasa anterioară. Acestea sunt cele mai eterogene politic, cele mai eterogene ca nivel intern de dezvoltare, însă sunt cele mai mari ca extindere teritorială și număr de comune aflate în administrare. Astfel, GAL-urile din această clasă respectă două din cele trei criterii esențiale, și anume suprafață cât mai mare și un număr cât mai mare de comune partenere. Potrivit rezultatelor obținute în urma evaluării impactului spațial, acestea două împreună cu omogenitatea politică sunt cele trei criterii de bază ale unui GAL performant. Aceasta pentru că sunt singurii indicatori ce prezintă o corelație semnificativă statistic cu nivelul de performanță al GAL-urilor ca grad de absorbție a fondurilor și diversitate de proiecte implementate. Având în vedere acest aspect, putem spune că GAL-urile din clasa intermediară sunt pasibile a înregistra o performanță superioară. Cu toate că nu toate criteriile de performanță sunt îndeplinite, faptul că respectă două din cele trei criterii de bază este ceea ce demonstrează potențialul ridicat al acestora de a înregistra rezultate dintre cele mai bune în absorbția fondurilor LEADER și implementarea unei diversități cât mai mari de proiecte.

Cea de-a treia clasă pune în prim-plan GAL-urile situate la cea mai mare distanță față de așezările urbane, sau cu alte cuvinte, GAL-urile cele mai rurale. Ca omogenitate politică acestea se situează în jurul mediei și sunt cele mai omogene ca nivel de dezvoltare. În privința extinderii teritoriale, aceste GAL-uri “rurale” nu sunt cele mai mari în suprafață, dar se situează peste media generală. Totodată, nu sunt cele mai mari ca număr de comune gestionate, dar nu se îndepărtează foarte mult de valoarea medie. La nivel general, GAL-urile incluse în această clasă nu excelează în respectarea niciunuia dintre cele trei criterii de bază. În cazul tuturor celor cinci indicatori poziționarea GAL-urilor este una în jurul valorilor mediei, singurul criteriu îndeplinit cu succes fiind distanța față de urban. Cu toate acestea, faptul că relația dintre această variabilă și performanța GAL-urilor, atât ca absorbție a fondurilor, cât și ca diversitate a proiectelor, nu este una semnificativă statistic, face ca respectarea acestui criteriu să nu fie un aspect atât de important. Așadar, pentru a crește performanța acestor GAL-uri este necesară o extindere în suprafață, o creștere a numărului de parteneri și o atenție ridicată în alegerea partenerilor astfel încât aceștia să conducă la o creștere a omogenității politice. Aceste schimbări nu trebuie să fie în mod imperios unele majore, ci mai degrabă să aducă o îmbunătățire a condițiilor actuale.

Analizând distribuția spațială a celor trei tipuri de GAL-uri, se observă că cele mai frecvent întâlnite sunt cele din categoria de mijloc, mai exact acele GAL-uri care respectă două

Fig. 38 Distribuția spațială a celor trei tipologii de GAL-uri

din cele trei criterii esențiale (vezi fig. 38). 40,6% dintre GAL-uri intră în această categorie ce poate fi considerată “ideală” tocmai datorită faptului că din punctul de vedere al alcătuirii sale se conformează cel mai bine celor cinci criterii. Aceste tipuri de GAL-uri ideale sunt prezente deopotrivă în est și în vest, teritorii diferite ca nivel de dezvoltare, cu toate că într-adevăr se remarcă o prezență mai mare a acestora în vest. Performanța de a absorbi fonduri LEADER este una ușor sub media generală, media GAL-urilor din această clasă fiind de 78,3 Euro/locuitor față de 82,2 Euro/locuitor cât este media generală a tuturor celor 239 de GAL-uri românești. Din punctul de vedere al performanței văzută ca implementare a unei diversități cât mai mari de proiecte LEADER, aceste GAL-uri intermediare sau „de tranziție” se ridică peste media generală. Astfel, dacă media generală a indicelui de diversitate a proiectelor atinge o valoare de 0,63, în cazul GAL-urilor incluse în această clasă media indicelui de diversitate a proiectelor este de 0,7.

Pe locul al doilea ca frecvență se află GAL-urile „periurbane”, 32,6% dintre asociațiile LEADER fiind incluse în această categorie. Nu se conturează tipare spațiale clare în distribuția acestor GAL-uri, ele fiind dispersate pe întreg teritoriul țării. În ceea ce privește poziționarea lor față de media tuturor asociațiilor LEADER ca performanță, aceste GAL-uri se află la nivelul mediei generale în materie de fonduri absorbite (81,9 Euro/locuitor - media GAL-urilor din această clasă față de 82,2 Euro/locuitor - media generală a tuturor GAL-urilor) și sub medie ca diversitate a proiectelor implementate (media indicelui de diversitate a proiectelor pentru GAL-urile din această clasă este de 0,54 față de media generală de 0,63).

Cele mai puțin frecvente GAL-uri sunt cele „rurale”, cu o pondere de doar 26,8% din total. Ca distribuție spațială, acestea sunt mai prezente în est decât în vest și în special în zona montană unde formează adevărate grupări spațiale. Media performanței de absorbție a fondurilor pentru GAL-urile din această clasă se ridică peste media generală (88.6 Euro/locuitor față de media generală de 82.2 Euro/locuitor). Nu același fapt se poate remarca și în cazul mediei ca performanță în implementarea unor proiecte cât mai diverse, aici media GAL-urilor acestei clase fiind doar la nivelul mediei generale (media indicelui de diversitate a proiectelor atât în cazul acestei clasei, cât și la nivel general este de 0,63).

Dacă este să punem în comparație toate cele trei tipuri de GAL-uri, așa cum a fost precizat anterior, clasa GAL-urilor ideale este cea „de tranziție” deoarece respectă cel mai bine ordinea celor cinci criterii de performanță. De asemenea, dacă este să facem o sinteză a modului de poziționare al fiecărei clase față de media generală în ceea ce privește cele două tipuri de

performanță, clasa GAL-urilor intermediare prezintă poziționarea cea mai favorabilă (vezi tabel 5). Aceasta deoarece se află peste medie la capitolul diversitate proiecte, respectiv sub medie la capitolul absorbție fonduri, însă în acest de-al doilea caz diferența față de media

Tabel 5. Poziționarea celor trei tipologii de GAL-uri în raport cu criteriile de performanță

Clasa GAL	Performanță fonduri absorbite	Performanță diversitate proiecte
GAL-uri “periurbane”	Poziționare la nivelul mediei generale a GAL-urilor (=)	Poziționare sub nivelul mediei generale a GAL-urilor (-)
GAL-uri de tranziție	Poziționare sub nivelul mediei generale a GAL-urilor (-)	Poziționare peste nivelul mediei generale a GAL-urilor (+)
GAL-uri „rurale”	Poziționare peste nivelul mediei generale a GAL-urilor (+)	Poziționare la nivelul mediei generale a GAL-urilor (=)

Sursa: reprezentare proprie

generală nu este una semnificativă (-3,9 Euro/locuitor). În ceea ce privește GAL-urile “periurbane” și GAL-urile “rurale”, dacă este să facem o comparație între acestea, GAL-urile “rurale” sunt mai eficiente. Aceasta pentru că se află la nivelul mediei ca diversitate a proiectelor (=), respectiv peste medie ca fonduri absorbite (+), spre deosebire de GAL-urile periurbane ce se află la nivelul mediei ca absorbție a fondurilor (=), dar sub medie ca diversitate a proiectelor (-). Eficiența mai mare a GAL-urilor “rurale” poate fi rezultatul unei conștientizări mai profunde a oportunităților oferite de LEADER pentru dezvoltare. De cealaltă parte, diversitatea mai mare a instrumentelor disponibile pentru dezvoltare întâlnită în cazul GAL-urilor “periurbane” poate genera un interes mai scăzut pentru programul LEADER în rândul acestora. Am putea spune că GAL-urile „rurale” sunt destul de similare celor „de tranziție”, ambele având valori peste medie la unul din cele două tipuri de performanță. Motivul pentru care GAL-urile „de tranziție” au fost considerate superioare celor „rurale”, este acela că cele „de tranziție” au valori peste medie la acel tip de performanță care oferă mai multe avantaje pentru o dezvoltare durabilă a comunităților. Astfel, este mai important ca un GAL să aibă o performanță ridicată în a implementa proiecte diverse decât o performanță ridicată în absorbția unor fonduri mari pe cap de locuitor. Aceasta pentru că o diversitate mare a proiectelor asigură diversificarea economiei locale și creează oportunități pentru populația locală (ex. locuri de muncă). În schimb, o performanță ridicată ca absorbție a fondurilor aduce avantaje materiale efemere. Mult mai important este modul de utilizare al acestor fonduri, modul în care sunt investite și viziunea pe termen lung decât abundența acestora.

Luând toate aceste aspecte în considerare, putem spune că în prezent rețeaua actuală de GAL-uri se conformează modelului ideal de GAL în proporție de 40,6%. Aceasta reprezintă de fapt procentul GAL-urilor incluse în clasa „de tranziție” considerată a fi cea mai performantă dintre toate cele trei. Fără îndoială că această clasă este departe de a fi vreun etalon. Meritul ei însă este acela de a fi îndeplinit criteriile de bază ce i-au creat condițiile favorabile atingerii unei performanțe mai mari. Totodată, trebuie subliniat faptul că atât alcătuirea internă ideală a GAL-ului creionată de-a lungul acestui capitol, cât și gradul de conformitate al rețelei actuale de GAL-uri cu aceasta sunt doar niște rezultate generale. Cu siguranță acestea nu au valoare de verdict final. Aceasta din același motiv menționat și în începutul capitolului, și anume acela al diversității factorilor care acționează asupra performanței GAL-urilor și al influenței diferite pe care o pot avea asupra modului de funcționare al asociațiilor. De aceea este necesară continuarea acestei cercetări, dar mai ales reluarea ei la momentul la care LEADER va deveni un program matur în România ca ani de implementare. Doar printr-o astfel de abordare vor putea fi creionate concluzii solide și cu un grad mult mai mare de încredere.

V.3. Impactul social

Așa cum s-a văzut în capitolele anterioare, rezultatele cantitative ale programului LEADER s-au dovedit a fi prea puțin însemnate pentru a putea produce un impact real la nivelul teritoriilor beneficiare. Cu toate acestea, trebuie reamintit faptul că LEADER se dorește a fi în principal un instrument care să deschidă calea spre un nou mod de guvernare bazat pe o abordare de tip *bottom-up* a problemelor locale, pe o colaborare strânsă între actorii locali și pe parteneriatul public-privat. Noul mod de guvernare aduce avantajul unei implicări și eficiențe mai mari a comunităților locale în a-și gestiona propriile probleme. Aceasta contribuie la dezvoltarea durabilă a comunităților rurale în măsura în care o bună cunoaștere a teritoriului asigură o valorificare eficientă a resurselor de care acesta dispune. Pentru realizarea acestui obiectiv, de dezvoltare durabilă, sunt necesare schimbări de natură calitativă la nivelul comunităților incluse în GAL-uri. Acestea se referă la îmbunătățirea calității relațiilor dintre actorii locali, dezvoltarea *networking*-ului dintre aceștia, creșterea interesului de a iniția parteneriate locale, de a implementa soluții și proiecte inovatoare care să pună în valoare mai bine teritoriul. De aceea, pentru a putea aprecia corect contribuția adusă de LEADER la dezvoltarea comunităților beneficiare, se impune și realizarea unei evaluări de natură calitativă, o evaluare care să scoată în evidență impactul social al programului.

Astfel, pentru a asigura o evaluare cât mai pertinentă a rezultatelor programului LEADER, în capitolul de față se va urmări aprecierea impactului social al acestuia la nivelul

comunităților incluse în GAL-urile românești. Așa cum afirmă Carley și Bustelo (1984), impactul social scoate în evidență "ce contribuție aduce sau poate să aducă intervenția propusă în viața locuitorilor și în îndeplinirea obiectivelor vizate pentru dezvoltare". Astfel, întrebarea la care încearcă să răspundă capitolul de față este dacă LEADER a reușit sau nu să aducă acele schimbări de ordin calitativ în comunitățile beneficiare, și dacă da, care sunt acelea.

V.3.1 Percepția GAL-urilor la nivel general privind impactul social al programului LEADER

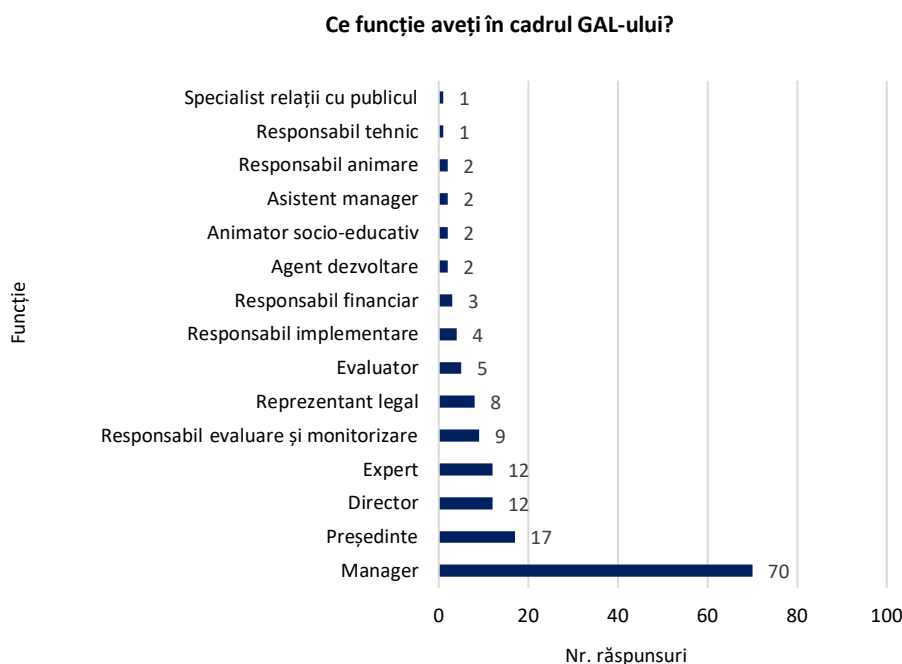
Un prim pas pentru aprecierea impactului social a fost acela de a consulta reprezentanții GAL-urilor românești cu privire la rezultatele calitative ale programului pe care aceștia le-au observat la nivelul teritoriului administrat. Pentru aceasta a fost realizat un chestionar prin care s-a urmărit identificarea acelor direcții pe care LEADER a reușit să acționeze mai bine, dar și mai puțin bine, în comunitățile rurale beneficiare din România. Chestionarul a fost structurat pe cele șapte caracteristici ale programului LEADER: abordare *bottom-up*, abordare locală, parteneriat local, strategie integrată și multi-sectorială, *networking*, cooperare, inovare. Aceasta a permis formarea unei imagini cât mai ample, mai detaliate asupra evoluției comunităților după implementarea programului și asupra schimbărilor de ordin calitativ pe care acestea le-au înregistrat datorită introducerii instrumentului european.

Pentru o evaluare corectă a percepției GAL-urilor cu privire la impactul social al programului LEADER, chestionarul a fost aplicat unui număr de 150 de asociații, ceea ce reprezintă 62,7% din totalul GAL-urilor românești. Formula aplicată în calcularea dimensiunii eșantionului a fost cea elaborată de Yamane (1967), o metodă frecvent utilizată în studiile ce au în prim-plan o populație de dimensiune redusă, cum este și cazul de față unde populația totală este dată de cele 239 de GAL-uri românești. Răspunsul celor 150 de GAL-uri asigură astfel un grad de încredere de 95% în rezultatele obținute, marja de eroare fiind de $\pm 5\%$. În construirea eșantionului s-a utilizat eșantionarea proporțională stratificată, o metodă ce asigură reducerea variabilității eșantionului. Astfel, primii pași în construirea eșantionului au constat în identificarea a trei tipuri de straturi în populația totală și calcularea ponderii indivizilor fiecărui strat din populația totală. Pentru că în urma analizei impactului spațial al programului LEADER au rezultat trei tipuri diferite de GAL-uri din perspectiva performanței acestora, cele 3 tipuri au fost folosite ca reper în formarea celor 3 straturi. A rezultat astfel stratul GAL-urilor rurale, stratul GAL-urilor de tranziție și stratul GAL-urilor periurbane. Ulterior, în funcție de ponderea indivizilor fiecărui strat din populația totală, a fost calculat și numărul de GAL-uri chestionate din fiecare strat. Mai precis, dacă stratul GAL-urilor periurbane este alcătuit din 78

de asociații LEADER, ceea ce reprezintă 32,6% din totalul celor 239 de GAL-uri românești, din acest strat au fost extrase aleatoriu 49 de asociații pe care a fost aplicat chestionarul. Aceasta deoarece cele 49 de GAL-uri periurbane alese reprezintă la rândul lor același procent de 32,6% în eșantionul format din 150 de GAL-uri. Urmând aceeași pași, au fost alese alte 61 de asociații din stratul GAL-urilor de tranziție și 40 din cel al GAL-urilor rurale. În acest fel, prin metoda eșantionării proporționale stratificate s-a asigurat construirea unui eșantion cu o structură cât mai apropiată de structura reală, ceea ce asigură o acuratețe mai mare a rezultatelor obținute.

Chestionarul aplicat celor 150 de GAL-uri a fost instrumentul prin care s-a analizat percepția asupra impactului social al programului LEADER la nivelul comunităților beneficiare. Răspunsurile au fost oferite în principal de managerii GAL-urilor selectate (46,7%), urmați de președinți și directori de GAL (vezi fig 39). 34% dintre răspunsuri au fost oferite de alte categorii de angajați (ex. expert, evaluator, asistent manager, responsabil financiar etc.). Faptul că atât personalul aflat pe poziție de execuție, cât și cel aflat pe poziție de conducere a răspuns la chestionar, asigură o imagine mai amplă asupra percepției generale cu privire la impactul social al programului LEADER.

Fig. 39 Funcția respondenților în cadrul GAL-ului

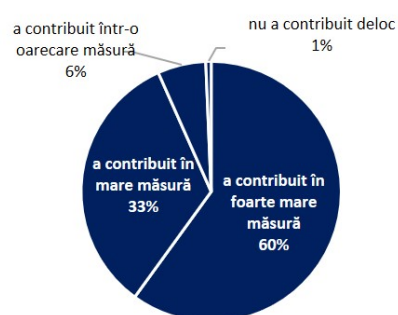

Sursa: reprezentare proprie

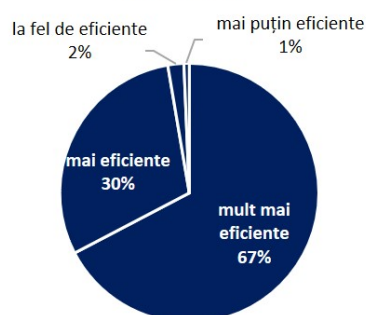
Așa cum a fost menționat și în începutul capitolului de față, întrebările chestionarului au fost structurate pe cele 7 caracteristici ale programului LEADER pentru a putea avea o perspectivă multifacetată asupra rezultatelor calitative ale instrumentului financiar european. Prima secțiune a chestionarului a cuprins două întrebări prin care s-a urmărit aprecierea percepției GAL-urilor cu privire la eficiența noii abordări *bottom-up* implementată prin programul LEADER în comunitățile rurale. Acest tip de abordare presupune un nivel ridicat de implicare al populației locale, al actorilor locali în procesul de luare a deciziilor, aceștia contribuind major la definirea direcției ce trebuie urmată în vederea dezvoltării proprii comunități. Prin abordarea *bottom-up* LEADER își dorește să ofere o mai mare putere de decizie nivelurilor ierarhice inferioare, comunitatea locală fiind direct implicată în conturarea strategiei de dezvoltare a propriului teritoriu și stabilirea priorităților acesteia. Astfel, un prim aspect evaluat cu ajutorul chestionarului a fost măsura în care noul tip de abordare a reușit să aducă o schimbare pozitivă la nivelul comunităților rurale. Această schimbare a fost privită din perspectiva eficienței soluțiilor identificate și al deciziilor luate în urma consultării cu actorii locali. Potrivit rezultatelor, 93% dintre GAL-urile chestionate consideră consultarea cu actorii locali, specifică abordării *bottom-up*, ca fiind de bun augur, aceasta contribuind în mare sau foarte mare măsură la identificarea unor soluții mai eficiente (vezi fig. 40). Cât despre eficiența deciziilor, procentul se menține la cote la fel de ridicate, 97% dintre respondenți considerând că implicarea și consultarea actorilor locali a condus la decizii mai eficiente sau mult mai eficiente.

Fig. 40 Percepția generală asupra eficienței abordării *bottom-up*

În ce măsură a contribuit consultarea cu actorii locali la identificarea unor soluții mai bune pentru problemele comunității GAL-ului?

Credeți că deciziile luate prin consultare cu actorii locali sunt mai eficiente sau mai puțin eficiente decât cele luate fără consultarea actorilor locali?

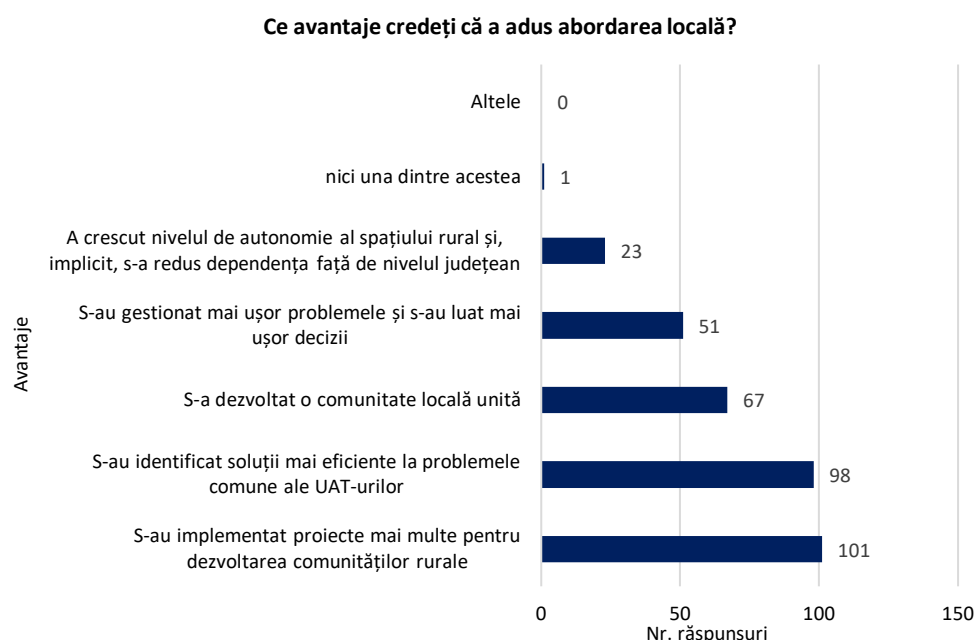

Sursa: reprezentare proprie

Cel de-al doilea principiu al programului LEADER face referire la introducerea unei abordări de tip local ce presupune ca acțiunile implementate să aducă beneficii și să răspundă problemelor de la nivelul întregii comunități și nu doar de la nivelul anumitor categorii sociale sau grupuri. LEADER a creat premisele favorabile introducerii unei abordări de tip local prin formarea unor noi organisme teritoriale, denumite GAL-uri. Acestea au rezultat în urma

parteneriatului dintre aşezări rurale vecine şi similare ca alcătuire socială, ca funcţionalitate, aşezări ce împart aceleaşi tradiţii, obiceiuri şi nevoi. Pentru a vedea în ce măsură introducerea abordării de tip local prin LEADER a fost eficientă, cea de-a doua secţiune a chestionarului a avut în vedere aprecierea percepţiei GAL-urilor cu privire la acest aspect. Astfel, prima din cele două întrebări adresate în această secţiune a reuşit să surprindă schimbările pozitive rezultate, avantajele aduse la nivelul comunităţilor rurale de abordarea de tip local. Potrivit răspunsurilor, acestea constau în implementarea mai multor proiecte de dezvoltare a comunităţilor, identificarea unor soluţii mai eficiente şi dezvoltarea unor comunităţi locale unite (vezi fig. 41). Alte avantaje indicate de GAL-uri au fost gestionarea şi identificarea mai uşoară a problemelor şi deciziilor şi creşterea nivelului de autonomie a spaţiului rural. Un singur respondent consideră că abordarea de tip local nu a adus nici unul dintre aceste avantaje, însă faptul că peste 90% dintre GAL-urile chestionate au avut o percepţie pozitivă, oferă o bază solidă pentru a putea considera că abordarea locală a adus schimbări pozitive la nivelul comunităţilor rurale beneficiare LEADER. Mai mult decât atât, faptul că respondenţii au indicat ca principal avantaj implementarea mai multor proiecte de dezvoltare a comunităţii, subliniază succesul introducerii abordării locale. Aceasta deoarece acest avantaj constituie, de altfel, principalul obiectiv al acestui tip de abordare.

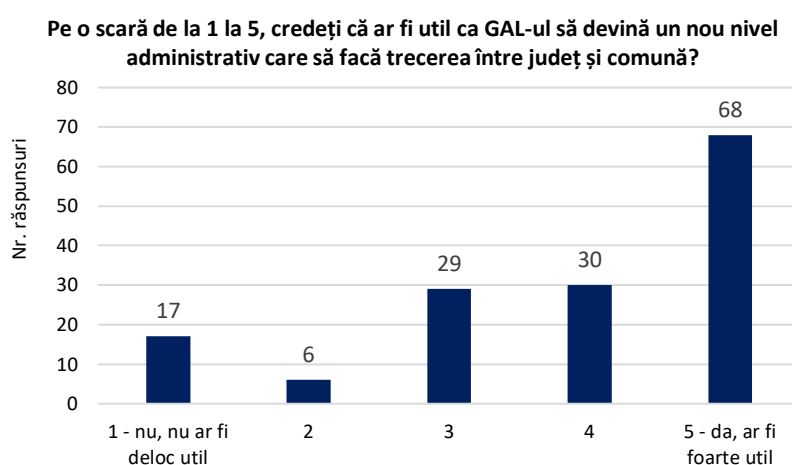
Fig. 41 Percepţia generală cu privire la eficienţa abordării locale (întrebare 1)

Sursa: reprezentare proprie

Având în vedere că abordarea locală introdusă prin LEADER a condus la formarea unor noi comunități rurale omogene și că absența unor forme de organizare teritorială de tip intercomunal reprezintă o problemă de actualitate în România, prin intermediul chestionarului s-a încercat aprecierea percepției cu privire la potențialul de transformare a GAL-urilor într-un nou nivel administrativ care să facă tranziția între județ și comună. Astfel, 65% dintre respondenți consideră că dezvoltarea viitoare a GAL-urilor ca un nou nivel administrativ NUTS 4 ar fi utilă sau foarte utilă (vezi fig. 42). Așadar, dincolo de a fi adus avantaje la nivelul

Fig. 42 Percepția generală cu privire la eficiența abordării locale (întrebare 2)

Sursa: reprezentare proprie

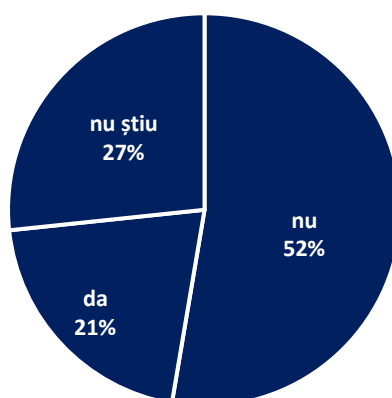
comunităților beneficiare pentru dezvoltarea unitară a acestora, abordarea locală se dovedește a fi creat premisele favorabile pentru o viitoare introducere a unui nivel administrativ intermediar. Aceste GAL-uri pot constitui un bun punct de plecare pentru crearea unor formațiuni teritoriale de rang NUTS 4 în măsura în care omogenitatea ca alcătuire internă și experiența acumulată în gestionarea problemelor comunităților rurale au fost asigurate prin programul LEADER.

GAL-urile formate prin programul LEADER au la bază parteneriatul dintre actorii locali, actori publici, privați și societatea civilă. Acesta este, de altfel, cel de-al treilea principiu al programului european. Potrivit Rețelei Europene pentru Dezvoltare Rurală (ENRD), acest parteneriat realizat cu sprijinul LEADER presupune ca beneficiarii politicilor de dezvoltare, ce anterior aveau un rol pasiv, să devină membri activi și adevărați vectori de dezvoltare ai comunității din care aceștia fac parte. Chestionate cu privire la existența acestor parteneriate public-private în perioada anterioară implementării programului european, 52% dintre GAL-uri au afirmat că aceste forme de parteneriat nu existau la nivel local înaintea înființării

asociațiilor LEADER (vezi fig. 43). De asemenea, 27% dintre respondenți nu au reușit să ofere informații clare cu privire la acest aspect, afirmând că nu știu dacă aceste parteneriate au existat sau nu la momentul respectiv. Doar 21% au oferit un răspuns afirmativ, procentajul mic indicând că această practică nu era una răspândită în spațiul rural românesc anterior anului 2007 și că LEADER poate fi considerat punctul de plecare în formarea parteneriatelor public-

Fig. 43 Percepția generală cu privire la parteneriatul local

Existau proiecte locale / parteneriate între autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă înainte de înființarea GAL-ului?

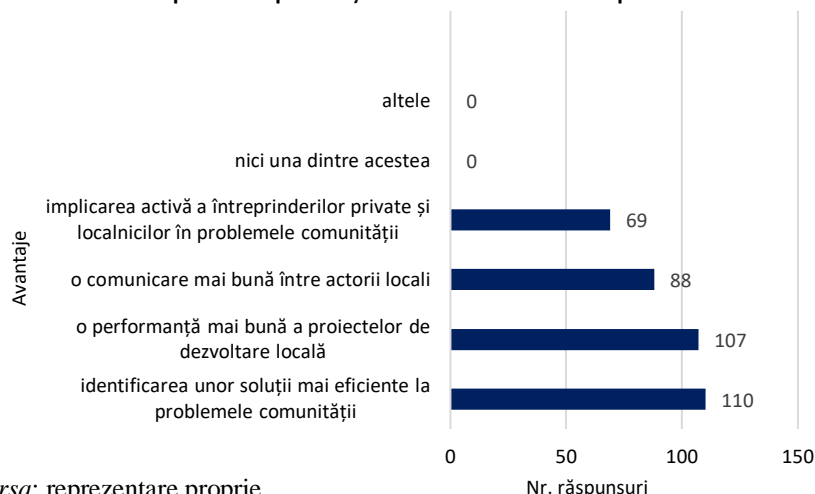

Sursa: reprezentare proprie

private. Astfel, o altă schimbare pozitivă adusă de LEADER la nivelul comunităților beneficiare constă în stimularea dezvoltării parteneriatelor dintre actori locali aparținând unor categorii diferite (public și privat) ceea ce oferă cadrul favorabil unei dezvoltări durabile. Principalele avantaje rezultate în urma formării acestor parteneriate rurale sunt văzute ca fiind performanța mai bună a proiectelor de dezvoltare și soluțiile mai eficiente la problemele comunității (vezi fig. 44). Totodată, aceste parteneriate public-private sunt considerate a

Fig. 44 Percepția generală cu privire la avantajele parteneriatului local

Ce avantaje credeți că aduce parteneriatul dintre autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă realizat prin GAL?

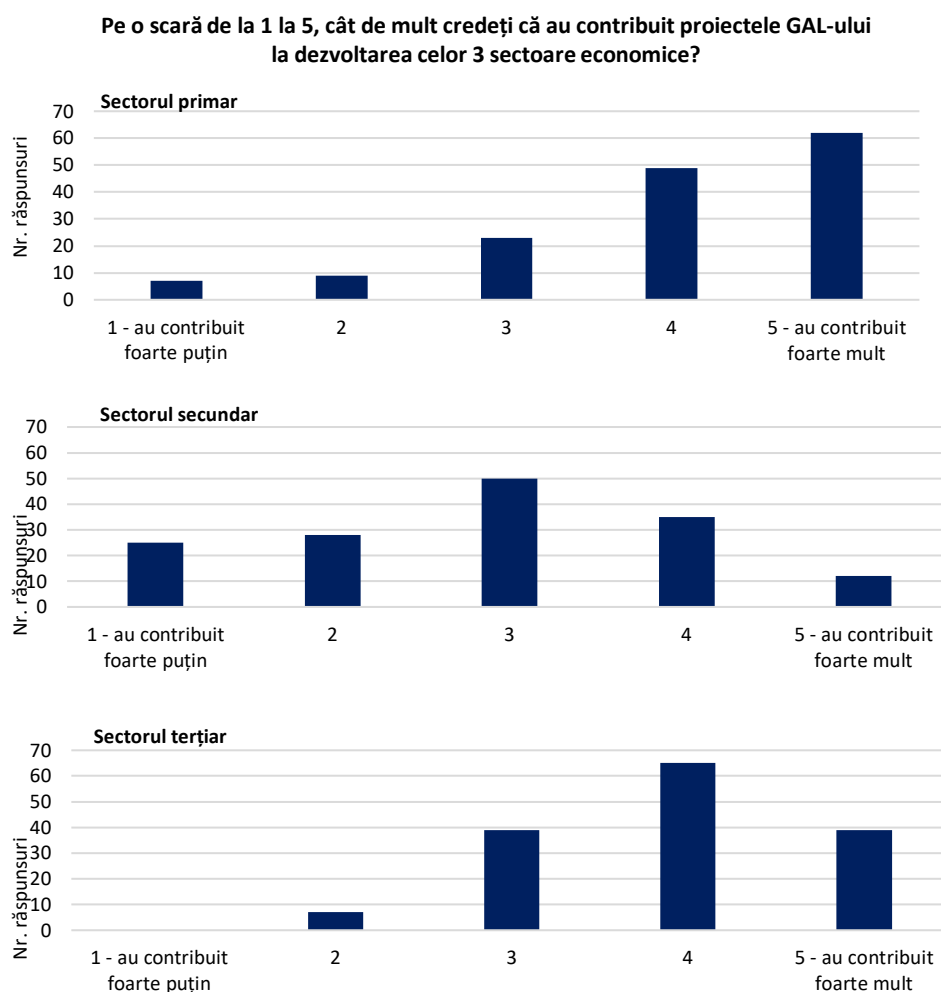

Sursa: reprezentare proprie

conduce la o comunicare mai bună între actorii locali și la implicarea activă a localnicilor și mediului privat în problemele comunității. Aceasta confirmă din nou succesul programului LEADER, succes văzut de această dată din punctul de vedere al capacității programului de a antrena actorii locali și de a-i aduce împreună în realizarea obiectivului de dezvoltare durabilă a propriei comunități.

Parteneriatele public-private create prin LEADER trebuie să conducă la construirea unor strategii locale integrate și multi-sectoriale în cadrul cărora să fie identificate problemele, nevoile comunității și soluții eficiente la acestea. Strategiile integrate și multi-sectoriale reprezintă cel de-al patrulea principiu al programului LEADER. Prin caracterul integrat și multi-sectorial acestea nu își propun să fie atotcuprinzătoare, exhaustive, ci să identifice și să urmărească acele obiective și acțiuni care aduc comunitățile rurale cel mai aproape de realizarea schimbărilor pe care acestea și le doresc (ENRD). De asemenea, prin aceste tipuri de strategii introduse prin GAL-uri în spațiul rural, LEADER urmărește explorarea nevoilor și oportunităților comunităților într-un mod integrat, urmând ca prin proiectele implementate, să se ajungă, ulterior, la îndeplinirea obiectivului comun de dezvoltare durabilă. În vederea aprecierii succesului acestor strategii, o primă întrebare adresată în cea de-a patra secțiune a chestionarului a urmărit evaluarea de către respondenți a măsurii în care proiectele implementate prin GAL-uri au condus la dezvoltarea celor trei sectoare economice. În viziunea respondenților, contribuția cea mai mare a proiectelor LEADER a fost la nivelul sectorului primar, 74% considerând că proiectele au contribuit mult sau foarte mult la dezvoltarea acestuia (vezi fig. 45). De asemenea o contribuție semnificativă, de nivel mediu mediu spre ridicat s-a înregistrat și la nivelul sectorului terțiar, pe o scară de la 1 (contribuție foarte mică) la 5 (contribuție foarte mare), 69% dintre respondenți acordând notele 3 și 4. Cât despre sectorul secundar, proiectele LEADER par să fi contribuit cel mai puțin la dezvoltarea acestuia, 68% dintre respondenți acordând note între 1 și 3. Privind în ansamblu, faptul că strategiile LEADER au condus la implementarea unor proiecte capabile a stimula toate cele trei sectoare economice, demonstrează caracterul multi-sectorial al acestora. De asemenea, caracterul integrat este demonstrat prin susținerea în proporție diferită a celor 3 sectoare economice, orientarea preponderentă spre sectorul primar fiind o dovadă în acest sens. Cu alte cuvinte, strategiile nu au oferit o importanță egală tuturor problemelor, nevoilor cu care se confruntă comunitățile rurale, însă au reușit să se concentreze pe acele obiective și acțiuni care aduc comunitățile rurale cel mai aproape de realizarea schimbărilor pe care acestea și le doresc, în cazul de față fiind vorba despre soluționarea problemelor și nevoilor din sectorul agricol.

Fig. 45 Percepția generală cu privire la eficiența strategiilor integrate (întrebarea 1)

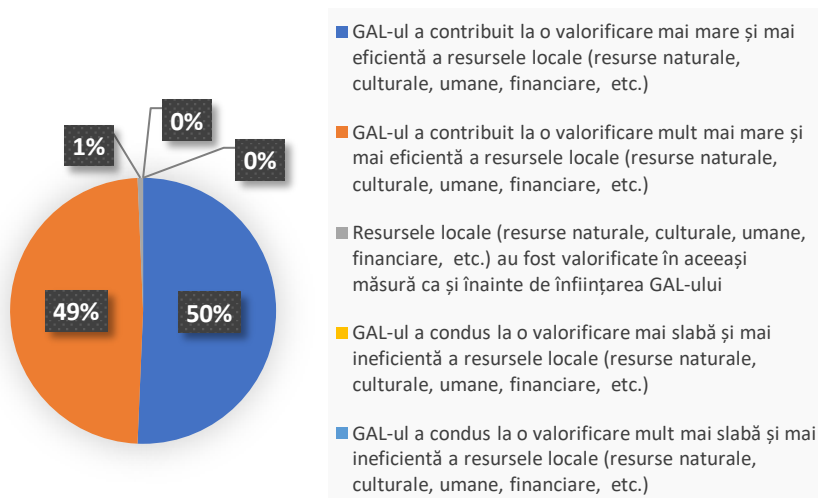

Sursa: reprezentare proprie

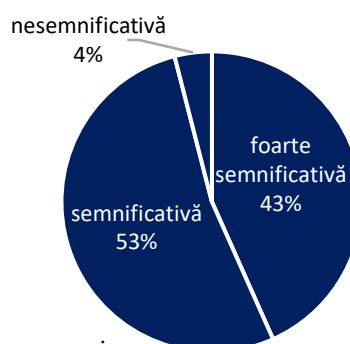
Cea de-a doua întrebare prin care s-a încercat aprecierea succesului strategiilor a surprins percepția respondenților cu privire la capacitatea asociațiilor LEADER de a conduce la o mai bună și eficientă valorificare a resurselor locale. Potrivit datelor, GAL-urile au condus în 99% din cazuri la o performanță mai mare și mult mai mare a comunităților rurale de a-și valorifica resursele, cum ar fi cele naturale, culturale, umane, financiare etc. (vezi fig. 46). Acesta nu poate fi decât un aspect pozitiv care conturează din nou o schimbare spre mai bine adusă de LEADER la nivelul spațiului rural, de această dată prin intermediul noilor strategii introduse. De asemenea, 96% dintre respondenți au afirmat că proiectele LEADER implementate au adus o contribuție semnificativă și foarte semnificativă la dezvoltarea infrastructurii locale (vezi fig. 46). Astfel, este din nou demonstrat caracterul integrat al strategiilor în măsura în care acestea s-au concentrat și pe soluționarea unor probleme ce țin de calitatea vieții locuitorilor, adesea comunitățile rurale confruntându-se cu probleme legate de o infrastructură de bază precară.

Fig. 46 Percepția generală cu privire la eficiența strategiilor integrate (întrebările 2 și 3)

Bifați afirmația cu care vă identificați cel mai bine.

Cât de semnificativă credeți că este contribuția adusă de proiectele GAL-ului la dezvoltarea infrastructurii locale?

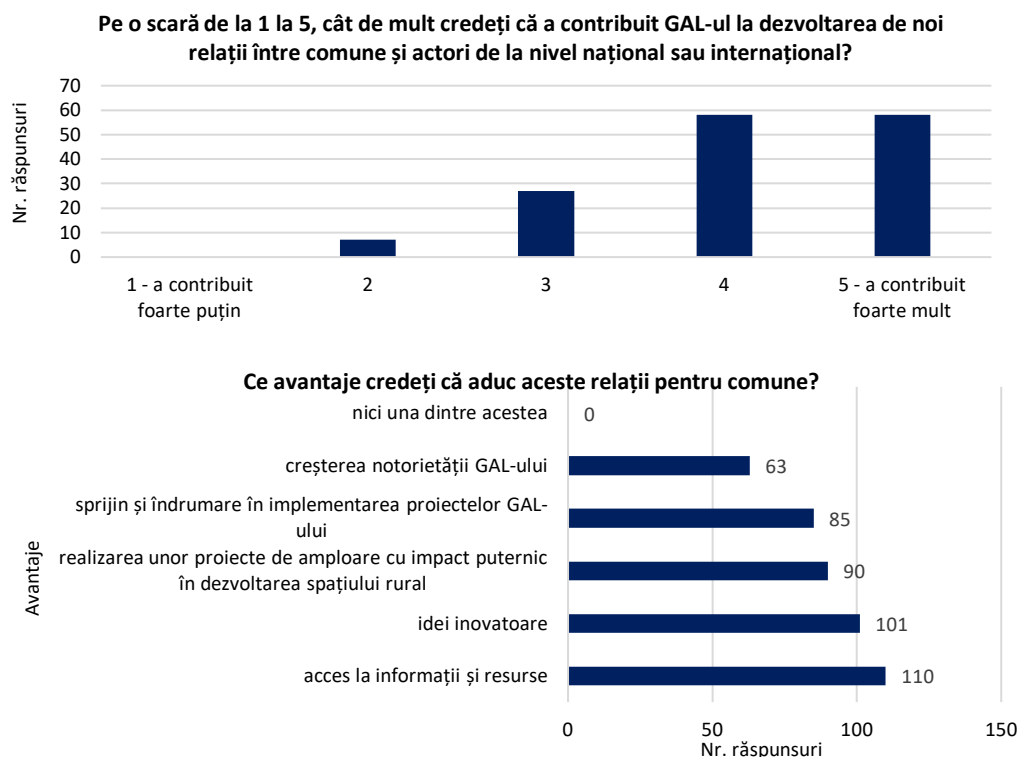

Sursa: reprezentare proprie

Un alt principiu ce se află la baza programului LEADER este *networking*-ul. Acesta se referă la crearea unor legături între actori, GAL-urile promovând prin strategia și acțiunile lor dezvoltarea unor rețele de colaborare între actorii locali și alți actori de la nivelurile ierarhice superioare – național și internațional (ENRD). Scopul acestor rețele este acela de a facilita accesul la informații și resurse, schimbul de experiență și idei, împărtășirea bunelor practici și de a stimula cooperarea. Toate acestea oferă sprijin GAL-urilor în îndeplinirea obiectivului de a conduce la dezvoltarea durabilă a comunităților rurale deoarece aceste rețele deschid noi oportunități și aduc soluții inovatoare și mai eficiente la problemele locale. O primă întrebare adresată GAL-urilor în secțiunea dedicată celui de-al V-lea principiu LEADER a avut în prim-plan aprecierea contribuției aduse de LEADER la dezvoltarea relațiilor dintre actorii locali și cei din nivelurile superioare. Astfel, pe o scară de la 1 (a contribuit foarte puțin) la 5 (a contribuit foarte mult), 77% au acordat note din extremitatea superioară, ceea ce subliniază că noile organisme teritoriale formate prin LEADER au un rol important în crearea și întreținerea

unor conexiuni între nivelul local și cel național sau internațional (vezi fig. 47). Avantajele acestor conexiuni, rețele de colaborare, sunt legate în principal de accesul la informații și resurse, de identificarea unor idei inovatoare și de realizarea unor proiecte de amploare și cu impact puternic în dezvoltarea rurală (vezi fig. 47).

Fig. 47 Percepția generală cu privire la *networking-ul* dintre actori (întrebările 1 și 2)

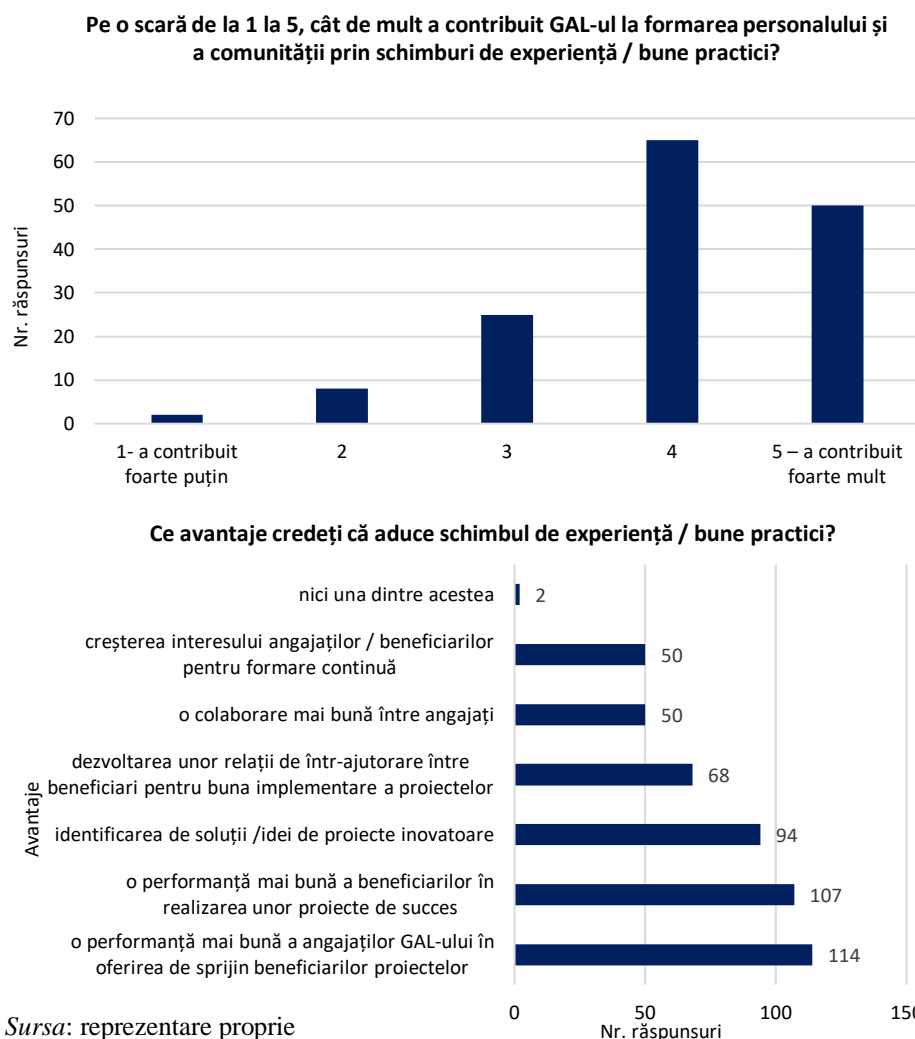

Sursa: reprezentare proprie

Networking-ul oferă un cadru favorabil pentru formarea personalului și a comunității în măsura în care acesta face posibil schimbul de experiență și bune practici. Chestionați cu privire la aportul adus de LEADER în acest sens la nivelul comunităților GAL, 76% dintre respondenți consideră că acest aport a fost ridicat (vezi fig. 48). De remarcat este faptul că de cele mai multe ori a fost acordată nota 4 ceea ce sugerează că există loc de mai bine, că rețelele construite prin GAL-uri ar putea contribui chiar mai mult la formarea personalului asociațiilor și a comunității rurale gestionate de acestea. În privința avantajelor, majoritatea respondenților consideră că schimbul de experiență și bune practici crește performanța GAL-urilor de a oferi îndrumare beneficiarilor în vederea accesării fondurilor și implementării proiectelor LEADER (vezi fig. 89). Astfel, *networking-ul* dintre actori se dovedește a avea un impact direct asupra activității GAL-urilor și a rezultatelor acestora. Alte avantaje sunt legate de performanța beneficiarilor LEADER de a-și implementa cu succes proiectele, de identificarea unor noi idei de proiecte

inovatoare sau soluții și de dezvoltarea relațiilor de colaborare dintre beneficiari, dar și a celor dintre angajați. Prin urmare, *networking*-ul specific programului LEADER a adus schimbări pozitive de natură calitativă, acestea constând în dezvoltarea conexiunilor comunităților rurale și în dezvoltarea capitalului social al acestora.

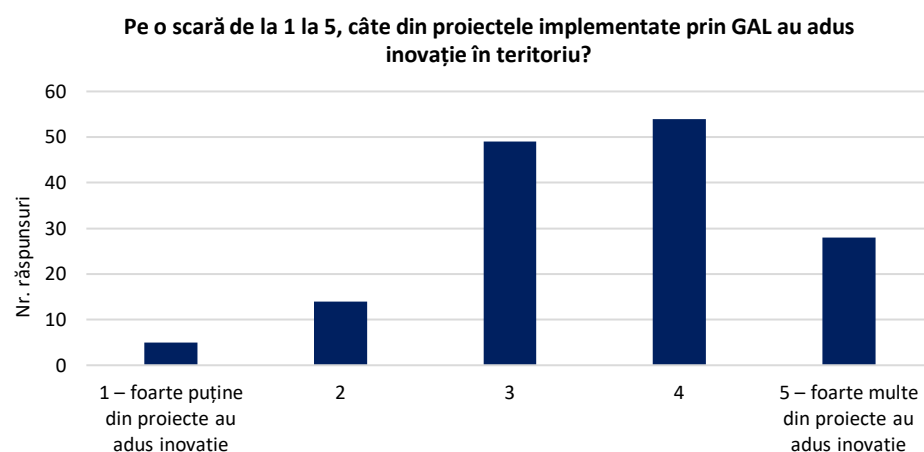
Fig. 48 Percepția generală cu privire la networking-ul dintre actori (întrebările 3 și 4)

Prin modul specific de abordare, prin tipul acțiunilor finanțate și prin formarea unor noi organisme teritoriale, LEADER și-a propus să aducă inovație în spațiul rural. De altfel, inovația reprezintă un alt principiu ce se află la baza programului. Prin adoptarea unei atitudini deschise la noi oportunități, idei și soluții, se poate ajunge la creșterea eficienței strategiilor de dezvoltare, a acțiunilor și proiectelor și, în final, la îndeplinirea obiectivului de dezvoltare durabilă. De aceea, deschiderea comunităților rurale spre inovație rămâne una din cele mai importante schimbări pe care LEADER își dorește să o aducă în spațiul rural, dar și o adevărată provocare având în vedere caracterul conservator specific spațiului rural românesc. Aprecierea percepției cu privire la succesul programului LEADER de a aduce inovație în comunitățile

rurale prin proiectele finanțate s-a numărat printre obiectivele chestionarului aplicat celor 150 de GAL-uri. Astfel, 54% dintre respondenți consideră că multe sau foarte multe din proiectele implementate au fost inovatoare (vezi fig. 49). Cu toate acestea, analizând rezultatele, se observă că, în general, tendința respondenților a fost aceea de a acorda note de nivel mediu,

Fig. 49 Percepția generală cu privire la gradul de inovație al proiectelor implementate

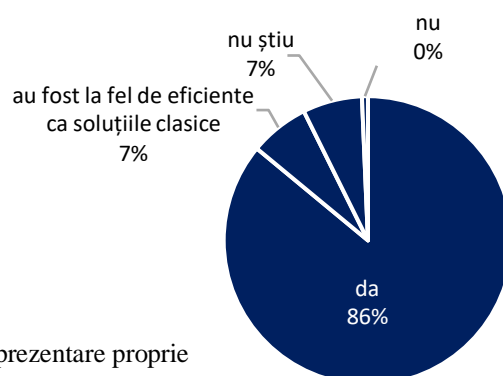

Sursa: reprezentare proprie

ceea ce sugerează că gradul de inovație al proiectelor LEADER nu este cel mai ridicat. În schimb, soluțiile inovatoare adoptate prin GAL-uri sunt văzute ca fiind mai eficiente în a rezolva problemele comunității spre deosebire de cele clasice, 86% dintre respondenți afirmând aceasta (vezi fig. 50). Doar 7% dintre GAL-urile chestionate consideră că soluțiile inovatoare implementate sunt la fel de eficiente ca cele clasice, iar alte 7% nu au reușit să ofere o imagine clară asupra acestui aspect. Astfel, schimbările aduse de LEADER în comunitățile rurale se referă și la creșterea deschiderii acestora spre inovație, proiectele implementate la nivelul GAL-urilor, cât și soluțiile adoptate pentru rezolvarea problemelor locale contribuind la aceasta.

Fig. 50 Percepția generală cu privire la eficiența soluțiilor inovatoare implementate

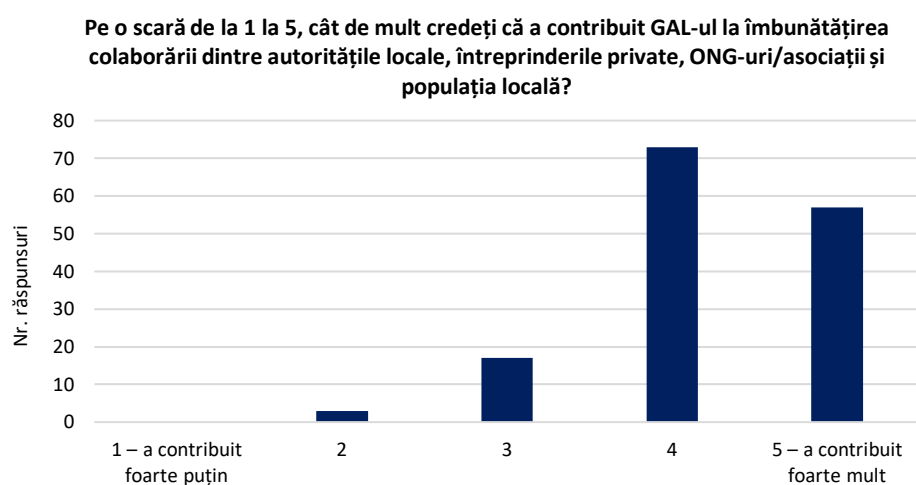
Credeți că soluțiile inovatoare implementate prin GAL au rezolvat mai eficient problemele comunității?

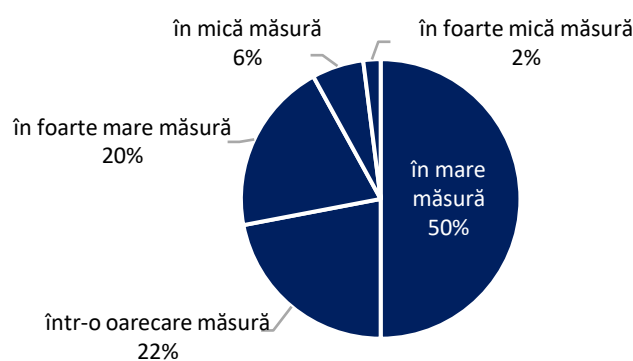
Sursa: reprezentare proprie

Un bun stimulent pentru inovare este cooperarea, un ultim principiu al programului LEADER. Aceasta se dorește a se dezvolta nu doar între actorii de la nivel local, ci și între aceștia și alți actori de la nivel național și internațional. Spre deosebire de *networking*, care presupune mai mult asigurarea unor conexiuni comunităților rurale cu exteriorul, cooperarea presupune relații mai strânse între actori, aceștia devenind parteneri în realizarea anumitor proiecte comune. În ceea ce privește asemănările, atât *networking*-ul cât și cooperarea dintre actori oferă comunităților rurale șansa de a împărtăși unii altora din experiența proprie și de a face schimb de idei și bune practici, astfel încât beneficiile aduse de acestea, *networking* și cooperare, sunt considerabile. Ultima secțiune a chestionarului a urmărit aprecierea contribuției aduse de LEADER la dezvoltarea cooperării dintre actorii locali și la stimularea proiectelor realizate în comun de către aceștia. Răspunsurile obținute conturează o percepție predominant pozitivă, 86% dintre GAL-uri considerând că noile asociații formate prin LEADER au contribuit mult și foarte mult la îmbunătățirea relațiilor de colaborare dintre autoritățile locale, actorii privați, societatea civilă și localnici (vezi fig. 51). De asemenea, 70% dintre respondenți

Fig. 51 Percepția generală cu privire la stimularea colaborării dintre actori

În ce măsură credeți că a contribuit GAL-ul la creșterea frecvenței proiectelor de cooperare dintre actorii locali?

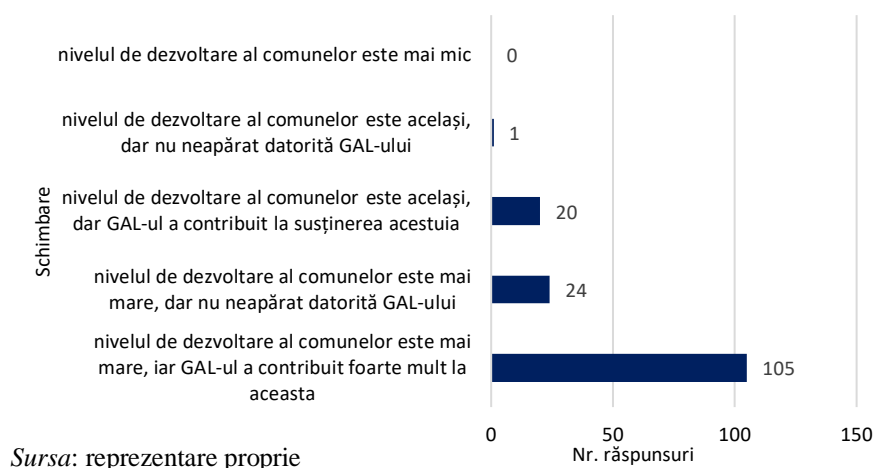
Sursa: reprezentare proprie

au afirmat că GAL-urile au condus în mare și foarte mare măsură la creșterea frecvenței proiectelor de cooperare dintre actorii locali (vezi fig. 51). Există însă și unele GAL-uri care au o viziune mai puțin pozitivă cu privire la acest aspect, 30% din respondenți afirmând că asociațiile LEADER au contribuit doar în mică, foarte mică sau într-o oarecare măsură la stimularea proiectelor de cooperare. Aceasta sugerează că există loc pentru mai multe astfel de inițiative în comunitățile rurale. Privind în ansamblu însă, LEADER apare din nou ca un program de succes, schimbările aduse la nivelul spațiului rural din perspectiva cooperării dintre actori fiind percepute ca unele pozitive și semnificative.

Obiectivul central al programului LEADER este acela de a oferi sprijin comunităților rurale defavorizate în vederea dezvoltării durabile a acestora. Așa cum s-a observat, toate schimbările aduse în teritoriile beneficiare din perspectiva celor 7 principii LEADER prezentate anterior s-au dovedit a fi unele pozitive, potrivit percepției GAL-urilor chestionate. Au fost aceste schimbări însă suficient de puternice încât să conducă teritoriile LEADER mai aproape de îndeplinirea obiectivului de dezvoltare durabilă? Pentru a evalua aceasta, prin chestionar s-a încercat aprecierea percepției cu privire la nivelul actual de dezvoltare al comunelor prin raportare la perioada anterioară introducerii programului european. Răspunsurile obținute subliniază că asociațiile create prin LEADER au avut un rol important în menținerea sau creșterea nivelului de dezvoltare al comunelor, 83% dintre respondenți afirmând că acest nivel este la fel sau mai mare datorită contribuției GAL-urilor (vezi fig. 52). Există însă și cazuri în care respondenții nu percep GAL-ul ca având o contribuție vizibilă în acest sens, 16% afirmând că nivelul de dezvoltare a crescut, dar nu datorită activităților și

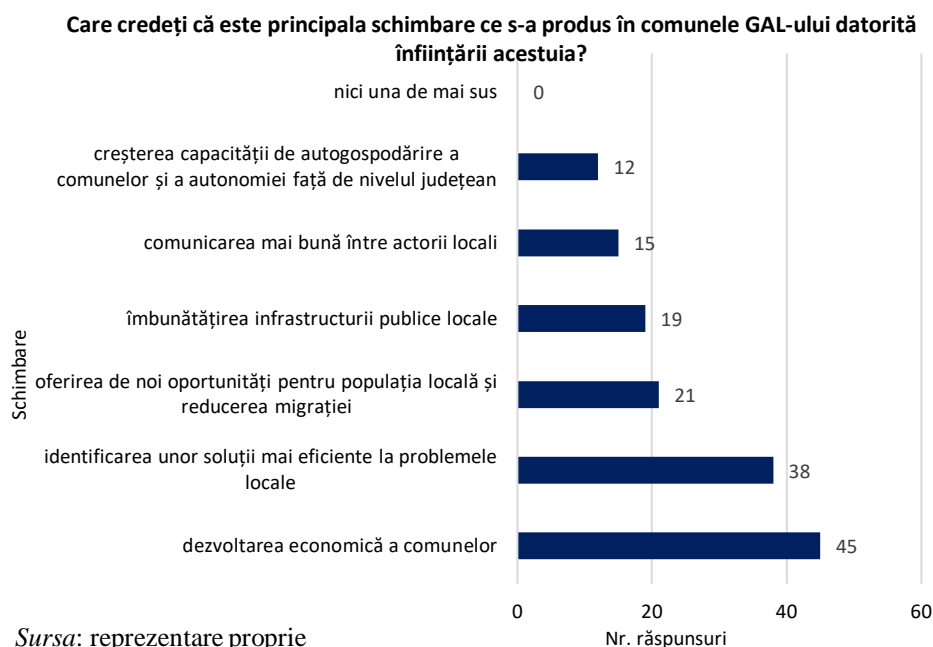
Fig. 52 Percepția generală cu privire la impactul GAL-urilor asupra nivelului de dezvoltare al comunelor

Față de perioada anterioară înființării GAL-ului, care este nivelul actual de dezvoltare al comunelor și cât credeți că a contribuit GAL-ul la acesta?

investițiilor realizate prin asociație. Principalele direcții pe care au acționat asociațiile LEADER, potrivit majorității respondenților, sunt dezvoltarea economiei locale și identificarea unor soluții mai eficiente la problemele comunității (vezi fig. 53). În alte situații, oferirea de

Fig. 53 Percepția generală cu privire la principală schimbare generată de GAL-uri la nivel local

oportunități populației locale, îmbunătățirea infrastructurii locale și a comunicării dintre actori au fost indicate ca principale schimbări produse de GAL prin activitatea desfășurată. Astfel, se observă că percepția asupra contribuției aduse de GAL-uri în dezvoltarea durabilă a comunităților beneficiare este în general una pozitivă, schimbările aduse fiind atât de natură calitativă (ex. dezvoltarea economică locală, îmbunătățirea infrastructurii, cât și cantitativă (ex. îmbunătățirea comunicării, identificarea unor soluții mai eficiente). Schimbările aduse însă nu s-au dovedit a fi suficient de puternice în toate cazurile pentru a conduce teritoriile mai aproape de îndeplinirea obiectivului de dezvoltare durabilă. Dovadă stau cele 16% dintre GAL-urile chestionate ce consideră că nu există o legătură directă, vizibilă între nivelul de dezvoltare al comunelor și formarea asociațiilor LEADER. Aceasta indică diferențe de la un GAL la altul în ceea ce privește performanța atinsă de acestea în a contribui la dezvoltarea comunităților rurale. Factorii pe care majoritatea GAL-urilor i-au identificat ca fiind determinanți ai performanței asociațiilor au fost colaborarea dintre membrii echipei GAL, nivelul de implicare al acestora, calitatea managementului, dar și resursele financiare disponibile (vezi fig. 54). De remarcă este faptul că cei mai mulți dintre factori sunt de natură calitativă și țin de managementul asociației. Așadar, poate că o atenție mai mare ar trebui acordată în construirea și formarea echipelor GAL-urilor pentru a asigura un management cât mai bun, eficient al asociațiilor.

Aceasta va conduce la creșterea performanței și îndeplinirea principalului obiectiv al GAL-urilor, dezvoltarea durabilă a comunităților rurale.

Fig. 54 Percepția generală cu privire la factorii determinanți ai performanței GAL-urilor

Sursa: reprezentare proprie

Așa cum s-a remarcat de-a lungul acestui capitol, schimbările calitative aduse de GAL-uri la nivelul spațiului rural românesc sunt numeroase. Dacă este să privim din perspectiva celor 7 principii ale programului LEADER, schimbările constau în: creșterea capacității comunităților de a-și gestiona mai bine propriile probleme, dezvoltare unor comunități rurale mai unite, stimularea parteneriatelor dintre actorii locali, elaborarea unor strategii mai eficiente și adaptate nevoilor locale, dezvoltarea conexiunilor comunităților rurale și a capitalului social, îmbunătățirea relațiilor de colaborare dintre actori și creșterea deschiderii spre inovare. Toate acestea aduc comunitățile rurale mai aproape de îndeplinirea obiectivului vizat în măsura în care, împreună, creează condițiile favorabile și stau la baza dezvoltării durabile. Astfel, impactul social al programului LEADER este unul ridicat în percepția generală a reprezentanților GAL, aceștia având o viziune predominant pozitivă cu privire la contribuția calitativă adusă de asociații în comunitățile rurale.

V.3.2 Studii de caz privind impactul social al programului LEADER în România

Pentru a veni în completarea rezultatelor obținute în urma aplicării chestionarului, pentru a crește gradul de încredere în aceste rezultate și pentru a analiza mai îndeaproape impactul social al programului LEADER, a fost aplicată și o a doua metodă de analiza, mai precis metoda interviului. Aceasta oferă avantajul obținerii unei imagini mai detaliate asupra modului de acțiune al programului LEADER în spațiul rural românesc și asupra realizărilor acestuia. Totodată, contactul direct cu persoana interviuată oferă oportunitatea de a investiga aspecte de profunzime, de a obține informații suplimentare și mai apropiate de adevăr. Astfel, în vederea analizei impactului social prin metoda interviului, au fost selectate trei GAL-uri reprezentative pentru fiecare din cele trei tipologii: GAL „Microregiunea Belcești-Focuri” (GAL rural), GAL „Someș Transilvan” (GAL de tranziție) și GAL „Ștefan cel Mare” (GAL periurban). În alegerea celor trei GAL-uri a fost luată în considerare performanța acestora ca absorbție a fondurilor LEADER și ca diversitate a proiectelor implementate. Astfel, s-a urmărit identificarea unor GAL-uri de nivel mediu ca performanță, pentru aceasta fiind calculată mediana valorilor tuturor GAL-urilor românești ca fonduri LEADER absorbite și ca grad de diversitate a proiectelor implementate. Mediana a fost aleasă ca punct de reper deoarece oferă avantajul unei sensibilități mai mici la valorile extreme. Cele trei GAL-uri interviuate prezintă performanțe apropiate de valorile mediane, astfel încât pot fi considerate reprezentative pentru cele mai multe dintre asociațiile LEADER din România (vezi tabel 6).

Tabel 6. Poziționarea studiilor de caz în raport cu mediana ca absorbție a fondurilor LEADER și grad de diversitate a proiectelor implementate

	Indice absorbție fonduri LEADER (fonduri LEADER / locuitor)	Grad diversitate proiecte LEADER implementate
Mediana valorilor tuturor GAL-urilor	75 Euro / locuitor	65%
GAL „Microregiunea Belcești-Focuri” (GAL rural)	92 Euro / locuitor	6%
GAL „Someș Transilvan” (GAL de tranziție)	83 Euro / locuitor	75%
GAL „Ștefan cel Mare” (GAL periurban)	79 Euro / locuitor	85%

Sursa: reprezentare proprie

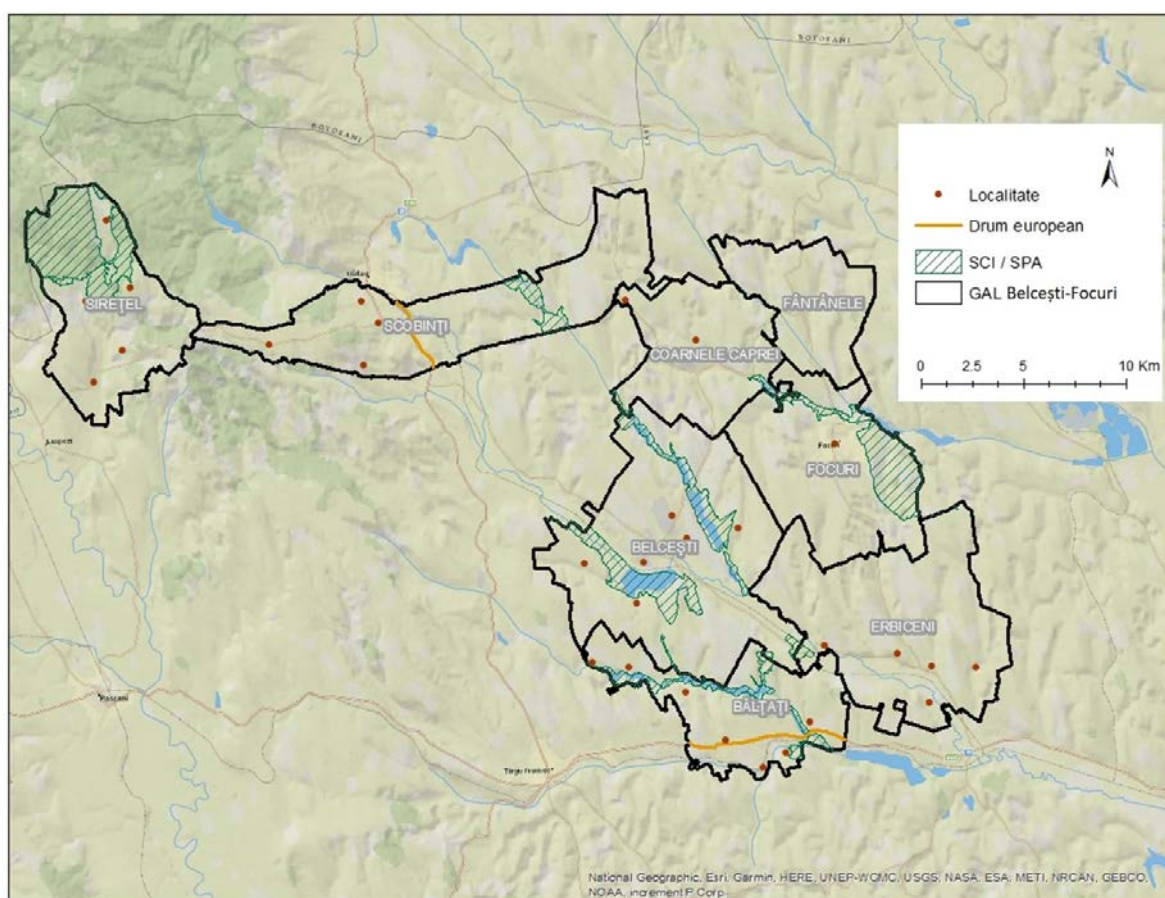
Bineînțeles, în alegerea celor trei GAL-uri s-a avut în vedere și criteriul proximității față de acestea pentru a reduce costurile și timpul necesar deplasărilor. De asemenea, un alt aspect ce a influențat alegerea GAL-urilor a fost deschiderea reprezentanților asociațiilor de a

acorda interviul. Trebuie menționat faptul că au fost realizate mai multe încercări, inițial fiind selectate alte GAL-uri la fel de reprezentative pentru tipul urban și cel de tranziție. Cu toate acestea, atitudinea rezervată a reprezentanților asociațiilor respective a fost cea care a stat în calea realizării interviului. În cazul celor trei GAL-uri intervievate, discuțiile s-au purtat cu managerii asociațiilor. Interviurile au avut la bază aceeași structură folosită în construcția chestionarului, întrebările adresate fiind organizate pe cele șapte principii ale programului LEADER. Aceasta a asigurat atât o viziune amplă asupra schimbărilor generate de programul european în comunitățile rurale, cât și comparabilitatea rezultatelor chestionarului cu cele ale interviurilor, ambele contribuind la obținerea unor rezultate cât mai apropiate de adevăr privind impactul social al programului LEADER.

V.3.2.1 Tipul GAL-ului rural: studiu de caz GAL Microregiunea Belcești-Focuri (județul Iași)

Localizat în partea de nord-est a României, pe teritoriul județului Iași, GAL Microregiunea Belcești-Focuri intră în categoria GAL-urilor rurale, acesta aflându-se la o distanță de aproximativ 50 de kilometri față de cel mai apropiat centru urban (vezi fig. 55).

Fig. 55 Extinderea teritorială a GAL Microregiunea Belcești-Focuri

Sursa: reprezentare proprie

Asociația a fost înființată în anul 2012, iar în componența sa intră un număr de 37 de parteneri reprezentând autorități publice locale, actori privați cât și societatea civilă. Dintre aceștia predominanți sunt partenerii privați, majoritatea activând în domeniul agricol. GAL Microregiunea Belcești-Focuri este format dintr-un număr de 8 comune dintre care 7 au un nivel de dezvoltare foarte redus, așa cum o confirmă valorile IDUL mai mici de 55. Suprafața totală a GAL-ului este de 497 km², acesta având o populație de 41.656 locuitori cu o densitate medie de 84 locuitori / km², potrivit datelor prezentate în Strategia de Dezvoltare Locală 2014-2020. Economia teritoriului administrat de acest GAL se bazează în principal pe sectorul agricol, în peisaj predominând exploatațiile agricole de mici dimensiuni, puțin tehnologizate, iar activitatea economică predominantă este horticultura. GAL Microregiunea Belcești Focuri se bucură de o accesibilitate destul de ridicată pe cale rutieră, acesta fiind poziționat lângă principalele axe care traversează județul Iași. Astfel, acesta este traversat de drumul european E583 care oferă oportunități pentru comerțul extern și național. De asemenea, teritoriul se bucură de un potențial turistic natural ridicat, ca urmare a prezenței siturilor Natura 2000 Acumulările Belcești, Dorohoi-Șaua Bucecea și Eleșteele Jijiei și Miletinului (vezi fig. 55) Alte elemente reprezentative pentru potențialul turistic cultural al regiunii sunt siturile arheologice, clădirile de patrimoniu și lăcașele de cult. Acestea din urmă însă necesită amenajare, reabilitare și conservare.

Printre principalele probleme cu care se confruntă comunitățile rurale incluse în GAL Microregiunea Belcești Focuri se numără infrastructura publică de bază precară. Astfel, racordarea locuințelor la facilități de bază ca alimentare cu gaz metan, canalizare și apă curentă este una deficitară. În ceea ce privește infrastructura pentru educație și infrastructura medico-socială, acestea reușesc să deservească populația GAL-ului, însă calitatea serviciilor este redusă din cauza slabei dotări cu echipamente și a slabei pregătiri a personalului, potrivit informațiilor prezentate în Strategia de Dezvoltare Locală 2014-2020. În vederea rezolvării acestor probleme, cât și pentru dezvoltarea economiei comunelor gestionate, în Strategia de Dezvoltare Locală a GAL Microregiunea Belcești Focuri pentru perioada 2014-2020 au fost adoptate 8 măsuri de dezvoltare (vezi tabel 7). Acestea au făcut posibilă finanțarea a diverse proiecte locale menite să conducă la îndeplinirea obiectivelor asociației, mai exact obținerea unei dezvoltări teritoriale echilibrate a economiilor și comunităților rurale, inclusiv crearea și menținerea de locuri de muncă și favorizarea competitivității agriculturii.

Tabel 7. Măsurile de dezvoltare adoptate la nivelul GAL Microregiunea Belcești-Focuri în perioada de finanțare 2014-2020

Măsura de dezvoltare	Titlul măsurii de dezvoltare
M7.6B	Investiții pentru dezvoltarea infrastructurii sociale
M6.6B	Investiții în infrastructura fizică de bază
M1.1C	Cursuri de formare profesională pentru îmbunătățirea competențelor și cunoștințelor în domeniul agricol
M2.2A	Suținerea fermelor mici cu scopul orientării către piață
M3.2B	Reînnoirea generațiilor de agricultori
M4.4A	Conservarea, protecția și menținerea biodiversității naturale a zonelor protejate
M5.6A	Diversificarea economiei rurale prin susținerea întreprinderilor din sectorul non-agricol
M8.6B	Dezvoltarea teritoriilor cu populații constituite preponderent de minorități

Sursa: Strategia de Dezvoltare Locală a GAL Microregiunea Belcești Focuri pentru perioada 2014-2020

V.3.2.1.1 Impactul social în viziunea managerului asociației GAL Microregiunea Belcești-Focuri

Evaluarea impactului social s-a realizat prin abordarea a două metode de analiză, printre care și interviul. Motivul a fost acela de a putea construi o imagine cât mai clară și reală asupra contribuției aduse de programul LEADER în dezvoltarea durabilă a comunităților rurale. Astfel, dacă în cazul rezultatelor cantitative, datele statistice sunt cele care vorbesc de la sine și reflectă performanța asociațiilor, în cazul rezultatelor calitative, este nevoie de o abordare mai profundă ce include discuții directe cu actorii implicați în activitatea asociației. Aceasta, pentru a putea aprecia cu o precizie ridicată impactul social. De aceea, s-a realizat un interviu cu managerul asociației GAL Microregiunea Belcești Focuri ce vine în completarea chestionarului aplicat celor 150 de asociații LEADER din România. Interviul a avut loc pe data de 9 noiembrie 2021 și a fost structurat pe 7 secțiuni ce corespund celor 7 principii LEADER, la fel ca în cazul chestionarului. De asemenea, pe lângă cele 7 secțiuni, au fost adresate și alte întrebări la finalul interviului ce au vizat aprecierea percepției managerului cu privire la principala schimbare adusă de GAL în comunitate, contribuția acestuia la atingerea unui nivel de dezvoltare mai ridicat și factorii ce influențează performanța asociației. Prin întrebările abordate în discuția cu managerul GAL-ului s-a urmărit identificarea schimbărilor calitative produse în comunitate, a contribuției programului LEADER la dezvoltarea comunităților. Analiza răspunsurilor primite poate fi urmărită mai jos.

Secțiunea 1: Parteneriat local

1. Existau proiecte / parteneriate locale între autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă înaintea înființării GAL-ului?

Potrivit managerului asociației GAL Microregiunea Belcești-Focuri, nu au existat parteneriate locale sau proiecte realizate în comun de către autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă înainte de înființarea asociației. Astfel, GAL-ul poate fi considerat prima formă de parteneriat local realizat între cele 3 categorii de actori.

2. Ce avantaje credeți că aduce parteneriatul dintre autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă realizat prin GAL?

Principalele avantaje indicate de managerul asociației au fost comunicarea mai bună între actorii locali ca urmare a faptului că GAL-ul “îi pune pe toți la masă”, identificarea facilă a problemelor și a nevoile reale din teritoriu și adoptarea unor soluții mai eficiente.

Secțiunea 2: Strategie integrată și multi-sectorială

3. Care este contribuția adusă de GAL la dezvoltarea economiei comunităților? Este această contribuție semnificativă pentru cele 3 sectoare economice?

Din discuția purtată, managerul a lăsat de înțeles că aportul adus la dezvoltare sectoarelor economice este destul de mic tocmai pentru că cea mai mare parte din fonduri este alocată proiectelor publice de dezvoltare. Dacă este să privim comparativ între proiectele agricole și cele non-agricole finanțate prin GAL, fondurile cele mai multe se duc spre proiectele cu specific non-agricol.

4. Care este contribuția adusă de GAL la dezvoltarea infrastructurii comunităților? Este această contribuție semnificativă?

Schimbările aduse în infrastructura comunelor incluse în GAL Microregiunea Belcești Focuri nu sunt unele de anvergură deoarece fondurile sunt destul de mici și nu permit realizarea unor proiecte mari și cu un impact puternic. Cu toate acestea, cele mai multe din fondurile GAL-ului sunt alocate proiectelor de infrastructură al căror beneficiar este întreaga comunitate.

5. A adus GAL-ul o schimbare în modul de utilizare a resurselor de care dispune teritoriul? Dacă da, care este aceasta?

Prin acțiunile GAL-ului s-a dezvoltat în principal resursa umană. Se încearcă valorificarea mai mare și a resurselor turistice aflate pe teritoriul asociației, acest obiectiv fiind în prezent în curs de realizare prin proiectul **QR4all**, un proiect realizat în colaborare cu alte 8 GAL-uri din regiune ce urmărește valorificarea potențialului turistic. Potrivit managerului asociației, succesul acestui proiect și îndeplinirea obiectivului de valorificare a resurselor turistice locale depinde foarte mult și de implicarea localnicilor pentru a putea crea o experiență turistică inedită.

Secțiunea 3: Abordare locală

6. Ce avantaje credeți că aduce parteneriatul dintre comunele GAL-ului? De ce era necesară formarea acestui parteneriat între UAT-uri?

În viziunea managerului GAL Microregiunea Belcești-Focuri, nu era absolut necesară formarea acestui parteneriat între comune. Cu toate acestea, parteneriatul format prin GAL contribuie major la o gestionare mai ușoară a problemelor comune cu care se confruntă UAT-uri vecine și la identificarea unor soluții mai eficiente la acestea datorită participării tuturor categoriilor de actori locali. De asemenea, avantajul principal adus de parteneriatul dintre comune este acela că localnicii au oportunitatea de a primi finanțare pentru proiecte de mică anvergură care altfel nu s-ar realiza în absența acestui sprijin oferit prin GAL. Asociația reprezintă o sursă de finanțare “personalizată”, capabilă să răspundă tuturor nevoilor. Spre deosebire de alte instrumente de finanțare, prin LEADER se pot finanța exact acele proiecte care să răspundă nevoilor locale reale, chiar dacă aceste proiecte sunt de mică anvergură și cu un impact redus. Un alt avantaj adus de parteneriatul dintre UAT-uri creat prin GAL este dezvoltarea unei comunități mai unite și mai implicate în problemele locale.

7. Credeți că ar fi util ca GAL-ul să devină un nou nivel administrativ intermediar (între județ și comună)? De ce?

Managerul consideră că ar fi util ca GAL-ul să devină un nou nivel administrativ intermediar deoarece aceasta ar crește nivelul de autonomie față de județ, ar conduce la o gestionare mai ușoară a problemelor locale, la identificarea unor soluții mai eficiente care să răspundă nevoilor reale din teritoriu. De asemenea, aceasta ar stimula colaborarea la nivel local. Este esențial, însă, ca GAL-urile să fie omogene, continue spațial. În viziunea managerului, ar fi o idee bună ca GAL-ul să devină acest nou nivel administrativ tocmai pentru că acesta are deja experiența gestionării mai multor comune.

Secțiunea 4: Abordare *bottom-up*

8. *Credeți că modul de luare a deciziilor specific LEADER (prin consultare cu actorii locali) este mai eficient sau mai puțin eficient decât cel clasic (fără consultarea actorilor locali)?*

În opinia managerului asociației, noul mod de luare a deciziilor introdus prin LEADER este mai eficient deoarece participarea tuturor categoriilor de actori permite identificarea acelor nevoi reale din teritoriu și a direcțiilor ce trebuie abordate în SDL pentru a răspunde la acestea.

9. *Ce schimbare a adus abordarea de tip bottom-up din perspectiva identificării problemelor și a soluțiilor ce trebuie abordate în SDL?*

Abordarea *bottom-up* a permis identificarea mai ușoară a problemelor locale și a condus la identificarea unor soluții mai eficiente la acestea în urma consultării cu actorii locali.

Secțiunea 5: Cooperare locală

10. *Ce schimbare a adus GAL-ul la nivelul cooperării dintre actorii locali?*

Prin activitatea GAL-ului (ex. ședințe de lucru) și prin proiectele implementate s-au dezvoltat relațiile de colaborare dintre autoritățile locale, firmele din teritoriu și populația locală. De asemenea, GAL-ul a creat un cadru favorabil schimbului de experiență, bune practici și idei între actorii din teritoriu, toate acestea întărind relațiile dintre actori și dezvoltând o mai bună comunicare între aceștia.

11. *Există proiecte de cooperare cu alte GAL-uri/organizații sau aveți în vedere să implementați și astfel de proiecte?*

Managerul a specificat că există proiecte de cooperare realizate între GAL-uri (ex. proiectul de valorificare a potențialului turistic - **QR4all**), dar nu există astfel de parteneriate sau proiecte de cooperare cu alte tipuri de organizații de la nivel național sau internațional. Aceasta deoarece încă nu există fonduri alocate pentru astfel de inițiative. Urmează să fie oferit sprijin financiar pentru proiecte transfrontaliere și există interes pentru acestea la nivelul GAL Microregiunea Belcești-Focuri. Astfel, acesta este un obiectiv ce va fi îndeplinit cel mai probabil în următoarea perioadă de finanțare.

Secțiunea 6: Networking

12. Cât de mult credeți că a contribuit LEADER la crearea de conexiuni cu asociații sau actori de la nivel național sau internațional? Ce avantaje credeți că aduc aceste relații pentru comune?

LEADER a contribuit semnificativ la dezvoltarea relațiilor comunelor incluse în GAL cu actori atât de la nivel național, cât și de la nivel internațional prin organizarea unor evenimente ce au facilitat schimbul de experiență și bune practici. Astfel, în cadrul acestor evenimente s-au putut crea noi relații, iar avantajele aduse de acestea pentru comune sunt accesul la informații și resurse, identificarea unor idei inovatoare și posibilitatea de a realiza proiecte cu un impact mai puternic în dezvoltarea spațiului rural.

13. Există în cadrul GAL-ului oportunități de dezvoltare a personalului și a comunității prin participarea la schimburi de experiență/bune practici/formare mai mult decât existau acestea înainte? Ce schimbare credeți că au adus acestea la nivel local?

Potrivit managerului, GAL-ul a oferit mai multe oportunități de formare personalului, partenerilor și membrilor săi, dar nu și beneficiarilor proiectelor (localnici). Astfel, au existat mobilități de formare realizate de membrii și partenerii GAL-ului în alte state europene (ex. Croația, Polonia). Pentru beneficiarii proiectelor, formarea este mai degrabă una neoficială și realizată prin sprijinul, sfaturile oferite de echipa GAL-ului în construirea și implementarea proiectelor lor. Pe lângă aceasta, mai există unele proiecte locale care au ca obiectiv formarea personalului sau a beneficiarilor proiectelor.

Secțiunea 7: Inovare

14. Câte din proiectele implementate prin GAL au adus inovație în teritoriu?

Există destule proiecte inovatoare implementate (ex. proiect de înființare a unei firme pentru zbor cu parapanta – Profly Paragliding). Acest aspect (gradul de inovație) reprezintă, de altfel, unul din criteriile de selecție a proiectelor. Astfel, proiectele primesc un punctaj și pentru aceasta (cât de inovatoare sunt) care se adună la punctajul final de concurs. Ulterior, pe baza acestui punctaj final, se face discriminarea între proiecte, iar acelea cu punctajul cel mai mare sunt, evident, selectate primele. Inovația poate fi înțeleasă nu doar ca ceva nemaivăzut, ci ca ceva ce aduce o îmbunătățire unui serviciu, proces sau bun preexistent, ori completarea ofertei de bunuri sau servicii oferite cu un nou bun/serviciu. Așadar, fiecare proiect depus este inovator într-o măsură mai mare sau mai mică.

15. *Credeți că soluțiile inovatoare implementate prin GAL au rezolvat mai eficient problemele comunității?*

Managerul consideră că soluțiile inovatoare au rezolvat la fel de eficient problemele locale, dar important este că soluțiile s-au identificat prin consultare cu toate categoriile de actori locali.

Alte întrebări:

16. *Care este principala schimbare care s-a produs în comunele GAL-ului datorită înființării acestuia?*

Principala schimbare constă în faptul că s-au creat noi locuri de muncă prin proiectele GAL-ului și că au fost susținute financiar inițiative private ce altfel nu s-ar fi realizat în absența sprijinului financiar acordat prin LEADER.

17. *Față de perioada anterioară înființării GAL-ului, care este nivelul actual de dezvoltare al comunelor și cât credeți că a contribuit GAL-ul la acesta?*

Schimbarea adusă în nivelul de dezvoltare al comunelor este prea puțin vizibilă. Managerul consideră că nivelul actual de dezvoltare al comunelor GAL-ului este același ca la începutul finanțării LEADER.

18. *Care credeți că sunt factorii care determină un GAL să fie mai eficient/performant în a-și atinge obiectivele?*

Managementul este principalul factor care influențează nivelul de performanță atins de orice GAL. În general, managementul se stabilește pe considerente politice, dar dacă acesta se dovedește a fi ineficient, Adunarea Generală a GAL-ului (AGA) poate dizolva echipa și implementa o nouă echipă de management.

Concluzii:

Răspunsurile oferite de managerul GAL Microregiunea Belcești Focuri în cadrul interviului au fost concise, clare și au surprins foarte bine situația din teren. Astfel, managerul își cunoaște foarte bine teritoriul și comunitatea pe care GAL-ul o are în administrare, nevoile locale și modul în care asociația acționează. Nivelul de interes și implicare al managerului în activitatea GAL-ului este foarte ridicat și cu siguranță că aceasta contribuie major la buna funcționare a asociației și la atingerea unei performanțe cât mai bune. În ceea ce privește contribuția GAL-ului la dezvoltarea comunităților, din discuția purtată cu managerul rezultă că

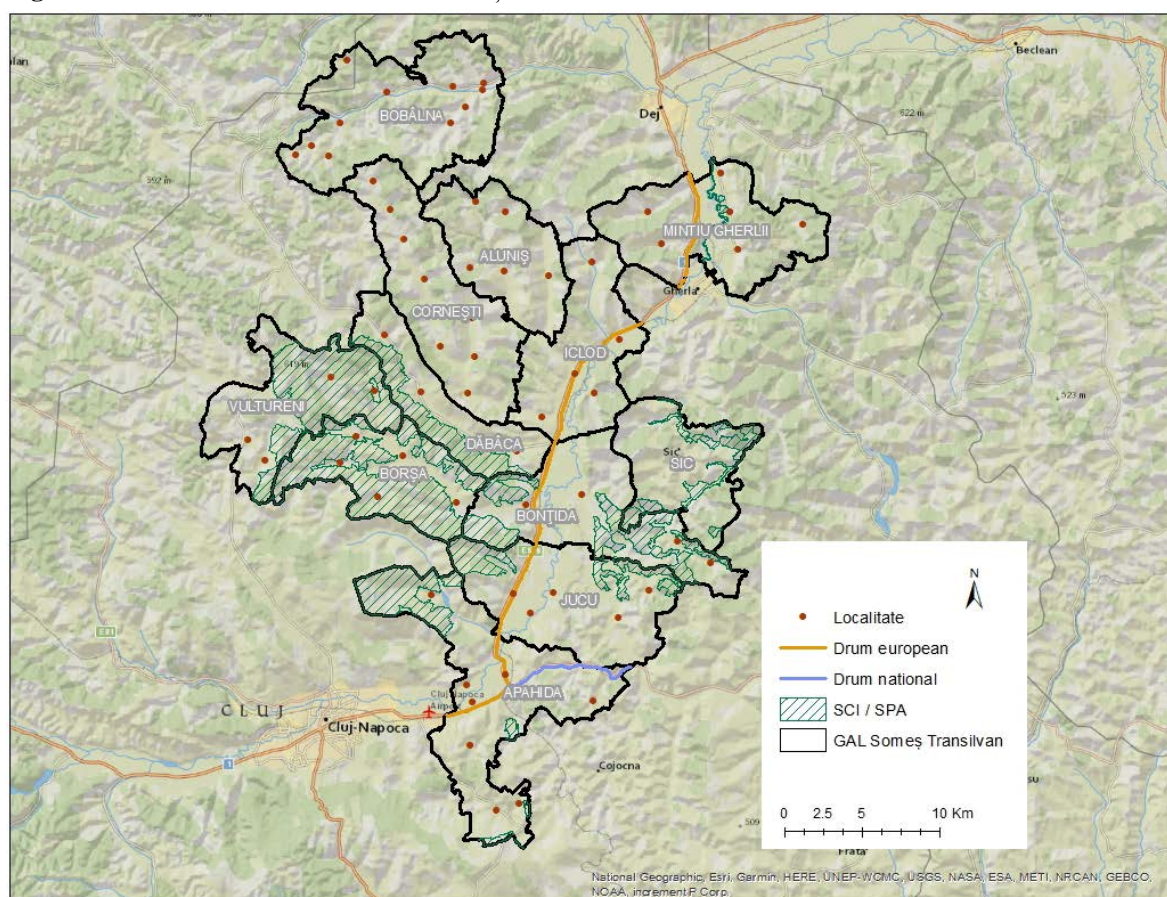
fondurile puse la dispoziție comunităților rurale prin GAL nu sunt suficiente pentru a putea genera un impact semnificativ și puternic în dezvoltarea locală. Aceasta, în principal din cauza problemelor multiple și de anvergură cu care se confruntă spațiul rural românesc. Astfel, așa cum a fost subliniat prin răspunsurile oferite în interviu, fondurile au mai mult rolul de a oferi sprijin unor inițiative private ce aduc plusvaloare în teritoriu prin faptul că valorifică resursele locale și creează noi locuri de muncă. De asemenea, prin aceste fonduri s-au rezolvat într-o mică măsură anumite nevoi locale ce țin de îmbunătățirea infrastructurii de bază. Cu toate acestea, fondurile investite în comunele GAL-ului și, implicit, proiectele implementate nu reușesc să conducă cu adevărat la o creștere economică locală semnificativă sau la atingerea unui nivel de dezvoltare mai ridicat, scoțând astfel comunitățile beneficiare LEADER din categoria teritoriilor defavorizate. De altfel, aceasta este în acord cu rezultatele generale obținute în evaluarea impactului economic și spațial. În schimb, rolul GAL Microregiunea Belcești Focuri este unul important mai degrabă în sens calitativ, acesta având o contribuție majoră în dezvoltarea unor bune relații de colaborare între actorii locali. Astfel, GAL-ul poate fi considerat un deschizător de drumuri deoarece, de cele mai multe ori, aceste relații de colaborare între autoritățile publice, întreprinderile private și localnici în spațiul rural sunt absente. Impactul social adus de GAL și, implicit, de programul LEADER, este unul puternic deoarece prin modul specific de abordare și prin activitatea sa, GAL-ul reușește să conducă la o mai bună guvernare locală. Aceasta reprezintă baza unei dezvoltări durabile în măsura în care o bună colaborare între actori, susținerea reciprocă a acestora și implicarea activă a întregii comunități pentru un scop comun asigură îndeplinirea acestuia. La nivelul spațiului rural românesc, însă, această contribuție calitativă a programului LEADER, acest impact social ridicat, nu este suficient pentru a putea scoate comunitățile rurale beneficiare din categoria teritoriilor defavorizate. Având în vedere diversitatea nevoilor și problemelor cu care se confruntă aceste teritorii, se impune un sprijin financiar pe măsură. Doar astfel contribuția calitativă a programului LEADER, noul mod de guvernare introdus va putea conduce și la rezultate cantitative semnificative și esențiale pentru o dezvoltare durabilă.

V.3.2.2 Tipul GAL-ului de tranziție: studiu de caz GAL Someș Transilvan (județul Cluj)

Reprezentativ pentru tipul GAL-ului de tranziție este GAL Someș Transilvan, acesta având o performanță de nivel mediu ca absorbție a fondurilor LEADER și ca grad de diversitate a proiectelor implementate. Acesta este localizat în regiunea de dezvoltare Nord-Vest, la intersecția dintre Podișul Someșan (vest) și Câmpia Transilvaniei (est), fiind traversat de

Someșul Mic. Asociația a fost înființată în anul 2011, fiind alcătuită din 67 de parteneri reprezentând mediul public, privat și societatea civilă. Dintre partenerii privați, cei mai mulți activează în sectorul primar. În componența GAL Someș Transilvan intră 12 comune (vezi fig. 56), 7 dintre acestea având valori ale IDUL situate sub 55. Astfel, nivelul de dezvoltare este unul destul de redus pentru mai bine de jumătate din partenerii GAL-ului. Suprafața aflată în administrarea asociației este de 894,33 km², cu o populație de 39.226 locuitori și o densitate medie a acesteia de 43,9 locuitor / km². Accesibilitatea pe cale rutieră este ridicată, GAL-ul fiind traversat de drumul european E576 și de drumul național DN16 (vezi fig. 56). În schimb, potrivit datelor din Strategia de Dezvoltare Locală 2014-2020 a GAL Someș Transilvan, calitatea drumurilor comunale este una precară. În ceea ce privește infrastructura locală, cea socială (cămine pentru bătrâni, centre sociale etc.) este deficitară, spre deosebire de infrastructura educațională și cea de sănătate care se prezintă în condiții bune. De asemenea, accesul populației la facilități de bază ca apă curentă, canalizare, electricitate sau gaz este ridicat, majoritatea gospodăriilor fiind racordate la acestea.

Fig. 56 Extinderea teritorială a GAL Someș Transilvan

Sursa: reprezentare proprie

Economia locală este reprezentată prin întreprinderi cu activități în sectorul agricol, în comerț, construcții, turism etc. Luând în considerare suprafața agricolă și populația activă în sectorul primar, conform Recensământului Agricol, agricultura reprezintă una dintre activitățile semnificative în teritoriu. Aceasta, deși un domeniu de importanță ridicată pentru GAL, nu este una performantă, în principal din cauza gradului ridicat de fragmentare al suprafeței agricole și gradului redus de mecanizare al activităților desfășurate. Mare parte din populația acoperită de GAL Someș Transilvan desfășoară activități în alte sectoare economice, dar și activități agricole în plan secundar. Astfel, agricultura este mai mult una de subzistență și nu neapărat generatoare de profit. Activitățile predominante sunt legumicultura, creșterea animalelor, pomicultura și apicultura. De asemenea, potrivit datelor din SDL 2014-2020, o contribuție importantă în economia locală o aduce parcul industrial Tetarom III unde funcționează întreprinderi de dimensiuni mari care asigură peste 3000 de locuri de muncă pentru populația locală.

GAL Someș Transilvan beneficiază de un potențial turistic ridicat, pe raza acestuia fiind localizate atracții turistice cu valoarea culturală și istorică (ex. situri Natura 2000 - Dealurile Clujului Est, Lacul Știucilor, Someșul Mic, Suatu). Potrivit SDL 2014-2020, “turismul reprezintă un potențial de dezvoltare important pentru teritoriul GAL Someș Transilvan”. Potențialul turistic este dat de rezervații naturale, lacuri de agrement, situri arheologice, construcții cu valoare istorică (ex. castele, biserici, case memoriale), muzee, monumente, evenimente culturale, tradiții și meșteșuguri de pe teritoriul GAL Someș Transilvan. În ciuda potențialului turistic ridicat, acesta este destul de puțin pus în valoare, exploatat, așa cum reiese din documentele oficiale.

Potrivit SDL 2014-2020, obiectivul general al asociației este acela de a conduce comunitățile rurale spre o dezvoltare economică și socio-culturală sustenabilă și durabilă, bazată pe întărirea coeziunii socio-economice și a identității teritoriale. La fel ca în cazul GAL Microregiunea Belcești Focuri, alte două obiective ce se află la baza strategiei GAL Someș Transilvan sunt obținerea unei dezvoltări teritoriale echilibrate a economiilor și comunităților rurale, inclusiv crearea și menținerea de locuri de muncă și favorizarea competitivității agriculturii. În vederea îndeplinirii acestor obiective, la nivelul SDL 2014-2020 au fost adoptate 9 măsuri ce au permis finanțarea proiectelor locale prin fondurile GAL-ului:

Tabel 8. Măsurile de dezvoltare adoptate în Strategia de Dezvoltare Locală a GAL Someș Transilvan pentru perioada 2014-2020

Măsura de dezvoltare	Titlul măsurii de dezvoltare
M1/6B	Dezvoltarea durabilă a satelor
M2/6B	Valorificarea patrimoniului local și consolidarea identității locale
M3/6B	Dezvoltarea infrastructurii sociale
M4/6A	Înființarea activităților neagricole
M5/6A	Dezvoltarea activităților neagricole
M6/2B	Instalarea tinerilor fermieri
M7/2A	Investiții în active fixe
M8/3A	Sprijin pentru înființarea și dezvoltarea de structuri asociative
M9/1C	Formare și transfer de cunoștințe

Sursa: Strategia de Dezvoltare Locală a GAL Someș Transilvan pentru perioada 2014-2020

V.3.2.2.1 Impactul social în viziunea managerului asociației GAL Someș Transilvan

Pentru a avea o imagine cât mai clară asupra impactului social al programului LEADER în spațiul rural românesc, s-a realizat un interviu cu managerul asociației GAL Someș Transilvan, modelul GAL-ului de tranziție. Interviul a avut loc în format online pe data de 30 noiembrie 2021 și a urmărit aceeași structură ca în cazul GAL Microregiunea Belcești Focuri. Astfel, întrebările au fost organizate pe 7 secțiuni ce corespund celor 7 principii LEADER, iar la final s-au adresat câteva întrebări suplimentare pentru a putea construi o imagine completă asupra percepției managerului GAL Someș Transilvan cu privire la impactul social al asociației. În acest fel, s-a asigurat comparabilitatea ulterioară a rezultatelor celor 3 tipuri de GAL-uri intervievate pentru a vedea care dintre acestea atinge cea mai bună performanță. Răspunsurile oferite de managerul asociației GAL Someș Transilvan în cadrul interviului sunt prezentate pe larg mai jos.

Secțiunea 1: Parteneriat local

1. Existau proiecte / parteneriate locale între autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă înaintea înființării GAL-ului?

Potrivit managerului asociației, a existat o inițiativă de parteneriat local în anul 2006 când a fost înființată o Asociație de Dezvoltare Intercomunitară (ADI) formată din 5 comune. Ulterior, aceste comune au fost incluse în GAL Someș Transilvan, ele reprezentând punctul de plecare în formarea noii asociații LEADER. ADI-ul a fost un precursor al GAL-ului, o primă încercare de a crea un parteneriat între actorii publici, privați și societatea civilă. La momentul înființării aceluși ADI se vehicula că România va deveni stat membru al Uniunii Europene și că va avea acces la fondurile programului LEADER. Astfel, GAL Someș Transilvan s-a format

ulterior, în anul 2011, fiind alcătuit din 99 de parteneri și 14 comune dintre care două din județul Sălaj.

2. Ce avantaje credeți că aduce parteneriatul dintre autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă realizat prin GAL?

Principalul avantaj constă în implicarea societății civile și a actorilor privați în problemele comunității, precum și realizarea unor proiecte de către aceștia ce contribuie la dezvoltarea comunelor. Datorită acestui parteneriat format prin GAL s-au dezvoltat bune relații de comunicare între actorii locali. Autoritățile publice au început să colaboreze mai îndeaproape cu actorii privați și le-au oferit sprijin acestora în realizarea proiectelor lor ce aduc o contribuție importantă în dezvoltarea comunelor GAL-ului (ex. le-au oferit spații actorilor privați și ONG-urilor pentru desfășurarea activității lor). Alte avantaje amintite de managerul GAL Someș Transilvan au fost performanța mai bună a proiectelor de dezvoltare locală datorită bunei colaborări dintre cele 3 tipuri de actori.

Secțiunea 2: Strategie integrată și multi-sectorială

3. Care este contribuția adusă de GAL la dezvoltarea economiei comunităților? Este această contribuție semnificativă pentru cele 3 sectoare economice?

Managerul asociației a subliniat că toate proiectele realizate prin GAL au adus o îmbunătățire în teritoriu. Datorită finanțării LEADER s-au înființat mici afaceri, întreprinderi care poate că în absența sprijinului LEADER nu s-ar fi realizat. Fondurile oferite comunităților incluse în GAL au reușit să crească nivelul de trai al populației locale, sprijinul fiind direcționat spre diverse categorii de beneficiari precum mici întreprinderi locale, inițiative de tip start-up, meșteșugari, fermieri, ONG-uri și alte tipuri de asociații de la nivel local. Astfel, cu sprijinul fondurilor accesate prin GAL, beneficiarii proiectelor au reușit să își dezvolte afaceri care să le asigure un venit permanent. Cu toate acestea, contribuția adusă la dezvoltarea economiei nu este foarte ridicată deoarece fondurile disponibile prin LEADER sunt mici și nu permit finanțarea unor proiecte de anvergură care să aibă un impact puternic în economia locală. În general, cea mai mare parte a fondurilor s-a dus spre proiecte cu specific non-agricol. Multe dintre proiecte au avut în vedere dezvoltarea unor servicii, promovarea patrimoniului cultural (material sau imaterial), natural (situri naturale) cu sprijinul ONG-urilor locale prin diferite tipuri de activități de informare a populației. Aceste activități de promovare a patrimoniului natural au inclus ședințe de informare la care au participat elevi, fermieri și în cadrul cărora

aceștia au aflat despre importanța conservării biodiversității și cum poate fi realizată aceasta (practici agricole dezirabile).

4. Care este contribuția adusă de GAL la dezvoltarea infrastructurii comunităților? Este această contribuție semnificativă?

Proiectele GAL-ului nu au fost deloc orientate spre modernizarea sau dezvoltarea infrastructurii comunităților. Aceasta deoarece fondurile sunt prea mici pentru a putea acoperi proiecte de asemenea anvergură. Inițiativele de modernizare a infrastructurii publice locale de tipul extinderii rețelei de canalizare, curent, gaz sau modernizare drumuri publice au fost susținute prin alte fonduri gestionate la nivelul primăriilor care sunt mai mari și care pot acoperi costurile unor astfel de proiecte. În schimb, au existat proiecte prin care s-au dotat cămine culturale, grădinițe, after-school, muzee, servicii de gospodărire comunală, ori prin care s-au creat sau modernizat facilități sportive, zone de agrement.

5. A adus GAL-ul o schimbare în modul de utilizare a resurselor de care dispune teritoriul? Dacă da, care este aceasta?

Potrivit managerului, GAL-ul a adus o contribuție semnificativă în acest sens prin activitatea ONG-urilor sprijinite. Acestea s-au concentrat pe valorificarea patrimoniului cultural, istoric și natural prin diferite tipuri de activități și realizarea unor culegeri despre tradițiile, meșteșugurile locale uitate și clădirile cu valoare istorică. Înainte de aceasta, patrimoniul era foarte puțin valorificat. Astfel, GAL-ul a adus o schimbare în modul de utilizare a resurselor prin faptul că a condus la valorificarea resurselor naturale, culturale cu potențial turistic.

Secțiunea 3: Abordare locală

6. Ce avantaje credeți că aduce parteneriatul dintre comunele GAL-ului?

Managerul asociației a menționat ca avantaje identificarea unor soluții mai eficiente la problemele comune ale UAT-urilor incluse în GAL, gestionarea mai ușoară a problemelor cu care se confruntă acestea și luarea unor decizii mai facil, precum și implementarea mai multor proiecte pentru dezvoltarea comunităților rurale.

7. Credeți că ar fi util ca GAL-ul să devină un nou nivel administrativ intermediar (între județ și comună)? De ce?

În opinia managerului, GAL-urile au acumulat suficient de multă experiență încât să poată gestiona eficient fonduri pentru dezvoltare, să poată identifica soluții care să răspundă cu adevărat problemelor locale. În forma actuală, GAL Someș Transilvan ar putea deveni, cel puțin la nivel teoretic, un nou nivel administrativ. Aceasta ar presupune, însă, ca GAL-ul să aibă acces la fonduri mult mai mari pentru a putea fi eficient ca nouă formă de organizare teritorială și pentru a aduce un sprijin real comunelor rurale.

Secțiunea 4: Abordare *bottom-up*

8. *Credeți că modul de luare a deciziilor specific LEADER (prin consultare cu actorii locali) este mai eficient sau mai puțin eficient decât cel clasic (fără consultarea actorilor locali)?*

Categoric noul mod de luare a deciziilor introdus prin LEADER este mai eficient deoarece consultările cu actorii locali contribuie decisiv la identificarea nevoilor reale ale comunelor. Implicarea mediului privat alături de actorii publici și societatea civilă în procesul de luare a deciziilor a condus la identificarea unor soluții mai bune, adaptate contextului local. De asemenea, aceste întâlniri care se realizează între cele trei tipuri de actori pentru a lua decizii, reprezintă un bun prilej pentru a iniția noi proiecte de colaborare. Adesea, în urma acestor întâlniri comune, actorii fac schimb de idei și apar noi oportunități de proiecte locale la care aceștia lucrează împreună. Astfel, aceste consultări cu actorii locali aduc rezultate consistente și beneficii pentru comunitățile rurale, pe de o parte pentru că se identifică soluții mai eficiente la problemele comunelor, iar pe de altă parte pentru că deschid noi direcții pentru proiecte de dezvoltare.

9. *Ce schimbare a adus abordarea de tip bottom-up din perspectiva identificării problemelor și a soluțiilor ce trebuie abordate în SDL?*

Potrivit managerului, s-au identificat mai ușor problemele locale și soluții mai eficiente la acestea, adaptate particularităților locale. S-au identificat mult mai ușor problemele comune cu care se confruntă toate UAT-urile GAL-ului, dar mai ales problemele particulare ale fiecărei comune și soluții care să conducă la rezolvarea acestora. Faptul că GAL-ul a adus această nouă abordare *bottom-up*, ce a permis implicarea tuturor categoriilor de actori locali în procesul decizional, a contribuit foarte mult la o mai bună gestionare a problemelor locale. Astfel, implicarea sectorului privat și a societății civile a contribuit major la identificarea problemelor ce trebuie abordate în strategia GAL-ului. De asemenea, consultarea cu actorii locali a condus la identificarea unor soluții mai eficiente, a condus la soluții în a căror implementare se implică și aceștia.

Secțiunea 5: Cooperare locală

10. Ce schimbare a adus GAL-ul la nivelul cooperării dintre actorii locali?

Managerul a precizat că s-au dezvoltat foarte mult relațiile de colaborare dintre autoritățile locale, firmele din teritoriu și populația locală. Potrivit acestuia, actorii privați și societatea civilă colaborează mult mai mult cu autoritățile publice, dezvoltă proiecte împreună care aduc beneficii comunității. De asemenea aceștia se implică în procesul de luare a deciziilor, iar autoritățile publice oferă sprijin actorilor privați și ONG-urilor în desfășurarea a diferite activități pentru populația locală sau realizarea unor proiecte care contribuie la dezvoltarea comunelor GAL-ului (ex. ex. le-au oferit spații actorilor privați și ONG-urilor pentru desfășurarea activității lor).

11. Există proiecte de cooperare cu alte GAL-uri/organizații sau aveți în vedere să implementați și astfel de proiecte?

Au existat proiecte de cooperare cu alte GAL-uri din România în prima perioadă de finanțare. În prezent se află în derulare un proiect de cooperare cu Polonia și un proiect cu un alt GAL din județul Cluj în care obiectivul urmărit este promovarea meșteșugarilor și producătorilor locali prin ateliere de lucru, târguri cu produse tradiționale. Principalele avantaje pe care le oferă proiectele de cooperare cu alte GAL-uri sunt formarea profesională a echipei GAL Someș Transilvan, dar și a beneficiarilor proiectelor, schimbul de experiență și bune practici.

Secțiunea 6: Networking

12. Cât de mult credeți că a contribuit LEADER la crearea de conexiuni cu asociații sau actori de la nivel național sau internațional? Ce avantaje credeți că aduc aceste relații pentru comune?

În opinia managerului asociației, LEADER a contribuit foarte mult la dezvoltarea de noi relații, conexiuni cu alte organisme, atât de la nivel național, cât și de la nivel internațional. Aceste conexiuni s-au realizat în general în cadrul diverselor evenimente organizate pe tema LEADER sau prin proiectele gestionate în comun cu alte GAL-uri. Avantajele pe care le oferă noilor relații create cu sprijinul LEADER sunt schimbul de idei, de experiență și bune practici, accesul la informații, resurse etc.

13. *Există în cadrul GAL-ului oportunități de dezvoltare a personalului și a comunității prin participarea la schimburi de experiență/bune practici/formare mai mult decât existau acestea înainte? Ce schimbare credeți că au adus acestea la nivel local?*

Există oportunități de dezvoltare a personalului GAL Someș Transilvan prin participare la schimburi de experiență în străinătate. S-au desfășurat în trecut astfel de mobilități în țări precum Polonia, Spania, Italia sau Ungaria. La acestea au participat parteneri din GAL reprezentând diferite tipuri de actori locali, atât din sectorul privat, cât și din cel public și societatea civilă. Schimburile de experiență au fost mai frecvente în primii ani de la înființarea GAL-ului și au constat în participarea la conferințe internaționale realizate pe tema LEADER sau la alte tipuri de activități ce au abordat tema dezvoltării rurale. Acestea au adus beneficii GAL-ului în sensul că au contribuit la formarea personalului GAL, la instruirea echipei și au facilitat schimbul de bune practici cu alte entități de la nivel internațional. Aceste oportunități de schimb de experiență existau și înainte de formarea GAL-ului, însă erau mai puține și se adresau în principal administrației publice.

De asemenea, GAL-ul organizează el însuși activități de instruire la nivel local ce se adresează atât beneficiarilor proiectelor, cât și partenerilor GAL-ului. Aceste activități au contribuit la o mai bună gestionare a proiectelor de către beneficiari, în cadrul sesiunilor de formare aceștia primind consultare din partea echipei GAL cu privire la aspectele administrative. Totodată, aceste activități au condus la o mai bună comunicare între membrii echipei GAL, dar și între echipa GAL și beneficiarii proiectelor.

Secțiunea 7: Inovare

14. *Câte din proiectele implementate prin GAL au adus inovație în teritoriu?*

Managerul asociației a subliniat că toate proiectele implementate prin GAL au avut un element inovator. De altfel, acesta a reprezentat un criteriu de selecție în prima perioadă de finanțare. În perioada actuală de finanțare, aproximativ 80% din proiectele GAL-ului au un element inovator. Câteva exemple de proiecte inovatoare pot fi: proiectul de *branding* local “Ținutul fluturelui albastru”, proiectul de înființare a unei cooperative agricole locale prin care se susțin producătorii locali de fructe de pădure, proiectul de realizare a unor trasee de călărie, proiectul de realizare a unor trasee cicloturistice, proiectul de restaurare a unor mașini de epocă, proiectul de realizare a unui *camping* cu căsuțe pictate manual cu motive tradiționale, proiectul pentru dezvoltarea de servicii fotografice.

15. *Credeți că soluțiile inovatoare implementate prin GAL au rezolvat mai eficient problemele comunității?*

Soluțiile inovatoare au rezolvat, într-adevăr, mai eficient problemele locale. Aceste soluții inovatoare s-au identificat și datorită colaborării cu toate categoriile de actori locali, datorită implicării acestora în problemele comunității.

Alte întrebări:

16. *Care este principala schimbare care s-a produs în comunele GAL-ului datorită înființării acestuia?*

După părerea managerului, principala schimbare adusă se remarcă la nivelul relațiilor dintre autoritățile publice și celelalte categorii de actori locali. Astfel, datorită GAL-ului, autoritățile publice sunt mult mai conectate la acțiunile actorilor privați și la cele ale ONG-urilor / asociațiilor din teritoriu, acțiuni organizate în comunele GAL-ului și care aduc beneficii acestor comunități rurale. Relația dintre autoritățile publice și actorii privați s-a îmbunătățit semnificativ datorită GAL-ului. Totodată, GAL-ul are meritul de a fi oferit noi oportunități pentru populația locală prin faptul că a acordat sprijin financiar în dezvoltarea / înființarea de noi întreprinderi în diferite domenii de activitate. Așadar, impactul cel mai mare al GAL-ului este la nivelul relațiilor de colaborare dintre actori, dar și la nivel economic prin proiectele implementate de localnici.

17. *Față de perioada anterioară înființării GAL-ului, care este nivelul actual de dezvoltare al comunelor și cât credeți că a contribuit GAL-ul la acesta?*

În opinia managerului GAL Someș Transilan, nivelul de dezvoltare al comunelor a crescut, dar nu neapărat datorită GAL-ului. Aceasta deoarece sumele alocate comunelor prin LEADER au fost destul de mici. În ciuda acestui fapt, impactul proiectelor realizate prin GAL este mare la nivelul economiei locale deoarece aceste proiecte sunt generatoare de venit, spre deosebire de alte proiecte mai mari, de anvergură, implementate de primării al căror impact este imediat, dar de scurtă durată și nu generează neapărat venit pentru populația locală.

18. *Care credeți că sunt factorii care determină un GAL să fie mai eficient/performant în a-și atinge obiectivele?*

Principalul factor care influențează performanța unui GAL este calitatea managementului asociației. Nivelul de pregătire al echipei GAL influențează major realizările

acestui, comunicarea dintre GAL și beneficiarii proiectelor și transparența GAL-ului. Astfel, ceea ce face ca un GAL să fie mai performant decât un altul este echipa mult mai pregătită și deschisă spre comunicare, spre colaborare și spre oferirea de consultanță și sprijin beneficiarilor proiectelor în implementarea inițiativelor lor. De asemenea, o eficiență mai mare a GAL-urilor ar putea fi atinsă prin reducerea birocrăției (ex. scurtarea termenelor de așteptare în aprobarea proiectelor de către autoritățile naționale cu rol de coordonare a programului LEADER și, implicit, a GAL-urilor).

Concluzii:

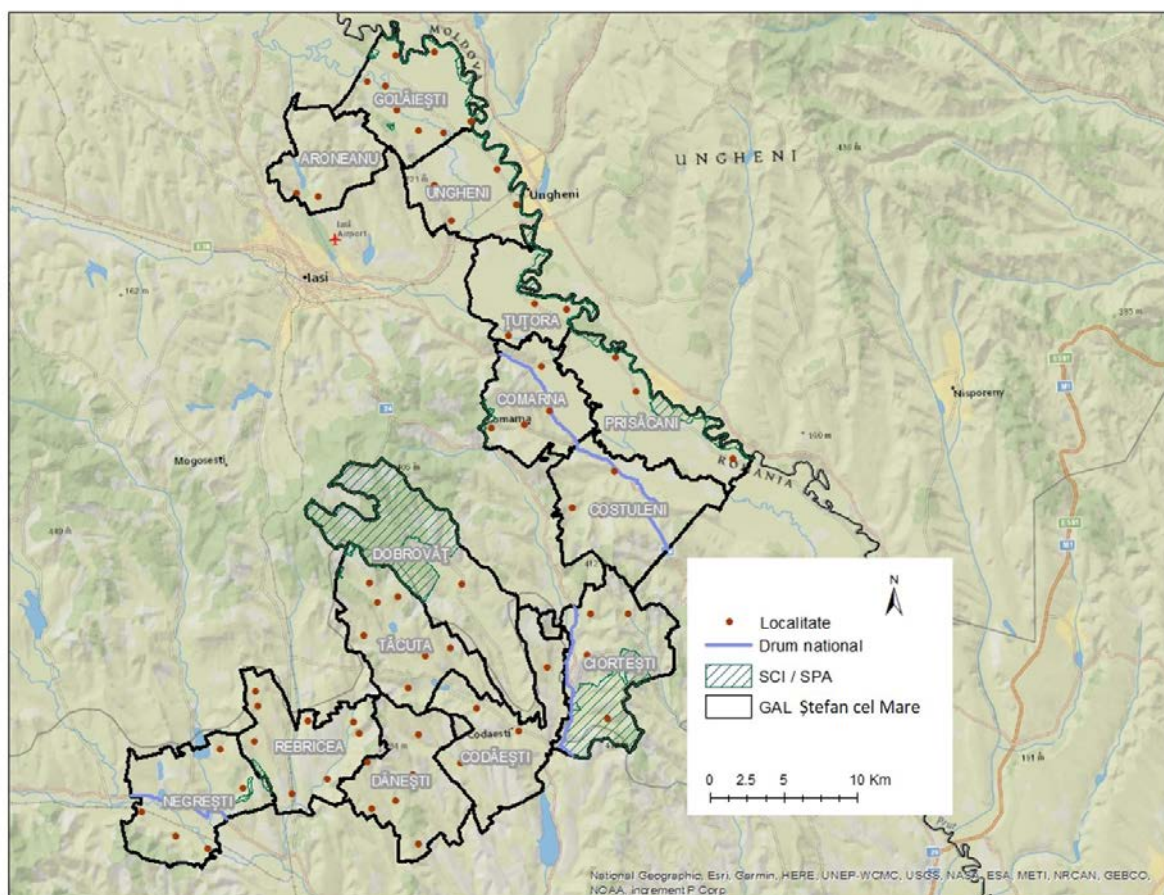
Interviul realizat cu managerul GAL Someș Transilvan (tipul GAL-ului de tranziție) a scos în evidență, în mare parte, aceleași aspecte ca în cazul GAL Microregiunea Belcești Focuri (tipul GAL-ului rural). Astfel, rolul GAL-ului în a crește nivelul de dezvoltare economică al comunităților beneficiare este unul destul de mic. Aceasta, din cauza fondurilor insuficiente prin raportare la problemele și nevoile din teritoriu. Fără îndoială că sprijinul financiar acordat prin programul LEADER este unul binevenit, însă nu suficient încât să poată genera un impact puternic în comunitățile rurale. Cu toate acestea, GAL-ul este perceput ca având un rol important la nivel local prin faptul că oferă sprijin populației în a-și deschide afaceri / întreprinderi. În principal, contribuția adusă de GAL este pe direcția stimulării spiritului antreprenorial local și a dezvoltării unor bune relații de colaborare între autoritățile publice, actorii privați și localnici. Datorită GAL-ului, nivelul de implicare al actorilor privați și societății civile în problemele comunității a crescut substanțial, aceștia contribuind la identificarea unor soluții mai eficiente la problemele locale. Având în vedere aceasta, se poate concluziona că în spațiul rural LEADER a adus mai degrabă o contribuție calitativă, un impact social vizibil printr-o mai bună guvernare locală, așa cum o dovedesc rezultatele obținute în cazul interviului realizat cu managerul GAL Someș Transilvan, dar și în cazul interviului realizat cu GAL Microregiunea Belcești Focuri. Dacă inițial, rezultatele cantitative subliniau o performanță ușor superioară a GAL-urilor de tranziție în fața celorlalte două categorii (GAL rural și GAL periurban), rezultatele calitative demonstrează, în linii mari, o performanță similară cel puțin a GAL-ului de tranziție (GAL Someș Transilvan) cu a celui rural (GAL Microregiunea Belcești Focuri). Astfel, în ambele cazuri, percepția managerilor cu privire la rezultatele asociației este una predominant pozitivă, fiind accentuat impactul calitativ, social mai mare al programului LEADER față de cel cantitativ, economic.

V.3.2.3 Tipul GAL-ului periurban: studiu de caz GAL Ștefan cel Mare (județele Iași și Vaslui)

GAL Ștefan cel Mare reprezintă tipul GAL-ului periurban, acesta fiind selectat pentru realizarea studiului de caz privind impactul social al programului LEADER deoarece performanța sa ca rezultate cantitative s-a dovedit a fi una de nivel mediu. Astfel, asociația este una reprezentativă, aceasta încadrându-se în tiparul general al GAL-urilor românești.

Localizat în partea sud-estică a județului Iași și nordul județului Vaslui, GAL Ștefan cel Mare are în alcătuirea sa 13 comune și un oraș (vezi fig. 57). Dintre acestea, 9 comune aparțin de județul Iași, iar 4 comune și un oraș (Negrești) aparțin de județul Vaslui. 6 din comunele incluse în GAL Ștefan cel Mare au un nivel de dezvoltare redus, acestea fiind caracterizate de valori IDUL mai mici de 55. Asociația LEADER a fost înființată în anul 2012, iar suprafața ocupată de aceasta este de 828,18 km². Populația atinge 53.776 de locuitori, densitatea medie fiind de 65,42 locuitori / km².

Fig. 57 Extinderea teritorială a GAL Ștefan cel Mare

Sursa: reprezentare proprie

Economia locală se bazează foarte mult pe sectorul primar, activitățile agricole predominante fiind zootehnia, legumicultura, viticultura și apicultura, ca urmare a valorificării resurselor naturale. Teritoriul GAL prezintă potențial turistic cultural și natural, aici fiind localizate situri arheologice, lăcașe de cult, monumente istorice, obiective de patrimoniu, cât și situri Natura 2000 și arii de protecție avifaunistică. Toate acestea au favorizat dezvoltarea turismului și agroturismului. Altă activitate economică reprezentativă în teritoriul GAL Ștefan cel Mare este comerțul.

Printre problemele cu care se confruntă comunitățile incluse în asociație se numără îmbătrânirea demografică, șomajul în creștere, abandonul școlar, sărăcia, depopularea ca urmare a emigrației localnicilor spre zona urbană sau spre alte țări, infrastructura de bază, socială și educațională precară etc. Având în vedere toate acestea, Strategia de Dezvoltare Locală 2014-2020 (SDL) a GAL Ștefan cel Mare a urmărit două obiective principale care să răspundă la aceste probleme. Astfel, obiectivele au fost acelea de a obține o dezvoltare teritorială echilibrată a economiilor și comunităților rurale, inclusiv crearea și menținerea de locuri de muncă și favorizarea competitivității agriculturii prin acțiunile și proiectele realizate la nivelul GAL Ștefan cel Mare. Măsurile adoptate în SDL au fost 9 la număr (vezi tabel 9), prin intermediul acestora fiind depuse proiecte ce au contribuit la dezvoltarea comunităților rurale incluse în asociație.

Tabel 9. Măsurile de dezvoltare adoptate în Strategia de Dezvoltare Locală a GAL Ștefan cel Mare pentru perioada 2014-2020

Măsura de dezvoltare	Titlul măsurii de dezvoltare
M 1.1/1A	Sprijin pentru activități demonstrative și acțiuni de informare în teritoriul GAL
M 2.1/2A	Identitate regională prin transformarea fermelor mici în ferme de referință
M 2.2/2A	Modernizarea exploatațiilor agricole din teritoriul GAL Ștefan cel Mare
M 2.3/1A	Sprijin pentru înființarea și dezvoltarea de structuri asociative în teritoriul GAL Ștefan cel Mare
M 2.4/2B	Reînnoirea generației de fermieri prin încurajarea micilor întreprinzători tineri rurali
M 3.1/1A	Conservarea, protecția și menținerea biodiversității naturale a zonelor protejate, inclusiv a zonelor Natura 2000 în teritoriul GAL
M 4.1/6A	Sate viabile în teritoriul GAL prin înființarea de întreprinderi mici
M 4.2/6A	Încurajarea micilor întreprinzători rurali
M 4.3/6B	Dezvoltarea infrastructurii sociale în teritoriul GAL prin proiecte integrate
M 4.4/6B	Dezvoltarea unor UAT-uri viabile prin inovare socială în teritoriul GAL
M 4.5/6B	Incluziunea socială pentru populația rromă

Sursa: Strategia de Dezvoltare Locală a GAL Ștefan cel Mare pentru perioada 2014-2020

V.3.2.3.1 Impactul social în viziunea managerului asociației GAL Ștefan cel Mare

Analiza impactului social al programului LEADER la nivelul GAL Ștefan cel Mare a fost completată printr-un interviu realizat cu managerul asociației. Acesta a avut loc pe data de 7 decembrie 2021 la sediul GAL Ștefan cel Mare, iar întrebările abordate au fost aceleași ca în cazul GAL Microregiunea Belcești Focuri și GAL Someș Transilvan. Astfel, s-au oferit răspunsuri ce au conturat contribuția adusă de LEADER în comunitățile rurale din perspectiva celor 7 principii ce stau la baza programului. Întrebările aferente fiecăreia din cele 7 secțiuni a chestionarului și răspunsurile oferite de managerul asociației pot fi urmărite mai jos.

Secțiunea 1: Parteneriat local

1. Existau proiecte / parteneriate locale între autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă înaintea înființării GAL-ului?

Potrivit informațiilor furnizate de managerul asociației, au mai existat în trecut câteva încercări de a crea astfel de parteneriate, inițiativa venind în general din partea ONG-urilor. Aceste parteneriate nu au mers foarte bine, însă, din cauza dezinteresului partenerilor de a colabora, de a lucra împreună. Beneficiile materiale oferite partenerilor, în general celor publici (primării), erau prea mici sau nu existau deloc. Astfel, lipsa acestui stimul de natură financiară a condus în cele mai multe cazuri la dezinteresul pentru colaborare și, în cele din urmă, la eșecul parteneriatelor create. De asemenea, au mai existat proiecte cu finanțare europeană care aduceau împreună actori locali din categorii diferite (publici, privați). În cadrul acestora comunicarea era ceva mai bună, principala explicație fiind existența resursei financiare de care, în final, beneficiau toți partenerii prin realizarea proiectului.

Așadar, lipsa parteneriatelor locale între autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă, înaintea înființării GAL-ului, se explică prin lipsa unor resurse financiare substanțiale care să poată susține activitatea și acțiunile vizate prin aceste parteneriate.

2. Ce avantaje credeți că aduce parteneriatul dintre autoritățile publice, întreprinderile private și societatea civilă realizat prin GAL?

Parteneriatul aduce actorii locali la aceeași masă, le oferă oportunitatea de a colabora în interesul comunității lor. De asemenea, parteneriatul format prin LEADER implică întreprinderile private în problemele comunității prin realizarea unor proiecte (finanțate de GAL) care aduc beneficii și oferă sprijin comunităților în dezvoltarea lor. Un alt avantaj constă în identificare de idei noi pentru dezvoltare în urma consultării autorităților publice cu celelalte

categorii de actori din teritoriu, idei care ulterior pot fi incluse în SDL. Acest parteneriat format prin GAL învață autoritățile publice locale din comunele asociației să lucreze împreună pentru un scop comun, și anume dezvoltarea locală.

Secțiunea 2: Strategie integrată și multi-sectorială

3. Care este contribuția adusă de GAL la dezvoltarea economiei comunităților? Este această contribuție semnificativă pentru cele 3 sectoare economice?

Managerul a subliniat că sectorul primar a primit cel mai mult sprijin din partea GAL-ului, proiectele cu specific agricol fiind predominante. Cu toate acestea, contribuția adusă economiei locale prin aceste proiecte agricole nu a fost una semnificativă astfel încât aceasta să poată genera o schimbare vizibilă la nivel local, o dezvoltare vizibilă a sectorului primar. Aceasta din cauza faptului că fondurile puse la dispoziție prin GAL sunt mult prea mici pentru a putea rezolva problemele majore cu care se confruntă comunitățile rurale. De asemenea, dacă în prima perioadă de finanțare fondurile au fost mai mult absorbite de proiecte cu specific agricol, în cea de-a doua s-a observat o reorientare spre proiectele non-agricole care au început să fie mult mai prezente, poate chiar mai prezente decât cele agricole. Proiectele, fie agricole, fie non-agricole, au oferit sprijin economiei locale, dar nu au avut forța necesară pentru a genera o schimbare semnificativă în aceasta.

4. Care este contribuția adusă de GAL la dezvoltarea infrastructurii comunităților? Este această contribuție semnificativă?

Fondurile puse la dispoziție prin GAL sunt mult prea mici pentru a putea soluționa problemele ce țin de infrastructura locală. De aceea, proiectele de dezvoltare a infrastructurii locale finanțate prin GAL se limitează doar la achiziții mici (ex. utilaj deszăpezire, buldoexcavator, autospecială pentru incendii etc.) care pot diminua costurile sau efortul depus de comunitate în rezolvarea unor probleme și conduc la o mai bună gospodărire comunală. Cu toate acestea, problemele ce țin de accesul locuințelor la apă curentă, canalizare, gaz, drumuri nu pot fi gestionate sau rezolvate prin fondurile GAL-ului. În general, sarcina aceasta cade pe umerii fiecărei comune, fiecărei primării care, de cele mai multe ori, găsește sprijin financiar prin alte fonduri naționale.

5. A adus GAL-ul o schimbare în modul de utilizare a resurselor de care dispune teritoriul? Dacă da, care este aceasta?

Potrivit managerului, resursa turistică a fost valorificată mai bine prin realizarea unor proiecte cu finanțare din partea GAL-ului (ex. pensiuni turistice). Aceste proiecte s-au dovedit a fi eficiente economic, au rezistat în timp și au crescut atractivitatea turistică a zonei, impactul lor la nivel punctual fiind mare. Cu toate acestea, privind la scara GAL-ului, aceste proiecte nu au un impact semnificativ.

Secțiunea 3: Abordare locală

6. Ce avantaje credeți că aduce parteneriatul dintre comunele GAL-ului?

Datorită acestui parteneriat s-au identificat soluții adaptate la problemele comune ale UAT-urilor, s-a dezvoltat o mai bună colaborare între autoritățile publice locale (primari), s-a format o comunitate locală mai unită și s-au implementat mai multe proiecte pentru dezvoltarea comunităților rurale.

7. Credeți că ar fi util ca GAL-ul să devină un nou nivel administrativ intermediar (între județ și comună)? De ce?

Ca formă spațială, da, poate că GAL-ul ar putea deveni un nou nivel administrativ intermediar. Cu toate acestea, pentru a putea îndeplini această funcție, este esențial ca fondurile puse la dispoziție să fie mult mai mari pentru a putea gestiona eficient comunele aflate în administrare, pentru a putea soluționa problemele majore cu care se confruntă acestea. De asemenea, la fel de important este ca implicarea mediului politic să fie minimă pentru a nu influența negativ deciziile la nivel local și pentru ca riscul de a oferi avantaje doar anumitor teritorii să fie diminuat.

Secțiunea 4: Abordare *bottom-up*

8. Credeți că modul de luare a deciziilor specific LEADER (prin consultare cu actorii locali) este mai eficient sau mai puțin eficient decât cel clasic (fără consultarea actorilor locali)?

Managerul a afirmat că noul mod de luare a deciziilor, prin consultare cu actorii locali, este oarecum mai eficient deoarece favorizează apariția de noi idei, noi soluții la problemele locale. Cu toate acestea, în final deciziile sunt luate predominant tot de către autoritățile publice locale în funcție de interesele, nevoile fiecărei comune. Aceasta în principal din cauza faptului că fondurile puse la dispoziție prin GAL sunt mici și trebuie investite cât mai eficient, iar autoritățile publice sunt cele care știu cel mai bine problemele cu care se confruntă comunele pe care le administrează și unde ar trebui direcționați banii.

9. *Ce schimbare a adus abordarea de tip bottom-up din perspectiva identificării problemelor și a soluțiilor ce trebuie abordate în SDL?*

În ceea ce privește identificarea problemelor, abordarea *bottom-up* a făcut această sarcină mai ușoară datorită implicării celor 3 categorii de actori locali și participării acestora la ședințele consultative ale GAL-ului. Cu toate acestea, schimbarea nu este una notabilă, în opinia managerului. De asemenea, din perspectiva soluțiilor, abordarea *bottom-up* a favorizat apariția de noi idei bune pentru dezvoltare și soluții noi ca urmare a implicării, participării și altor categorii de actori locali decât publici la ședințele consultative ale GAL-ului. Cu toate acestea, nu multe din noile idei / soluții identificate au putut fi puse în practică, aceasta în principal din cauza fondurilor foarte limitate.

Secțiunea 5: Cooperare locală

10. *Ce schimbare a adus GAL-ul la nivelul cooperării dintre actorii locali?*

Schimbarea constă în faptul că s-au dezvoltat relațiile de colaborare în special între autoritățile publice locale.

11. *Există proiecte de cooperare cu alte GAL-uri / organizații sau aveți în vedere să implementați și astfel de proiecte?*

Managerul a precizat că există interes pe această direcție, în prezent fiind în desfășurare un proiect de colaborare cu alte GAL-uri din regiune (proiectul QR4all). Proiectul are ca obiectiv punerea în valoare a resursei turistice. Principalul avantaj al acestor proiecte de cooperare este schimbul de idei, de experiență.

Secțiunea 6: Networking

12. *Cât de mult credeți că a contribuit LEADER la crearea de conexiuni cu asociații sau actori de la nivel național sau internațional? Ce avantaje credeți că aduc aceste relații pentru comune?*

Cea mai mare contribuție a GAL-ului a fost pe această direcție, pe crearea de conexiuni, de relații de colaborare la nivel local, național și chiar internațional. Aceasta s-a realizat prin activități de tipul workshop-urilor, întâlnirilor de lucru, schimb de experiență care au adus împreună reprezentanți din mai multe teritorii, din mai multe GAL-uri. De asemenea, LEADER a contribuit major la dezvoltarea unor comunități mai unite. Principalul avantaj al acestor relații

de colaborare dezvoltate prin LEADER este schimbul de experiență, accesul la informații și resurse, identificarea unor noi idei inovatoare.

13. Există în cadrul GAL-ului oportunități de dezvoltare a personalului și a comunității prin participarea la schimburi de experiență/bune practici/formare mai mult decât existau acestea înainte? Ce schimbare credeți că au adus acestea la nivel local?

Managerul a subliniat că există multe oportunități de dezvoltare a personalului și a comunității, poate mai multe decât existau înainte. Acestea constau în workshop-uri organizate de GAL pentru a informa populația locală cu privire la oportunitățile pe care le poate accesa prin asociație, dar și pentru a oferi consultanță în realizarea proiectelor. De asemenea, există și acțiuni de tipul *team building* dedicate personalului GAL și partenerilor asociației, acțiuni realizate cu scopul de a dezvolta relațiile de colaborare dintre aceștia. Mai există întâlniri de lucru, ședințe organizate la nivel național de către autoritățile centrale la care participă reprezentanți ai GAL-urilor, obiectivul acestor întâlniri fiind informarea cu privire la schimbările apărute în procesul administrativ. De asemenea, există și acțiuni organizate la nivel internațional.

În principal, avantajul oferit de aceste oportunități este schimbul de experiență, bune practici și idei. Cu toate acestea, de multe ori acțiunile organizate de GAL la nivel local în acest sens nu se dovedesc a fi foarte eficiente deoarece interesul comunității locale, actorilor locali de a participa activ nu este foarte ridicat. De aceea, schimbarea produsă la nivel local nu este neapărat vizibilă.

Secțiunea 7: Inovare

14. Câte din proiectele implementate prin GAL au adus inovație în teritoriu?

Proiectele nu au fost inovatoare. Au predominat proiectele cu obiective destul de comune, simple, fără idei inovatoare. Poate doar proiectele de valorificare a resursei turistice pot fi considerate cele mai inovatoare din teritoriu.

15. Credeți că soluțiile inovatoare implementate prin GAL au rezolvat mai eficient problemele comunității?

Potrivit managerului, nici soluțiile nu au fost unele inovatoare. Prin consultarea cu actorii locali s-au identificat idei noi, însă nu neapărat inovatoare.

Alte întrebări:

16. *Care este principala schimbare care s-a produs în comunele GAL-ului datorită înființării acestuia?*

Autoritățile locale au devenit mai independente și și-au dezvoltat capacitatea de a se autogospodări datorită GAL-ului. Aceasta este principala schimbare produsă la nivelul comunelor gestionate de GAL.

17. *Față de perioada anterioară înființării GAL-ului, care este nivelul actual de dezvoltare al comunelor și cât credeți că a contribuit GAL-ul la acesta?*

Nivelul actual de dezvoltare este mai mare decât cel de la începutul înființării GAL-ului, însă creșterea nu a fost una semnificativă. De asemenea, această creștere nu a fost una egală între comunele GAL-ului. Unele au crescut mai mult decât altele datorită implicării mai mari a actorilor publici.

18. *Care credeți că sunt factorii care determină un GAL să fie mai eficient/performant în a-și atinge obiectivele?*

Managementul GAL-ului este cel care îl face să fie mai eficient sau mai puțin eficient. Modul în care lucrează echipa, corectitudinea echipei, implicarea acesteia și a managerului în activitatea GAL-ului și în problemele comunității sunt elementele care îl pot conduce spre succes sau eșec, spre o funcționare mai bună sau mai puțin bună.

Concluzii:

Managerul GAL Ștefan cel Mare își cunoaște teritoriul pe care îl conduce și nevoile sale, iar nivelul de implicare al acestuia în activitatea GAL-ului este ridicat. Răspunsurile oferite în cadrul interviului au scos în evidență nevoia unui sprijin financiar mai mare acordat prin LEADER, acesta fiind văzut de manager ca esențial pentru ca asociația să funcționeze mult mai bine și să aducă o contribuție semnificativă la dezvoltarea comunităților rurale. Finanțarea mai mare este considerată a fi atât o condiție, cât și un stimul pentru implicarea substanțială a actorilor locali din diferite categorii. Totodată, aceasta ar permite GAL-ului să poată sprijini inițiative locale ce aduc o contribuție și o schimbare semnificativă în economia locală. Deocamdată, contribuția și impactul GAL-ului sunt unele mici la nivel local, atât din punct de vedere economic, cât și social, totul din cauza resurselor financiare mult prea limitate. De asemenea, dacă rezultatele obținute în cadrul celor 3 interviuri realizate cu cele 3 tipuri de

GAL-uri sunt puse în comparație, se observă că în cazul GAL Ștefan cel Mare nivelul de implicare al autorităților publice în activitatea GAL-ului este perceput ca fiind unul mai mare. Aceasta poate fi atât un aspect pozitiv, prin faptul că implicarea autorităților locale contribuie major la identificarea problemelor locale și a direcțiilor pe care sunt necesare intervenții, cât și un aspect negativ în cazul în care această implicare ajunge să controleze deciziile luate la nivelul asociației. De aceea, așa cum afirmă managerul GAL Ștefan cel Mare, trebuie găsit un echilibru în colaborarea cu actorii locali astfel încât aceștia să lucreze împreună de pe poziții de egalitate, iar influența factorului politic în activitatea și deciziile luate la nivelul asociației să fie minimă. În ceea ce privește asemănările dintre cele trei tipuri de GAL-uri intervievate, în toate cazurile răspunsurile au indicat un impact predominant calitativ al programului LEADER la nivelul comunităților beneficiare, au subliniat impactul social mai mare față de cel economic (cantitativ). Astfel, pentru GAL Ștefan cel Mare, principala schimbare adusă de programul LEADER a constat în dezvoltarea nivelului de independență al autorităților locale și, implicit al UAT-urilor, a capacității acestora de a se autogospodări, și nu neapărat în dezvoltarea economiei locale. Chiar și așa, impactul calitativ ar putea fi încă mai mare, implicarea actorilor locali în activitățile GAL-ului nefiind cea mai ridicată. Potrivit managerului, interesul comunității locale, al actorilor locali de a participa activ la îndeplinirea obiectivelor GAL nu este la fel de ridicat în toate UAT-urile, iar aceasta favorizează apariția unor decalaje între comunele asociației în ceea ce privește gradul de absorbție al fondurilor și număr de proiecte depuse. Aceasta ridică semne de întrebare cu privire la măsura în care LEADER reușește să conducă spre o dezvoltare durabilă și echitabilă la nivelul spațiului rural, având în vedere că, uneori, nivelul diferit de implicare al actorilor locali poate conduce la adâncirea decalajelor. Este nevoie însă de un studiu aprofundat al acestui subiect pentru a putea afirma cu un grad ridicat de încredere dacă LEADER favorizează sau nu adâncirea decalajelor. Astfel, o viitoare direcție de cercetare poate fi analiza evoluției interne a GAL-urilor ca nivel de dezvoltare al comunelor componente.

Concluzii

Disparitățile de dezvoltare în România reprezintă o problemă de actualitate, o problemă conștientizată și subliniată în numeroase rânduri în cercetările științifice. Putem spune că România reprezintă un teritoriu propice implementării programului LEADER în măsura în care aceste decalaje fac necesară introducerea unor instrumente orientate spre susținerea teritoriilor mai puțin favorizate. Prin sprijinul financiar acordat în cadrul programului LEADER, Uniunea Europeană urmărește dezvoltarea economică a teritoriilor rurale defavorizate, îmbunătățirea nivelului de trai al comunităților rurale și, în final, dezvoltarea durabilă a zonelor rurale. **A reușit însă LEADER să atingă până în prezent aceste obiective în România sau, cu alte cuvinte, care este impactul său asupra comunităților rurale?** Aceasta a fost întrebarea principală asupra căreia s-a concentrat studiul de față.

- ***Ipoteza 1 – impactul economic: Sprijinul financiar oferit prin intermediul programului LEADER a condus la o creștere semnificativă a nivelului de performanță economică a spațiului rural românesc.***

Raportat la impactul cantitativ al programului LEADER, reflectat în economia teritoriilor beneficiare, contribuția adusă a fost una minimă și de cele mai multe ori nesemnificativă. În ciuda deschiderii comunităților rurale de a profita de oportunitățile puse la dispoziție prin programul LEADER, așa cum o demonstrează proiectele și fondurile absorbite la nivelul GAL-urilor, instrumentul european nu s-a dovedit a fi adus un aport important care să se reflecte într-o creștere economică considerabilă a comunităților rurale beneficiare. O cauză poate fi finanțarea relativ mică acordată la nivelul fiecărui proiect, sprijinul oferit prin LEADER fiind fără îndoială binevenit, dar nu suficient pentru a putea genera rezultate consistente, cel puțin pe termen scurt. Deși trendul general în evoluția indicatorilor economici analizați este unul ascendent, acesta nu poate fi pus pe seama programului LEADER, rezultatele obținute nefiind unele semnificative statistic în cele mai multe cazuri. Astfel, **prima ipoteză a studiului de față a fost invalidată, sprijinul financiar oferit prin intermediul programului LEADER nefiind suficient de ridicat încât să conducă la o creștere semnificativă a nivelului de performanță economică a spațiului rural românesc.** Cu toate acestea, potențialul programului LEADER de a stimula crearea de noi locuri de muncă (Neto et al., 2014) este unul ridicat, dintre toți cei 5 indicatori economici analizați, cea mai pronunțată creștere manifestându-se la nivelul numărului de salariați din sectorul primar și cel terțiar.

Aceasta nu poate fi decât de bun augur având în vedere șomajul ridicat și emigrația masivă a populației tinere cu care se confruntă o mare parte din comunitățile rurale (Badea et al., 2015). De asemenea, un impact mai puternic s-a remarcat și în cazul numărului de întreprinderi din sectorul primar, ceea ce pune în evidență capacitatea ridicată a finanțării LEADER de a stimula spiritul antreprenorial local. Astfel, LEADER pare să fi acționat cel mai puternic pe aceste două direcții: crearea de noi locuri de muncă și de noi întreprinderi în sectorul primar. Evident că cele două se află într-o strânsă relație de dependență în măsura în care înființarea unor noi întreprinderi agricole aduce cu sine și noi oportunități de locuri de muncă în acest sector. Contribuția adusă a fost însă una minimă și în majoritatea cazurilor nesemnificativă, cel puțin pentru perioada de timp analizată în studiul de față. Astfel, programul LEADER poate asigura cel mult un sprijin comunităților rurale în menținerea nivelului prezent de dezvoltare, dar nu poate oferi siguranța atingerii unui nivel mult superior. Cel mai probabil, principala cauză a acestui impact economic nesemnificativ o reprezintă fondurile mult prea mici puse la dispoziție comunităților rurale prin programul LEADER în raport cu nevoile teritoriilor beneficiare. Așa cum afirmă Feldman et al. (2015), dezvoltarea economică necesită resurse financiare substanțiale care să permită realizarea unor investiții de anvergură. Privit din această perspectivă, LEADER nu poate fi considerat un instrument financiar suficient de puternic, fondurile puse la dispoziție fiind fără îndoială de ajutor pentru comunitățile rurale, dar nu suficiente pentru a aduce o schimbare pozitivă de amploare mai ales în cadrul sectorului secundar și al celui terțiar ce implică investiții financiare mai consistente. De asemenea, o altă explicație a impactului economic nesemnificativ poate fi și timpul scurt de implementare a programului în România, comparativ cu alte state europene. Astfel, proiectele finanțate prin LEADER nu au ajuns încă la maturitate pentru a putea fi integrate într-o rețea structurală, într-un lanț de producție pentru ca acestea să aducă o contribuție semnificativă în economie.

Trebuie reamintit că aria de acțiune a programului LEADER este una mult mai mare, acesta fiind orientat nu pe creștere economică, ci pe ceva mult mai amplu, și anume pe dezvoltare durabilă. Aceasta din urmă presupune, dincolo de simpla ascensiune economică a comunităților (aspecte cantitative) și alte aspecte (calitative): îmbunătățirea serviciilor de bază, dezvoltarea / stimularea relațiilor de colaborare dintre actorii locali, îmbunătățirea calității vieții populației rurale, a modului de viață, mentalității. Faptul că impactul programului LEADER în economia locală nu este semnificativ pe termen scurt se poate datora lipsei de experiență a comunităților în gestionarea acestui nou instrument, slabei informări a populației

cu privire la oportunitățile puse la dispoziție, aspecte care cu siguranță pot fi soluționate în timp.

- ***Ipoteza 2 – impactul spațial: Modul de alcătuire internă al GAL-urilor românești influențează performanța acestora.***

Din punctul de vedere al impactului spațial, LEADER s-a dovedit a fi un instrument imparțial, fără a favoriza mai mult sau mai puțin anumite tipuri de teritorii, anumite tipuri de GAL-uri. Potrivit rezultatelor obținute, alcătuirea internă a noilor organisme teritoriale create nu este un aspect care să determine diferențe în performanța teritoriilor de a absorbi fonduri LEADER sau de a implementa proiecte cât mai diverse. Cu alte cuvinte, **alcătuirea internă a GAL-urilor nu contează, nu explică performanțele programului LEADER, ceea ce permite invalidarea celei de-a doua ipoteze a studiului de față.** Alcătuirea GAL-urilor din punctul de vedere al caracteristicilor calitative și cantitative este foarte diferită la nivel spațial, dar nu se dezvoltă tipare spațiale care să poată indica ce fel de GAL-uri sau care sunt GAL-urile care au reușit să atingă o performanță clar superioară celorlalte. Până la acest punct, nu poate fi identificată o rețetă a succesului, o alcătuire internă ideală a GAL-ului care să asigure atingerea maximului de performanță. Așa cum a fost menționat de-a lungul lucrării de față, acest GAL “ideal” poate să difere ca mod de alcătuire, de la un teritoriu la altul din cauza diversității factorilor care pot acționa la nivel local cu o intensitate diferită de la o regiune la alta. De aceea, modelul “ideal” de GAL trebuie descoperit și adaptat la contextul local. Cu toate acestea, rezultatele studiului subliniază în principal nevoia de a crea organisme teritoriale de dimensiuni mai mari, atât ca suprafață, cât și ca număr de parteneri, pentru a putea atinge o performanță mai bună în absorbția fondurilor și în implementarea unei diversități cât mai mari de proiecte LEADER. Faptul că GAL-uri de dimensiuni mai mari s-au dovedit a fi mai performante față de cele de dimensiuni mici, poate sugera că introducerea unor noi organisme teritoriale de talie mai mare, capabile să asigure o tranziție optimă între județ și comună, între nivelul NUTS 5 și NUTS 3, ar permite o eficientizare a gestionării problemelor locale. Luând în considerare acest aspect, LEADER reprezintă o adevărată oportunitate pentru spațiul românesc și prin prisma faptului că prezintă condițiile favorabile implementării unui nou nivel ierarhic NUTS 4 prin aceste GAL-uri. Noul nivel ar putea aduce obiectivul dezvoltării durabile mai aproape de realitate prin asigurarea unei gestionări mai eficiente a problemelor comune cu care se confruntă așezările rurale.

Privind în ansamblu rezultatele obținute atât în evaluarea impactului economic, cât și în a celui spațial, se observă că acestea subliniază aceeași idee. Astfel, ambele evaluări demonstrează că LEADER a adus o contribuție mult prea puțin vizibilă din punct de vedere cantitativ în teritoriul rural românesc pentru ca aceasta să poată fi considerată un impact. Fără îndoială că sprijinul financiar oferit prin LEADER și proiectele implementate sub umbrela sa au oferit noi oportunități de dezvoltare comunităților rurale beneficiare care în timp se vor dovedi a fi contribuit la îndeplinirea obiectivului european de dezvoltare durabilă. Pentru moment însă, LEADER poate fi considerat, din punct de vedere cantitativ, doar un instrument cu efect pozitiv asupra teritoriilor rurale, dar nu un instrument de impact. Așa cum precizează White (2010) în una din lucrările sale, diferența dintre impact și efect constă în capacitatea unei intervenții de a schimba în mod semnificativ evoluția lucrurilor. Privit din această perspectivă, LEADER nu a adus schimbări semnificative și nu a asigurat acea masă critică necesară dezvoltării economice a comunităților rurale, așa cum am văzut de-a lungul analizei de impact realizate. Dacă este să răspundem la cele două întrebări de cercetare ce au stat la baza analizelor de impact, răspunsul este unul negativ în ambele cazuri. Astfel, **din punctul de vedere al impactului spațial LEADER nu a influențat în mod evident mai mult un anumit tip de GAL, nu a favorizat pe nimeni și indiferent de alcătuirea GAL-ului, impactul său a fost unul nesemnificativ. În ceea ce privește impactul economic, LEADER nu a influențat semnificativ evoluția teritoriilor beneficiare, iar apartenența comunităților rurale la o formațiune LEADER nu a adus o evoluție economică mai spectaculoasă acestora comparativ cu teritoriile neincluse în programul LEADER.** De aceea, pentru moment în România LEADER nu poate fi considerat un instrument cu impact la nivelul teritoriului rural. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că programul LEADER a început să funcționeze în mod concret în România destul de târziu, primul proiect fiind implementat abia în anii 2011, 2012. Timpul relativ scurt ce s-a scurs de atunci și până în prezent poate explica de ce LEADER este doar un instrument cu efect pozitiv, dar nu un instrument de impact. De aceea, așa cum a fost amintit în numeroase rânduri în lucrarea de față, este imperios ca această evaluare a impactului să fie reluată la momentul la care LEADER va fi un instrument matur în România. Această maturitate trebuie înțeleasă ca ani de implementare, ca experiență a comunităților în gestionarea instrumentului european.

- ***Ipoteza 3 – impactul social:*** *GAL-urile au condus la dezvoltarea relațiilor de colaborare dintre actorii locali și creșterea nivelului de implicare al acestora în problemele comunității, ceea ce contribuie la o mai bună guvernare locală.*

În ceea ce privește impactul calitativ al programului LEADER la nivelul comunităților rurale din România, acesta s-a dovedit a fi mai bine evidențiat decât cel cantitativ. Potrivit rezultatelor obținute, LEADER a adus schimbări în spațiul rural, acestea constând în: creșterea capacității comunităților de a-și gestiona mai bine propriile probleme, dezvoltare unor comunități rurale mai unite, stimularea parteneriatelor dintre actorii locali, elaborarea unor strategii mai eficiente și adaptate nevoilor locale, dezvoltarea conexiunilor comunităților rurale și a capitalului social, îmbunătățirea relațiilor de colaborare dintre actori și creșterea deschiderii spre inovare. Percepția generală a GAL-urilor chestionate cu privire la impactul social al programului LEADER este una predominant pozitivă, iar rezultatele obținute în urma realizării studiilor de caz pe cele trei tipuri de GAL-uri identificate în analiza impactului spațial, subliniază o contribuție mai mare adusă de LEADER în sens calitativ decât cantitativ în cadrul comunităților beneficiare. Există însă diferențe subtile între cele trei tipuri de GAL-uri la nivelul rezultatelor calitative. Astfel, GAL-urile de tranziție s-au dovedit a fi ușor mai performante (ca succes al abordării *bottom-up*, al îndeplinirii obiectivelor strategiei implementate, al dezvoltării *networking*-ului și susținerii inovației), schimbările calitative produse fiind mai intens conștientizate de respondenți decât în cazul GAL-urilor rurale și urbane. Trebuie reținut însă că rezultatele calitative au fost în toate cele 3 tipuri de GAL-uri unele pozitive, deși nu s-au manifestat la aceeași intensitate. **Astfel, diferit față de primele două ipoteze ale studiului, cea de-a treia a fost singura validată, în măsura în care rezultatele au subliniat contribuția GAL-urilor la dezvoltarea relațiilor de colaborare dintre actorii locali și creșterea nivelului de implicare al acestora în problemele comunității, ceea ce contribuie la o mai bună guvernare locală.**

Schimbarea generată de programul LEADER în spațiul rural românesc constă, în principal, în introducerea unui nou model de guvernare mai eficient. Chiar și așa, schimbarea produsă este încă una timidă, aflată la început. Aceasta poate și din cauza perioadei mai mici de timp ce s-a scurs de la implementarea programului prin comparație cu statele Europei de Vest, dar și din cauza fondurilor mici puse la dispoziție comunităților rurale, așa cum a rezultat în urma interviurilor cu managerii celor 3 tipuri de GAL-uri studiate. Lipsa unui sprijin financiar substanțial face dificilă îndeplinirea obiectivului de dezvoltare durabilă. Aceasta pentru că, din punct de vedere cantitativ, fondurile oferite de LEADER nu reușesc să rezolve cu adevărat problemele comunităților defavorizate, iar din punct de vedere calitativ, nu reușesc să stimuleze suficient de mult interesul actorilor locali de a se implica 100% în dezvoltarea comunelor. Motivul este acela că actorii locali conștientizează că LEADER nu asigură baza

financiară necesară implementării ideilor lor, soluțiilor noi apărute în urma colaborării dintre aceștia. Așadar, la nivelul spațiului rural românesc, LEADER poate fi considerat un instrument de ajutor în introducerea unui nou model de guvernare mai eficient, în stimularea spiritului antreprenorial local, dar nu un instrument capabil a genera un adevărat impact. LEADER se dovedește a fi un instrument cu efect pozitiv, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, dar nu neapărat un instrument de impact. Având în vedere că spațiul rural românesc se confruntă cu probleme acute ce țin de calitatea slabă a infrastructurii publice de bază, specializare economică și economie puțin performantă, oferta mică a locurilor de muncă etc., fondurile puse la dispoziție prin programul LEADER sunt prea mici pentru a reuși să producă într-adevăr schimbarea dorită, o schimbare de anvergură. Poate că în cazul statelor Europei de Vest, unde decalajul dintre rural și urban se manifestă la o intensitate mai mică, LEADER reușește să asigure recuperarea decalajului mai repede. Există însă o diferență destul de mare între GAL-urile din România și GAL-urile din Europa Vestică. Astfel, dacă cele din România încearcă să rezolve prin fondurile mici ale GAL-ului cât mai multe din problemele cu care se confruntă comunitățile rurale, cele din Europa Vestică implementează deja proiecte inovatoare care nu țin neapărat de rezolvarea unor probleme ale comunității, ci mai degrabă de a aduce un plus acestora. Aceasta deoarece în Europa Vestică problemele legate de infrastructura de bază a comunităților rurale și de asigurarea unui nivel de trai bun pentru populația locală sunt deja de domeniul trecutului, sunt probleme soluționate de mult poate prin alte canale decât prin LEADER. În schimb, în România infrastructura de bază precară și nivelul de trai scăzut al comunităților rurale sunt probleme acute, actuale care se încearcă a fi rezolvate și cu sprijinul GAL-urilor. Aceasta poate explica de ce impactul LEADER în România nu este notabil, cel puțin la nivel cantitativ. În schimb, impactul calitativ reflectat în dezvoltarea capitalului social este perceput de reprezentanții GAL-urilor ca fiind mai mare. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că România beneficiază de sprijinul LEADER de mai puțini ani decât majoritatea statelor din Europa Vestică. Poate că odată cu trecerea timpului, acest impact cantitativ se va transforma treptat într-unul semnificativ ca urmare a contribuției financiare constante aduse de LEADER în România prin GAL-uri.

1. Poziționarea rezultatelor LEADER în România în raport cu rezultatele înregistrate în alte state europene beneficiare ale programului

Studiile realizate până la acest moment pe tema programului LEADER și care se concentrează pe aprecierea rezultatelor sale în alte state europene, subliniază adesea capacitatea redusă a instrumentului financiar de a genera un adevărat impact, o schimbare semnificativă

din punct de vedere cantitativ care să se reflecte în economia locală (Guzal-Dec și Zwolinska-Ligaj, 2016; Neto et al., 2014; Krievina et al., 2015; Nieto Masot et al., 2019). Există diferențe între GAL-urile europene din punctul de vedere al performanței atinse de acestea, al rezultatelor aduse la nivelul comunităților beneficiare (Lacquement et al., 2020). Astfel, sunt studii care subliniază că LEADER contribuie la susținerea teritoriilor deja dezvoltate, la susținerea elitelor, și conduce prin aceasta la adâncirea decalajelor (Cañete et al., 2020; Nieto și Cárdenas, 2015). În cazul României însă, situația pare a fi una inversă, LEADER fiind mai degrabă un instrument incluziv (Opria et al., 2021). Cu toate acestea, deși performanța GAL-urilor românești nu este influențată de nivelul de dezvoltare al acestora, rezultatele cantitative aduse de LEADER sunt prea puțin semnificative și în România, la fel ca în alte state europene beneficiare LEADER, pentru a putea influența în sens pozitiv economia teritoriilor beneficiare. Astfel, fondurile puse la dispoziție sunt și în România, ca și în restul statelor, mai degrabă un ajutor pentru realizarea unor proiecte mici care aduc rezultate pe plan local, dar care nu generează un impact economic notabil. Așadar, din punctul de vedere al impactului economic, România se aliniaza celorlalte state beneficiare, rezultatele aduse fiind în toate cazurile unele pozitive, dar cu o magnitudine redusă.

În ceea ce privește impactul spațial, există diferențe de la un teritoriu la altul cu privire la alcătuirea internă ideală a GAL-ului pentru atingerea unei performanțe mai bune (Lacquement et al., 2020). Astfel, dacă în Lituania și Franța (Chevalier et al., 2017) GAL-urile de dimensiuni mai mici sunt mai eficiente din punctul de vedere al rezultatelor calitative obținute, în România situația este inversă, GAL-urile de dimensiuni mai mari având un randament mai bun, însă de natura cantitativă, așa cum am văzut în lucrarea de față. Cu toate acestea, alcătuirea GAL-ului și influența acesteia asupra performanței asociației a fost un subiect abordat transversal și prea puțin în studiile științifice de până acum pentru a putea trage concluzii sigure cu privire la acest aspect și pentru a ne pronunța cu privire la diferențele dintre România și alte state. Cert este că această alcătuire internă trebuie să fie adaptată condițiilor locale pentru a asigura un randament maxim.

Cele mai multe lucrări subliniază că LEADER a avut mai degrabă un impact social, calitativ, decât unul cantitativ (Guzal-Dec și Zwolinska-Ligaj, 2016; Neto et al., 2014). Aceasta prin faptul că a introdus un nou mod de conducere bazat pe participarea tuturor categoriilor de actori locali, pe implicarea acestora în problemele comunității din care fac parte. În ciuda efortului depus în acest sens, de cele mai multe ori, lucrările științifice subliniază că rezultatele aduse nu sunt tocmai cele așteptate deoarece nivelul de implicare al acestor actori nu este

suficient de ridicat sau nu este neapărat cel preconizat (Böcher, 2006). Astfel, gradul de participare al actorilor este redus, colaborarea dintre aceștia prin realizarea în comun a unor proiecte ar putea fi mai bună, mai intensă (Moseley et al., 2001), comunicarea dintre actorii situați pe ranguri diferite nu este cea mai eficientă (Thuesen, 2010; Ballesteros și Hernández, 2018), iar încrederea reciprocă lasă de dorit (Marquardt et al., 2011). O parte din vină este atribuită uneori și GAL-urilor care nu sunt eficiente în a motiva actorii locali, iar acțiunile de informare / animare realizate de acestea nu dau rezultatele așteptate (Katona-Kovács et al., 2011). Din acest punct de vedere, rezultatele din România se aliniază celor subliniate în studiile realizate asupra comunităților vestice, LEADER fiind și în acest caz un bun instrument și sprijin pentru introducerea unui mod de guvernare mai eficient, dar fără să fi reușit să conducă neapărat la rezultatul dorit până acum. Aceasta în principal din cauza fondurilor prea mici care nu reușesc să motiveze suficient actorii locali pentru a se implica mai mult, pentru a colabora.

2. Direcții viitoare de cercetare

Având în vedere rezultatele obținute în lucrarea de față, una din direcțiile de cercetare pe care s-ar putea concentra studiile viitoare este analiza evoluției interne a GAL-urilor ca nivel de dezvoltare al comunelor componente. Aceasta pentru că, așa cum s-a văzut în interviul realizat cu managerul GAL Ștefan cel Mare, există diferențe în nivelul de implicare al comunelor, în interesul manifestat de acestea pentru oportunitățile oferite de programul LEADER. Aceste diferențe conduc la decalaje în gradul de absorbție al fondurilor între comune, la o distribuție disproporționată a proiectelor și, în final, pot accentua încă mai mult disparitățile dintre comunitățile rurale. Aceasta este contrar așteptărilor programului LEADER în măsura în care, prin acest instrument, UE își propune tocmai opusul, și anume reducerea diferențelor de dezvoltare dintre comunitățile rurale, dar și dintre spațiul rural și cel urban. De asemenea, viitoarele studii realizate pe tema programului LEADER în România s-ar putea concentra pe reevaluarea rezultatelor cantitative și calitative ale acestuia la un moment în care programul va fi unul matur ca ani de implementare și ca experiență a GAL-urilor în a-l gestiona. Aceasta ar putea scoate în evidență dacă aportul financiar, deși mic, poate produce într-un final schimbări semnificative, atât cantitative, cât și calitative, ca urmare a faptului ca acesta este oferit constant. Studii calitative privind aprecierea nivelului de conștientizare al populației locale cu privire la oportunitățile oferite de LEADER sau la gradul de accesibilitate al acestora la nivel local prin intermediul GAL-urilor ar putea fi o altă direcție de cercetare. Aceasta ar putea revela dacă slaba performanță a anumitor GAL-uri este dată de interesul redus al populației cu privire la oportunitățile oferite sau de acțiunile de animare prea puțin eficiente.

În cazul unui interes redus, studiile calitative ar putea scoate în evidență care sunt cauzele ce stau la baza acestuia și soluțiile pentru a motiva localnicii să profite mai mult de oportunitățile oferite prin LEADER. Acestea sunt doar câteva din direcțiile de cercetare pe care viitoarele studii s-ar putea concentra. Subiectul dezvoltării rurale și al contribuției programului LEADER în realizarea acestui obiectiv este unul deosebit de ofertant la orice scară de analiză, dar mai ales în spațiul românesc. Aceasta deoarece România se confruntă cu puternice decalaje de dezvoltare, dar și pentru că spațiul rural românesc este prea puțin prezent în cercetarea științifică. Așadar, lucrarea de față are meritul de a fi contribuit la dezvoltarea unui domeniu de cercetare încă prea puțin explorat, și anume geografia rurală, de a fi oferit o perspectivă asupra aportului adus de integrarea României în spațiul Uniunii Europene în dezvoltarea durabilă a comunităților rurale și de a fi deschis noi direcții de cercetare.

3. Limitări ale tezei

Analiza impactului social a avut la bază metode calitative de evaluare, și anume chestionarul și interviul semi-structurat. Dacă prin chestionar s-a reușit conturarea percepției generale a GAL-urilor cu privire la contribuția calitativă adusă de programul LEADER în comunitățile rurale, prin interviurile realizate în cadrul celor 3 studii de caz s-au identificat aspecte de profunzime privind impactul social. Numărul mic de interviuri poate fi văzut ca o limitare a studiului de față, fiind realizate doar 3 interviuri cu managerii GAL-urilor studiate. Timpul scurt și reticența reprezentanților asociațiilor LEADER de a purta discuții au fost principalele motive pentru care studiul s-a limitat la realizarea a doar 3 interviuri. Cu toate acestea, rezultatele obținute în evaluarea impactului social sunt unele de încredere și pot fi generalizate, în măsura în care concluziile rezultate în urma interviurilor corespund cu cele din cadrul chestionarului, acesta din urmă fiind aplicat unui număr de 150 de GAL-uri și având un grad de încredere de 95%. De asemenea, faptul că impactul social a fost evaluat doar pe baza percepției reprezentanților GAL-urilor românești, poate fi considerată o altă limitare a lucrării de față. Este posibil ca realizarea unor chestionare sau interviuri și cu beneficiarii proiectelor LEADER sau cu localnicii comunităților incluse în GAL-uri să fi completat rezultatele obținute în evaluarea impactului social și să fi scos în evidență o altă perspectivă. Din nou, însă, timpul limitat a făcut necesară concentrarea analizei doar pe percepția reprezentanților GAL-urilor. Cu toate acestea, studiile viitoare ar putea explora și această direcție, testând dacă viziunile diferitelor tipuri de actori locali cu privire la impactul social al programului LEADER sunt similare.

4. Originalitatea lucrării

Lucrarea de față este una originală prin amplitudinea analizei realizate și prin metodologia aplicată în evaluare impactului economic și spațial. Astfel, teza cu titlul *Programul LEADER și rolul Grupurilor de Acțiune Locală în dezvoltarea durabilă a spațiului rural românesc* are la bază o analiză la scară națională, fiind prima lucrare care surprinde rezultatele programului LEADER în România la acest nivel. Studiile realizate până în prezent pe acest subiect în România s-au concentrat pe realizarea unor studii de caz asupra unui număr limitat de GAL-uri, analizele fiind în principal unele calitative ce conduc la concluzii ce nu pot fi generalizate. Privind din această perspectivă, lucrarea de față are meritul de a fi prima care reușește să surprindă la această scară rezultatele aduse de programul LEADER în România, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. De asemenea, utilizarea metodelor contrafactuale în evaluarea impactului programului LEADER oferă originalitate lucrării, studiul de față fiind primul care abordează această direcție în aprecierea rezultatelor cantitative ale instrumentului financiar european destinat spațiului rural. Metodele contrafactuale oferă avantajul unei precizii ridicate în evaluarea impactului cantitativ al unei intervenții, astfel că aplicarea acestora în studiul programului LEADER a condus la cuantificarea exactă a contribuției sale în dezvoltarea economică a comunităților rurale. În ceea ce privește impactul spațial, lucrarea de față este una originală deoarece a deschis o nouă perspectivă asupra rolului pe care LEADER l-ar putea avea în teritoriul românesc, și anume acela de a contribui la construirea unui nou nivel administrativ NUTS 4 prin rețeaua de GAL-uri creată. Totodată, metodologia aplicată în evaluarea impactului spațial a oferit o viziune cu privire la alcătuirea GAL-ului ideal, la unele dintre aspectele ce trebuie luate în considerare în momentul formării asociațiilor LEADER pentru a atinge un nivel mai bun de performanță al acestora.

Bibliografie selectivă

- Adams, W.M. (2001). *Green Development*, ediția a II-a. Routledge.
- Adisa, R. S. (2012). *Rural Development – Contemporary Issues and Practices*. InTech
- Allen, J., & Hamnett, C. (1995). A Shrinking World? Global Unevenness and Inequality, The Shape of the World: Explorations in Human Geography series, no. 2, Oxford University Press.
- Ashley, C., & Maxwell, S. (2001). Rethinking Rural Development. *Development Policy Review*, 19(4), 395-425.
- Badea A., Fîntîneru A., Baciuc G.A. (2015, noiembrie). The rural development program in Romania and the place of LEADER program within its. În *Agrarian Economy And Rural Development Realities And Perspectives for Romania* International Symposium. 6th Edition (Romania), București (pp. 368-372). The Research Institute for Agriculture Economy and Rural Development.
- Baldock, D., J. Dwyer, P. Lowe, Petersen, J. E., Ward, N. (2001). *The nature of rural development: towards a sustainable integrated rural policy in Europe*. IEEP. <http://centrostudinataura.it/public2/documenti/421-39196.pdf>
- Brunsdon, C. Fotheringham, A.S. & Charlton M. (1996). Geographically weighted regression: a method for exploring spatial non-stationarity. *Geogr. Anal.*, 28(4), 281-298.
- Cañete, J. A., Nieto, A., Cejudo, E. & Cárdenas, G. (2020). Territorial Distribution of Projects Within the LEADER Approach (2007–2013) in Extremadura and Andalusia. În E. Cejudo & F. Navarro (Eds.), *Neoendogenous Development in European Rural Areas* (pp. 87-109). Springer.
- Carley, M. J. & Bustelo, E. S. (1984). *Social impact assessment and monitoring: a guide to the literature*. Westview Press.
- Ceña, F., & Calatrava, J. (2006). L'expérience LEADER dans une zone rural de l'Andalousie (Espagne): Organisations locales et transformations socioéconomiques. *Options Méditerranéennes*, 71, 101-113.
- Chambers, R. (1974). *Managing Rural Development, Ideas and Experience From East Africa*. Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies.
- Champion, A. G., & Hugo, G. (2003). *New forms of urbanization : beyond the urban-rural dichotomy*. Ashgate Publishing
- Chevalier, P., Maurel, M., & Polá, P. (2012). Experiments with the LEADER approach in Hungary and the Czech Republic: Two different political rationales. *Revue d'Etudes Comparatives Est-Ouest*, 43(3), 91-143.
- Coleman, J. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95–120.

- De los Ríos- Carmenado, I., Rahoveanu, A. T., & Gallegos, A. A. (2014). Project management competencies for regional development in Romania: analysis from “Working with People” model. *Procedia Economics and Finance*, 8, 614–621.
- Diller, C. (2004). Regional Governance im "Schatten der Hierarchie", *Spatial Research and Planning*, 62(4), 270-279.
- Dumitrescu, A. (2012). *Spațializarea parametrilor meteorologici și climatici prin tehnici SIG* [Teza de doctorat, Universitatea din București]. DOI:10.13140/RG.2.2.24992.58881
- Elliott, J. (2006). *An Introduction to Sustainable Development: 3rd edition*. Routledge.
- Ellis, F., & Biggs, S. (2001). Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s. *Development Policy Review*, 19(4), 437-448.
- Esparcia, J. (2000). The LEADER Programme and the Rise of Rural Development in Spain. *Sociologia Ruralis*, 40(2), 200-207.
- Esparcia, J., Escribano, J. (2013). Social networks, leadership and resilience in times of crisis. Some evidences for rural Spain. În: *Rural Resilience and Vulnerability: the Rural as Locus of Solidarity and Conflict in Times of Crisis* (pp.151.152). XXVth Congress of European Society for Rural Sociology, 29 iulie -1 august. Laboratorio di studi rurali SISMONTI.
- Galindo-Pérez-de-Azpillaga, L., & Foronda-Robles, C. (2018). Digital governance and information technologies in local action groups (LAGs). *Cogent Social Sciences*, 4, <https://doi.org/10.1080/23311886.2018.1528730>
- García-Docampo, M. (2007). *Perspectiva teórica del desarrollo local*. Ed.Netbiblo.
- Gertler, P., Martinez, S., Premand, P., Rawlings, L. & Vermeersch, C. (2011). *Impact Evaluation in Practice*. The World Bank.
- Gittinger, J. P. (1972). *Economic analysis of agricultural projects*. John Hopkins University Press.
- Gorman, M., O'Connor, D., Renting, H., Kinsella, J. (2006). The Evolution of Rural Development in Europe and the Role of EU Policy. În: O'Connor, D., Renting, H., Gorman, M., Kinsella, J. (Eds.), *Driving Rural Development Policy and Practice in Seven EU Countries* (pp. 1-30). Royal van Gorcum.
- Grabher, G. (1993). The Weakness of Strong Ties: The Lock of Regional Development in the Ruhr Area. În: G. Grabher (ed.) *The Embedded Firm – on the Socioeconomics of Industrial Networks* (pp. 255-277). Routledge.
- Halfacree, K. (1993). Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural. *Journal of Rural Studies*, 9(1), 23-37.
- Halfacree, K. (2006). Rural space: constructing a three-fold architecture. În P. Cloke, T. Marsden & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (pp. 44-63). Sage Publications Ltd.
- Incze, L. & Rus, L. C. (2018). *Raport De Evaluare a Implementării Strategiei de Dezvoltare Locală a Asociației Grupul de Acțiune Locală Someș Transilvan - perioada de referință: ianuarie 2017 – octombrie 2018*. Asociația GAL Someș Transilvan, <https://galsomestransilvan.ro/raport-de-evaluare-a-implementarii-sdl/>.

- Jenks, B. (2004). Rural Development and the Millennium Development Goals. În *An Integrated Approach to Rural Development - Dialogues at the Economic and Social Council* (pp. 24-26), United Nations.
- Katona-Kovacs, J., High, C., & Nemes, G. (2011). Importance of animation actions in the operation of hungarian Local Action Groups. *European Countryside*, 4, 227-240.
- Kelly, R., Sirr, L., & Ratcliffe, J. (2004). Futures thinking to achieve sustainable development at local level in Ireland. *Foresight*, 6(2), 80-90.
- Lacquement, G., Chevalier, P., Navarro, F. & Cejudo, E. (2020). Public Action and Territorial Development: The LEADER Approach in the Recomposition of Rural Spaces in Languedoc-Roussillon (France) and Andalusia (Spain). În E. Cejudo & F. Navarro (Eds.), *Neoendogenous Development in European Rural Areas* (pp. 63-87). Springer.
- Lichfield, N. (1996). *Community Impact Evaluation Principles and Practices*, UCL Press.
- López Estrada, R. E., & Deslauriers, J. P. (2011). La entrevista cualitativa como técnica para la investigación en trabajo social. *Margen*, 61, 2-19. <http://www.margen.org/suscri/margen61/lopez.pdf>
- Lopolito, A., Nardone, G., Sisto, R. (2011). Towards a comprehensive evaluation of local action groups in LEADER programmes. *New Medit*, 1, 43-49.
- Lukesch, R. (2007). *The LAG handbook: A guide through the stunning world of local action groups*. Accesată la http://www.terport.hu/webfm_send/558.
- Macken-Walsh, A. (2011). Partnership and subsidiarity? A case-study of farmers' participation in contemporary EU governance and rural development initiatives. *Rural Society*, 21, 43-53.
- Maillet, P. (1976). *La Croissance économique*. PUF.
- Mandell, M., & Keast, R. (2009). A New Look at Leadership in Collaborative Networks: Process Catalysts. În J. Raffel, P. Leisink & A. Middlebrooks (Eds.), *Public Sector Leadership: International Challenges and Perspectives* (pp. 163-178), Edward Elgar.
- Marini, M., & Mooney P. (2006). Rural economies. În P. Cloke, T. Marsden & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (pp. 91-104). Sage Publications Ltd.
- Moseley, M., Cherrett, T., & Cawley, M. (2001). Local partnerships for rural development. Ireland's experience in context, *Irish Geography*, 34(2), 176-193, DOI: 10.1080/00750770109555786
- Osti, G. (2000). LEADER and partnerships: the case of Italy. *Sociologia Ruralis*, 40, 172-180. doi: 10.1111/1467-9523.00139.
- Palen, J. (1997). *The Urban World*. McGraw-Hill.
- Pechrova, M., & Boukalova, K. (2014). Differences Among Czech Local Action Groups in Using Selected Principles of LEADER. *Scientia agriculturae bohemia*, 46(1), 41-48.
- Rendon, J. A. (2007). El Desarrollo Humano y Sostenible: Un concepto para las transformaciones. *Revista Equidad y Desarrollo*, 7, 111-129.

- Richards, P. (1985). *Indigenous Agricultural Revolution: Ecology and Food Production in West Africa*. Hutchinson.
- Roca, J. (2006). Governance for sustainable development: Putting theory into practice. Barcelona: Generalitat de Catalunya – CADS.
- Rogers, P., Jalal K., & Boyd J. (2008). *An introduction to sustainable development*. Earthscan.
- Rosenau, J. (1992). Governance, Order and Change in World Politics. În J. Rosenau & E. O. Czempiel (Eds.), *Governance without Government: Order and Change in World Politics* (pp. 1-29). Cambridge University Press.
- Scott, M. (2004). Building institutional capacity in rural Northern Ireland: the role of partnership governance in the LEADER II programme. *Journal of Rural Studies*, 20, 49-59.
- Stratta Fernández, R., de los Ríos Carmenado, I., & López González, M. (2017). Developing Competencies for Rural Development Project Management through Local Action Groups: The Punta Indio (Argentina) Experience. În S. Appiah-Opuku, *International Development* (pp. 153-172). InTech.
- Strong, M. (1992). Required Global Changes: Close Linkages Between Environment and Development. În U. Kirdar, *Change: Threat or Opportunity*. New York: United Nations.
- Talbot, H., Dargan, L. & Shucksmith, M. (2009). Sustainable livelihoods on the island of Skye. În K. Bruckmeier & H. Tovey (Eds.), *Rural Sustainable Development in the Knowledge Society (Perspectives on Rural Policy and Planning)* (pp. 23-38). TJ International Ltd.
- Tamosiunas, T. (2011). The comparative analysis of strategies of local work groups. *Annual 17th International Scientific Conference Proceedings "Research for rural development 2011"*, Jelgava, Letonia, 18-20 mai 2011, 2, 94-100.
- Teilmann, K. A., & Thuesen, A. A. (2014). Important Types of LAG–Municipality Interaction When Collaborating on Rural Development: Lessons from Danish LEADER LAGs.
- Van Assche, K., Hornidge, A. K. (2015). *Rural development - Knowledge & expertise in governance*. Wageningen Academic Publishers.
- Van der Ploeg, J. D., Renting, H., Brunori, G., Knickel, K., Mannion, J., Marsden, T., Roest, K., Sevilla-Guzman, E., Ventura, F. (2000). Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis*, 40(4), 391-408.
- Wheeler, D.C. & Páez, A. (2010). Geographically Weighted Regression. În M. Fischer & A. Getis (Eds.), *Handbook of Applied Spatial Analysis* (pp. 461-484). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-03647-7_22
- Wheeler, S. (2008). Sustainability in community development. În R. Phillips & R. Pittman (Eds.), *An Introduction to Community Development* (pp. 339-348). Routledge.
- White, H. (2009). Theory-based impact evaluation: principles and practice. *Journal of Development Effectiveness*, 1(3), 271-284, DOI: 10.1080/19439340903114628.
- White, H. (2010). A Contribution to Current Debates in Impact Evaluation. SAGE Publications, 16(2), 153-164, DOI: 10.1177/1356389010361562.